

Šatėniškų švenčių! Kitas numeris išeis sausio 17 d.

Istorija apie Minotaurą

Iš Elvyros istorijų, vieną šaltą žiemą papasakotų draugams studentų bendrabutyje

Prisimenu, kai buvau mažas, vakarais bijodavau užmigti. Namuose ilgai negesdavo šviesa, pro langą iš savo kertės matydavau porą gretimų trobų – jose taip pat ilgai spingsodavo žiburys. Tėvai kalbėdavosi pašnibždomis, o mano baimė vis augo; įtempęs ausis stengdavausi gaudyti bent žodžių nuotrupas vildamasis: jeigu išgirsiu, apie ką jie kuždasi, bent sužinosiu, ko bijau. Galbūt dėl to šitaip ir išjautėję mano klausia: kai oras ramus ir drėgnas, girdžiu kiekvieną kaimo krebždesį. Apsimesdavau miegantis ir klausydavausi, užgniauzęs kvapą. Netrukus supratau, kad bijau ne aš vienas, siaubo apimtas visas kaimas. Surinkęs krūvon nugaras nuotrupas, supratau tik tiek, kad paupio skardyje yra olos anga, pro ją patektum į klaidžių, vingiuotų tunelių labirintą, o ten, kažkur požemiuose, gyvena Minotauras.

Nedrįsau išsiuoti, kad, užuot miegojęs, kaip įmanydamas klausausi, ką šneka tėvai, tad negalėjau ir paklausti, kas yra Minotauras. Aišku buvo tik tiek, kad jo reikia bijoti ir saugotis. Kartą ar du per savaitę jis išlįsdavo iš savo irštvos, ir tuomet vargas tam, kuris per toli nuklydo uogaudamas ar rinkdamas žagarus. Žmonės dingdavo net iš atokesnių bulvių laukų. Žvejoti išsiruodavo tik patys drąsiausi vyrai. Kai kurie negrįždavo. Izoliuoti nuo aplinkinio pasaulio mes gyvenome pusbadžiu. Vieną naktį nugirdau tėvą guodžiantis mamai: kaip kažin ką, niekas net artimiausiam miestelyje tikriausiai netiki mūsų Minotauru, bet dėl viso pikto vengia iki mūsų atkakti. Ar maža kas, o jei vienas kaimas ir pražus – kam rūpi vienas kaimas?

Tai buvo ne visai tiesa: bėda ištiko ne tik mus, kentėjo dar keletas paupio kaimų. Bet ilgainiui nustojomė gauti iš jų bet kokių žinių: niekas iš mūsų nebedrįsdavo traukti pas kaimynus, iš ten svečių irgi nebesulaukdavome. Mūsų kaimas ne toks ir mažas, bet jautėmės labai vieniši. Net žvyrkelis iki plento, kuriuo kursuoja autobusai, dabar buvo pavojingas, per tolimas kelias. Tiesa, nedaugelis mūsų kada ir traukdavo iki plento, vos vienas kitas buvo savo akimis regėjęs didelį miestą. Mes ten neturėjome jokių reikalų, o darbų – ir namie į valias, net mintys apie tokią kelionę aplankydavo retą. O jei kas išsiruodavo kelionėn, dažniausiai nebegrįždavo, taip ir likdavo įklimpęs mieste. Miestą vaizdavausi panašų į Minotaurą, kuris ryja žmones.

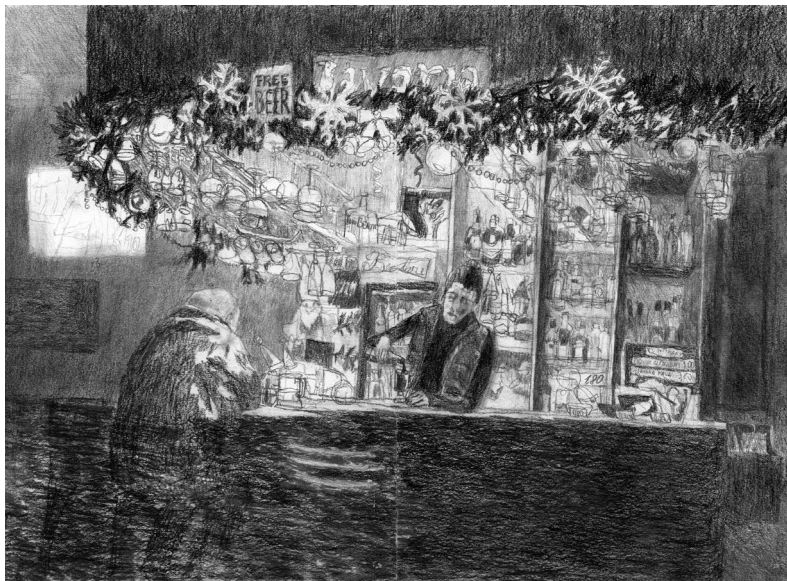
O paskui atsitiko du svarbūs dalykai. Pirmas – ir svarbiausias: ėmė slūgti baimė. Slinko dienos, vis daugiau jų, paskui – ir savaičių atskyrė nuo tos, kai paskutinįsyk dingo žmogus. Vieną rytą, perkalbėjęs verkiančią mamą, tėvas išėjo žvejoti – ir grįžo su puikiu laimikiu. Pirmą kartą gyvenime buvau toks sotus! Įsidrąsino ir kaimynai. Žuvys buvo pamiršusios, kas yra kabliukas, mūsų kaimas puotavo. Netrukus pasirodė ir pirmas svečias iš kito kaimo. Sukoręs gal pusvalandžio kelią per mišką, jis buvo išblyškęs, visas permirkęs prakaitu ir negalėjo suvaldyti drebančių rankų. Bet nieko jam neatsitiko, o išlenkęs stiklainaitę naminės atkuto, šiek tiek atsipūtęs ir visai nurimo. Du smarkiausi mūsų kaimo vyrai pasišovė parlydėti jį namo. Visi laukė kaip kažin ką, prilipę prie langų. Drąsuoliai grįžo kitą rytą, per naktį patys pasakoję ir klausęsi pasakojimų, iš akių dar nebuvo išnykusi pergyventa baimė – bet parėjo gyvi ir sveiki. Palengva, palengva siaubas traukėsi, vieną dieną mama skusdama bulves uždainavo, o tėvas nusišypsojo. Nustebęs žvelgiau į juos: nė nežinojau, kad anksčiau mama dirbdama visada dainuodavo, o tėvas dažnai šypsodavosi.

Antrasis atsitikimas buvo konkretesnis, bet ne aiškesnis. Į mūsų kaimą atsikraustė žmogus iš miesto – laikinai ar visam laikui, supaisysi. Atvažiavo vienas ir niekam nieko nesakęs įsikūrė kaimo pakraštyje prie pat upės. Kadaiše toje troboje gyveno bevaikė pora – po to, kai juos vieną po kito prarijo Minotauras, daug metų niekas ten nė nosies nekišo. Troba susmego ir papuvo, bet atvykėliui, regis, tiko ir patiko. Mūsų žmonės, nors smalsūs, per daug jam neįkyrėdavo, o jis pats irgi neskubėjo bendrauti. Nežinau net jo vardo – pažūrėti metų jam buvo nemažai, gal kokie trisdešimt penkeri, bet kaimas nežinia kodėl praminė jį Studentu. Gal dėl to jis

ANITA KAPOČIŪTĖ

čia ir pritapo: pagal seną tradiciją mūsų kaimams prilimpa visai netinkančios pravardės. Kad ir Rudis, mūsų kompanijos vadas: nei jis rudas, nei panašus į šunį. Rudaplaukis tik tai tylenis Mikas, pramintas Špoku. Laurynas ir aš pravardžių neturim. O Benas iš tikrųjų yra Algis. Neturi pravardės ir Saulė, Lauryno sesuo dvynė. Ji kartais prisiklijuoja prie mūsų kompanijos. Bet ji mergaitė, todėl nesiskaito. Bet vis dėlto ji – Lauryno sesuo.

Nors nuo Studento mus skyrė dvidešimties metų praraja, jautėme jam neaiškų prielankumą, gal net trupučiuką žavėjomės. Atrodė, kad ir jis mūsų nesibaido: nors nebendravom, sveikindavosi labai maloniai, nė trupučio nesiukuodamas. Iš pradžių domėjomės juo paslapčia. Benas iššniukštino, kad vienintelis lagaminas, kurį jis atsivežė, prigrūstas knygų. Saulė atnešė žinią, kad jis perka pieną iš jos mamos, kad yra seniai išsiskyręs su žmona, nerūko ir gyvena velniaižin iš ko. Laurynas pridūrė, kad dažną rytą, švintant, Studentas išeina iš namų su meškere. O aš žinojau, kad Studentas turi paslaptį, bet draugams šito nesakiau. Tiesiog nesivertė liežuvis papasakoti, nesmagu kažkaip...

Dovilė Bagdonaitė. Kalėdos Antakalnio bare. 2022

Vieną vakarą, suviliotas žibančios šviesos, pritykinau prie jo lango ir pažvelgiau pro suklypusią langinę vidun. Neturėjau jokių piktų kėslų (juk smalsumas nėra piktas kėslas, tiesa?), maniau – tik užmesiu akį, juk jis veikiausiai skaito savo lagaminą, ir tiek. Bet pažvelgiau ir nutirpau: ant stalo stovėjo stiklinė, šalia – pusiau nugertas raudonojo vyno butelis, o prie stalo, nugara į mane, sėdėjo Studentas ir verkė. Jo veido nemačiau, tik krūpčiojančius pečius ir bejėgiškai nukarusias rankas – ūmai jas pakėlė ir susiėmė galvą. Taip ir prilipau prie to plyšio: žiūrėti nesmagu, bet ir nežiūrėti negaliu... Kaip gyvas nebuvau matęs suaugusio vyro raudant. Taip ir vėpsojau, kol pagaliau mane išbaidė suambrijęs kaimynų šuo.

Vis dėlto svarbiausia štai kas: Studentas žinojo apie Minotaurą. Vieną rytą, per naktį nespėjęs atitokti iš nuostabos, Laurynas papasakojo, kad Studentas, praėjusį vakarą užsukęs pieno, delsė išeiti, klausinėjo apie šį ir tą, o paskui tarsi visai netyčia pasiteiravo apie Minotaurą. Mama išbalo ir, nė nenusibraukusi tešluotų rankų, išgrūdo Saulę su Laurynu lauk. Bet Laurynas vogčia šmukštelėjo už priemenėje kabančios senelio skrandos ir išgirdo stulbinančių dalykų. Esą jau kokie penkeri metai, kai Minotauras dingęs. Seni žmonės šneka, kad prisiedęs iki soties jis užmiega, o tada gali neprabusti dešimt ar dvidešimt, gal ir šimtą metų. Jo nepažadina niekas, tik alkis. O jau tada vargas tam, kuris pasipins jam po kojų. Saulė akies kraštu dirščiojo iš lauko pro virtuvės langą ir matė, kad Studentas klausosi net išsižiojęs.

– Vadinasi, jis prabus, – Laurynui baigus pasakoti prabilo Rudis. – Galbūt po šimto metų, bet prabus.

– Kodėl mes nieko apie jį nežinom? – pasipiktino Benas.

– Ne visai nieko, – įsiterpiau ir aš. – Kartais, negalėdamas užmigti iš baimės, girdėdavau naktį besikuždančius tėvus. Vaikams niekas nenorėjo sakyti teisybės. Lyg šitaip galėtų apsaugoti. Suaugusieji nenutuokia, kaip vaikams baisu, kai nė patys nežino, ko bijo. Mums paprasčiausiai neleisdavo nė kojos iškelti iš kaimo ir nepaaiškino kodėl – nei grybų, nei uogų, nei maudynių. Tėvai net nenutuokė, kad aš žinau: kiekvieną nuklydusį prarydavo Minotauras. Nesupratau, ką tai reiškia, bet negalėjau ir paklausti: būtų galvą nurovę sužinoję, kad naktimis nemiegu, guliu ausis pastatęs...

– Taigi, pykdavom, kad niekur mūsų neišleidžia, o dar pikčiau, kad nė nepasako kodėl... – suniurnėjo Laurynas.

– Jis surijo beveik trečdalį mūsų kaimo, – visi taip ir sužiūrom į netikėtai prabilusį Špoką. – O dar aplinkiniai kaimai... Pasisotino.

– Bet išalks, – priminė Laurynas.

– Vadinasi, – tarė Rudis, – reikia ko nors griebtis.

Dabar visi sužiūrom į jį. Rudis, šiaip ar taip, mūsų vadas. Ką jis pasakys, tą ir darysime. Net ne todėl, kad privalėtume jo klausyti, bet todėl, kad jo pasiūlymai paprastai būdavo geriausi.

– Reikia ką nors daryti... – murmėjo Rudis pats sau, pašiodamas žolės stiebelį. – Reikia ką nors daryti...

Ką? – rūpėjo paklausti mums visiems, bet klausiti nevertėjo: kai tik Rudis išmurmės kokią mintį, tuojau ir pasakys – garsiai ir aiškiai.

– O kaip jis atrodo? – staiga paklausė Saulė, nors šiaip, būdama mergaitė, ji nedažnai kišdavosi į pokalbį.

– Paašikėjo, kad ir šito nė vienas nežinom.

– Tiesa! – staiga prisiminiau. – Žinau, kur jis gyvena. Urvų labirinte po žeme. Olos anga – kažkur skardyje prie upės. Reikia tik ją surasti.

Saulė sviedė į mane baimingą žvilgsnį.

– Ko iškart nesakei? – pašoko Benas. – Nėra ko delsti. Eime, surasime tą jo irštą!

– Drėbkis atgal, – paliepė jam Rudis tebepašiodamas žolės stiebelį. – Pamanykit, karžygys Benas, Minotaurų medžiotojas. Tavęs išvis niekas nepriimtų į jokią medžioklę. O gal Minotauras pasikvietė tave į svečius?

– Ateisiu nekviestas, – užsigavo Benas. – Pats sakai, kad reikia ko nors griebtis. Taigi, pirmiausia reikia jį surasti. O dar pirmiau – surasti jo būstą...

– O dar pirmiau reikia nueiti pas Studentą, – pasakė Rudis, rodos, jau kažką sumanęs.

– Ko? – paklausė Benas.

– O dėl ko tu užsimanei surasti Minotaurą? – klausimu į klausimą atsakė Rudis. – Turbūt ne į gimtadienį pakviesti, ką? Tu nori jį nudėti. Sutinku – tai vienintelė išeitis. Bet jei mes norime jį nudėti – ir nenorime padėti galvų patys – surasti urvo angą neužteks. Mums trūksta žinių, o pasiklausti nėra ko, išskyrus Studentą. Taigi, eime pas jį.

– Studentui metų tiek pat kiek mano mamai! – pasipiktino Benas. – Jis net nešnekės su mumis! Ir tikriausiai viską išplurps tėvams!

Rudis apžvelgė mus visus.

– Aš einu pas Studentą. Kas nors einat kartu?

Benas tik sušniokštė ir nieko nebesakė. Iš patirties žinojo, kada verčiau nustoti ginčytis.

Studentą radome namie tik vakare. Išsità dieną jis bastėsi po apylinkes ir – visi nujautėm – galvojo apie Minotaurą. Mes neturėjom jokių konkretaus plano: nei kaip pradėsime šneką, nei ko klausim, nei kiek atskleisim savo ketinimus. Aišku buvo viena: kalbėti paliksim Rudžiui, jo sumanymas, tegul pats ir šneka. Pats Rudis nė nemanė, kad galėtų būti kitaip. Šiaip ar taip, jis – mūsų vadas, jis metais vyresnis už kitus, be to, anksti netekęs tėvo įprato vadovautis savo galva. Įtariau, kad jo tėvas buvo viena pirmųjų Minotaurų aukų, bet nesiryžau tiesiai paklausti.

Tarp fantazijos ir realybės: vaikų literatūros keliais

Prisipažinsiu, man teko nelengva užduotis – parašyti kalbą, sveikinimą, pagiriamąjį žodį doc. dr. Kęstučio Urbos 70 metų sukakties proga. Iš esmės galima viską pasakyti labai trumpai. Sveikiname ir ačiū. Plojimai. Nes visi, kurie nors kartą yra sutikę Kęstutį, žino, kodėl. Tačiau suprantu, kad taip lengvai neišsiseksiu, todėl reikia nerti gilyn.

Tad pradėsiu nuo istorijos. Vaikystėje, o gal greičiau jau ankstyvoje paauglystėje viena iš mano mėgstamiausių knygų buvo „Sužeistas vėjas: lietuvių liaudies mitologinės sakmės“ (sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Vyturis, 1987). Jei kada ją matėte, tai tokia didelė juoda knyga. Mano turimo egzemplioriaus kraštas buvo aplietas raudonu rašalu. Kaip jis ten atsirado, niekada ir nesužinojau. Nors vienu metu šventai tikėjau, jog tai kraujas. Taigi šioje rinktinėje buvo istorija apie tai, kaip gauti visa da sugrįžtantį bei kitus pinigus kartu atsivedantį pinigą. Viskas paprasta. Tereikia pagauti katina, idėti jį į maišą ir dvyliktą valandą nakties nueiti į artimiausią kryžkelę, kur tavęs lauks juodai apsirengęs vyras. Manau, aišku, kas per būtybė. Jam turi parduoti „katina maiše“. Svarbiausia – suspėti sugrįžti į namus, kol jis supras, kad buvo apgautas. Ir šiandien vis dar suku galvą, kaip gerai reikia supakuoti katina, kad liktum gyvas.

Šioje istorijoje slypi vaikų literatūros specialistų, rašytojų, iliustruotojų, suaugusiųjų skaitytojų (arba kitaip – suaugėlių) paslaptis – mes visi vis dar esame pravėrę duris į fantazijos pasaulį. Nes tyrinėti vaikų literatūrą – tai žvelgti giliau ir suprasti daugiau, nei diktuoja teorijos. O Kęstučiui Urbai teko ypatingas vaidmuo. Jis ne tik dirbo šiame literatūros lauke, bet ir daugeliui dabartinių specialistų, bibliotekininkų, leidėjų, tėvų tapo vedliu, mentoriu, kuris parodė, kad egzistuoja toks stebuklingas antrinis pasaulis, kuriame visą gyvenimą gali skaityti DIDŽIAJĄ LITERATŪRĄ¹.

Kaip jis tai padarė? Būdamas visur ir prisiimdamas daugybę vaidmenų. Mokslininkas, dėstytojas, knygų ir vadovėlių autorius ir sudarytojas, vertėjas (Viltaras Alksnėnas), ekspertas, kolekcininkas, redaktorius, pirmininkas... Šimtai straipsnių, knygos, pranešimai, knygų sąrašai, rekomendacijos, net 38 pavadinimų vertimų sąrašas. Tai yra

milžiniškas darbas. Vienas iš įrodymų, kad Kęstutis sugėbėjo pasiekti ne tik specialistus, bet ir vaikų tėvus, esu aš, šio teksto autorė. Tikrai ne dėl laimingo atsitiktinumo mano namų bibliotekoje atsirado leidyklos „Lietus“ išleistas serijos „H. K. Anderseno premijos laureatai“ knygos – Marios Gripės „Nepaprasta Agnės Sesilijos istorija“ ir Astridos Lindgren „Padaužų kaimo vaikai“ (abi iš švedų kalbos vertė Eugenija Stravinskienė, 1996). Ir tikrai ne sutapimas, kad šias knygas praturtino, papildė Kęstučio straipsniai.

Iš tiesų, Kęstučio Urbos indėlio į vaikų literatūros tyrimus, sklaidą įrodinėti nereikia. Tai yra AKSIOMA². Užtenka atsiversti „Visuotinę lietuvių enciklopediją“, Vikipediją ar pasikalbėti su dirbtiniu intelektu. Vis dėlto skaičiai ar pavadinimų citavimas sunkiai perteikia svarbiausią šio darbo dalį – Kęstučio buvimą vertybiniu švyturiu. Ir tai (mano nuomone) parodo, kokią didelę pagarbą jis jaučia vaikų literatūrai ir vaikų literatūros skaitytojams. Šis aspektas yra tai, ko mums labiausiai trūksta dabar. Nes vaikų ir paauglių literatūros užima didelę rinkos dalį, tačiau kokybė pralaimi komercijai. O garsiai apie tai kalbėti nelabai kas ir gali (o gal ir nenori)...

Vaikų literatūros viduramžiai³? Tikriausiai...

Bet sugrįžkime į gimtadienį. Vaikų literatūroje tai viena geriausių dienų metuose. Kai visi tave sveikina, valgomas tortas, pripučiamas vienas kitas balionas. Tad, Dėstytojau, mano (ir, tikiu, daugelio) akyse – Profesoriau, šiandien renkuosi ciklišką pasakojimo struktūrą, sugrįžtu į pradžią ir sakau du esminius žodžius – AČIŪ ir SVEIKINU.

– ALEKSANDRA STRELCOVA –

¹ „Vaikų literatūra yra didžioji literatūra: senąjį „Rubinaičio“ redaktorių Kęstutį Urbą klausinėja naujoji redaktorė Džiuljeta Maskuliūnienė“, *Rubinaitis*, 2021, Nr. 4.

² Kęstutis Urba, „Įrodinėti aksiomą, arba Todėl „Rubinaitis“, *Rubinaitis*, 1998, Nr. 3.

³ Kęstutis Urba, „Vaikų literatūros viduramžiai Lietuvoje“, *Rubinaitis*, 2010, Nr. 4.

INDRĖ VALANTINAITĖ

Baltoji giesmė

*Ir Dvasia, ir sužadėtinė kviečia: „Ateik!“
Ir kas girdi, teatsiliepia: „Ateik!“*

Apr 22, 17

Maldų žodžiais
Sninga žemėn
Dangus siuva balčiausius
Vystyklus Kūdikiui Karaliui

Maldų žodžiais
Sninga žemėn
Iš Avinėlio vilnos
Drabužiai vestuvių svečių

Meilė apsirengia kūną žmogaus
Liepsnos karūnuota širdis
Su kiekvienu dūžiu prausia pasaulį
Mums bus suteiktas ženklas išlikt

Maldų žodžiais
Sninga žemėn
Balčiausias nuometas Nuotakos Mergelės
Pieno pritvinkusiom krūtim

Maldų žodžiais
Sninga žemėn
Laukimu alsuoja atversta knyga
Ant Šventosios Motinos kelių

Amžinasis Žodis
Mokosi ištarti
Pirmąjį žodį –
Vidurnaktį pateka saulė

Visagalio Kūdikių šypsena
Atsispindi Visatoje:

Kaip Danguje taip ir žemėje
Kaip Danguje taip ir žemėje
Kaip Danguje taip ir žemėje

Memorabilia

Kūčių vakarą, be elektros

Jeigu nebūtų užrašo kitoje šios nuotraukos pusėje, niekaip nesuigaudytum, kad matai šventą Kūčių vakarienę. Su dvylika privalomų patiekalų, žvakėmis, atversta Evangelijų knyga ir taip toliau. Pasididinęs vaizdą tyrinėju valgius ant stalo. Trys, keturi, penki. Šeštas dar būtų puskepalis duonos, bet prisiminiau, kad duona tą vakarą nesiskaito. Kas čia juoduoja lėkštėse ir bus valgoma, nenustatysi. Žuvies galėjo būti, nes tie žmonės, šeima, gyvena ant ežero kranto. Dešinėje stalo pusėje šventinė staltiesė iškilusi, nelygi. Ten apačioje pakreikta šieno. Dar viena tradicija. Tą nelygumą pažįstu, taip per kalėdines mišias atrodo ir mūsų bažnyčios altorius. Bučiuoti jį tada labai malonu, kvepia. Nuotraukoje didelė vyro ranka atsargiai laiko baltą plotkelę, kalėdaitį. Šeimos galva ima jį pirmas ir duoda atsilausti kitiems. Sveikas, Jėzau gimusis. Sveiki sulaukė Šventų Kalėdų.

Viskas vyksta toli nuo Vilniaus, Eglinių kaime Rimšės parapijoje. Medinė bažnyčia už dviejų kilometrų. Iš ten motina turėjo parsinešti klebono pašventintų plotkelių, drebėdama, kad tik nesulaužytų. Tamsūs pokario metai. Kraštas biednas. Kaime tada dar buvo apie trisdešimt trobų ir per šimtą gyventojų. Mūsų laikais, prieš porą metų, buvo užregistruoti septyni. Bet kaimas neišnyks, čia pat Ilgių ežeras, netoliese – keli kiti, rekreacinė vieta, Rimšės miestelis vis dar su pagrindine mokykla ir paštu, net biblioteka. Prisimenu, kad vietiniai žmonės kirčiuoja *Rimšė*, ketvirtąja kirčiuote. Kitados su parapijos jaunimu keliavome po apylinkes dviračiais, paežerėje kūrėme laužą, nakvojome. Tarybiniais laikais pažinojau ir kleboną, buvo pasikvietęs į Švč. Trejybės atlydus. Kažin kur šalimais ir poeto Liudviko Jakimavičiaus sodyba. Išbūdavo jis ten mėnesiais, pasikalbėdavo su bitėmis. Parsiveždavo naujų eilėraščių.

Prieš karą vietovė du dešimtmečius priklausė Lenkijai. Kaimas vadinosi *Janulańce*, Janulėnai. 1939 metų rugsėjį rusams užgrobus rytines lenkų žemes, tas pakraštys su

Ignalina ir Švenčionimis buvo atitekęs Baltarusijai. Paskui teritorija geraširdiškai prijungta prie tarybų Lietuvos. Daug prisikentę kraštas. Valstybinė siena dabar visai netoli. Kitapus Vydžiai, Apsas, Breslauja – garsios istorinės vietos.

Žinau, kad mergina, sėdinti Kūčių stalo gale, yra vardu Uršulė. Kiti du, nuleidę akis, gal besimeldžiantys, – jos tėvas ir motina. Uršulė panaši į tėvą. Metų jai nedaug, panelė. Atrodo šiek tiek nesava. Gal buvo komjaunuolė? Pasipuošusi išaugtine palaidine. Kitos, tinkamos tokiai didelei šventei, nė neturėjo. Tėvų drabužiai prastesni, kasdienės anų laikų šimtasiūlės, *fufaikos*. Nežinia, ar yra šeimoje daugiau vaikų. Gal išsivažinėję kas kur. Arba miške. Bet fotografuoti turėjo vienas iš namiškių, man kažkodėl atrodo, kad sūnus. Nuotrauka iš tiesų nuostabi. Ir apšvietimas, ir kadras, ir pagautas momentas. Niekada nesu matęs tarybiniais laikais nufotografuotos Kūčių vakarienės. Greičiausiai labai bijo-

ta. Atgimimo metais nomenklatūros atstovai minėdavo tą vakarą uždangstytus langus ir šnabždesius prie šventinio stalo su dvylika patiekalų.

Užrašą kitoje nuotraukos pusėje paliko Uršulė. Ant popieriaus lapelio ji dar atskirai aprašiusi, kaip pokario metais atrodė Eglinių kaimas. Jaunimas rinkdavęsis į gegužines, pasimeldę šokdavo. Visi kalbėjo lietuviškai. Gražios lietuviškos pavardės.

Puoliau prie tos nuotraukos internete ne tam, kad atsirastų proga pakeiksnoti, bent mintyse, išsigimusius papročius, vartotojišką visuomenę, religinį formalizmą. Aišku, krevetės ir omarai ant Kūčių stalo šiek tiek juokinga. Tada jau verčiau keptas lietuviškas paršiukas. Bet šiaip perteklius Kalėdų šventei gal ir tinka. Juk kalbama apie Dievą, kuris mums viską atidavė su kaupu ir pranoko visus lūkesčius. Biblijoje nevengiama puotauti. Mintyse man sukasi citata apie gerą širdį, atpažįstamą gerai parengtuose pokyliuose.

Ir vis tiek nuostabiliausia, kad toks skurdo paveikslas buvo fotografuojamas, siekiamas sulaikyti, įamžinti. Tamsus, nenugrimuotas ir neپردengtas. Kad buvo saugomas daugybę metų. Gal net kaip didžiausio džiaugsmo, šviesos, pilnatvės prisiminimas. Su tokiais prarastos laimės paveikslais atmintyje dardėta į sibirus ir į dipukų stovyklas. Ilgėtaisi, svajota, sapnuota. Labiau nei pergalių ar pertekliaus.

Žiūrėdamas dabar į tuos tris prie Kūčių vakarienės stalo, dar prisiminiau Andrejaus Rubliovo „Trejybę“. Ten irgi yra stalas. Tos pačios palinkusios galvos, žemyn nuleistos akys. Laukimas. Klausukas. Viskas nugrimzdę į švelnią nežinią. Aureolės ir sparnai atsiras vėliau. Žvelgiant iš tolo. Atsi-sveikinus. Tarytum netyčia. O kol kas – tik užstalė.

Darsyk: sveiki sulaukė Šventų Kalėdų! Kai kas iš jų pasi-liks amžiams. Nei žinant mums, nei labai stengiantis. Bet-liejaus tvartelio patamsyje, be elektros, apgraiбомis.

Šauksmas į tarpgalaktinį Kristų

„Tarpgalaktini Kristau“ (*Intergalactic Christ*) – žodžiai, nuskambantys 1996 m. sausio 15 d. pasirodžiusio britų elektroninio roko grupės „Babylon Zoo“ singlo „Spaceman“ („Astronautas“ arba „Kosmoso žmogus“) priedainyje. Tarytum futuristiniam filmui kurtoje tamsių spalvų sarkazmo ir maišto sklidoje dainoje, kurios stilistikoje jaučiama Davido Bowie įtaka, „Babylon Zoo“ kritikuoja vis dar įsišaknijusį provincialumą, rasistines ir homofobines įtampas, įkūnijamas „fašistinės simbolikos“ rinkimuoze. Po ramiai atliekamų kritikos eilučių pereinama prie emocionalesnio dainavimo, o po šio eina išlaisvintas energingas priedainis – „Kosmoso žmogau, / Visad norėjau, kad nukeliautum ten, / į kosmosą, žmogau“ (vartojamas žodžių žaismas *spaceman* ir *space, man*) ir „Tarpgalaktini Kristau“. Motyvas kartojamas ir pačioje dainos pradžioje, ir pabaigoje. Siaura, tarytum pykinanti karuselė žemiška būtis (vaizdo klipe – klaustrofobiją kelianti požeminė patalpa) supriešinama su erdvia, atvira kosmine erdve (vaizdo klipe per priedainį – erdvus kraštovaizdis, atsiveriantis nuo plynaukštės dykumoje). Ir žemiškas Dievas, ne jungiantis („Mes perskirti ugnies, / Tai kur tavo Dievas?“), o kaip tik skiriantis skirtingas rasines, etnines ir konfesines grupes – kiek primena Babelio mitą, – galbūt jis priešinamas su kosminiu Kristumi, viršum žmonių anapus laiko išskylančiu etiku, aprėpiančiu protu nesuvokiamus kosmoso tolius. Singlas sulaukė netikėtos sėkmės, pakilo į pirmąją vietą ir ten ilgai išsilaikė ne tik anglakalbėje Jungtinėje Karalystėje, bet ir Lietuvoje, nemažai kitų Europos šalių. Kadangi kiti grupės kūriniai nepatyrė nė dalelės tokios šlovės, „Babylon Zoo“ galima laikyti vienos dainos riteriais – ir iki šiol Lietuvoje ši kūrinį žino dažnas.

Daina, mano pirmą kartą išgirsta 1996 m., skambėdavo vis dažniau – dėl neseniai vykusių rinkimų Prancūzijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje, Austrijoje ir juose triumfuojančių fašizoidinių politinių jėgų. Paskutinį kartą ryškiai suskambo paaiškėjus JAV rinkimų rezultatams, surezonavusiems su įtraukaus naujos valdančiosios koalicijos formavimo aktualijomis Lietuvoje. Daina, nepraradusi aktualumo, savo energingumu apvalanti nuo svetimos (amerikiečių) ir savos (lietuvių) gėdos. *Išskrisk į kosmosą, žmogau*, pakilk virš savo ir taip susitraukusio pasaulėlio, dar labiau dildinamo dešiniųjų populistų bangų. Taip, labai suprovincialėjai, jei tiki, kad politiniu mesiju bus ne kartą nepagarbą moterims žodžiais ir poelgiais demonstravęs, rasistinius ir ksenofobinius tropus, šamokslo teorijas platinęs ir per plauką nenu-teistas politikas, betikintis, kad atsitraukimas nuo pasaulio reikalų padarys Amerika labiau didžią. Arba manantis, kad savanaudiškumas išspręs rimtas socialines problemas šioje šalyje, net jei jos buvo nepakankamai sprendžiamos dabartinės administracijos. Šalyje, kurioje dar prieš 160 metų juodaodžiai buvo beteisiai vergai, o prieš šimtmetį vykdavę afroamerikiečių pogromai ir linčo teismai. Arba jei tiki tuo, kuris kurstė neapykantą žydams ir oponentus gąsdino, kad įskųstų atėjūnams Lietuvos okupacijos atveju ir gražintų mirties bausmę. Šalyje, kurioje kadaise nacių okupantai ne be vietinių pagalbos „efektyviausiai“ visoje Europoje išsprendė Galutinį žydų klausimą. Tokių ir Dievas negali būti neprovincialus. Be to, vis blogėjanti padėtis Ukrainos fronte ir niūrios tendencijos kitamet, žiaurus karas Gazoje, kuriam taip pat pabaigos nematyti, – visa tai negali nejaudinti. Nes norėtusi, kad ateities kartos gyventų gerokai geresniame ir teisingesniame pasaulyje, juk nuo to priklausoma, kiek ilgai galėsime būti Žemės gyventojai, kiek ilgai mūsų kuriamas grožis ir idėjos turės vartotojų, tęsėjų ir puoselėtojų.

Neprisivejantys laiko dvasios

Tiek JAV, tiek Lietuvoje krikščionys sudaro itin gausią daugumą (Lietuvoje, anot 2021 m. surašymo, beveik 80 %, JAV – apie 70 %), tad nors nė viena neturime valstybinės religijos ir sekuliarėjame, iš esmės esame krikščioniškos visuomenės. Taip pat ir straipsnio antiherojai būsiamasis JAV prezidentas ir Lietuvos valdančiosios koalicijos narys yra su šia religija glaudžiai susiję (kiek pasisekė rasti informacijos, vienas yra nepraktikuojantis krikščionis, o kitą viešai užstojo žymus pranciškonų dvasininkas). Jei dar atsižvelgtume į krikščioniškoje kultūroje užaugusius, į Dievą netikinčius krikščionis ar tiesiog kultūrinius krikščionis – reikšmingas krikščioniškas klodas dar akivaizdesnis. Deja, nepaisant Jėzaus dviejų tūkstantmečių senumo priesako vienam kitą mylėti, su krikščionimis siejama tiek daug neapykantos, smurto ir veidmainystės, įskaitant ir pastarąjį šimtmetį, kad savaime kyla klausimas, kiek tai užprogramuota religinių bendruomenių, bažnyčių, ankstyvųjų krikščionybės veikėjų ar net paties Jėzaus Nazareno. Ir kur čia kaltas tikėjimas, o kur – sunkiai palenkiamas žmogaus prigimtis? Vis dar gausybė kognityvinio disonanso šiais laikais tarp meilės, gailingumo ir neapykantos,

žiaurumo po krikščionybės šydu – ar tai būtų rusiškasis mesianizmas, tapęs vienu iš putinizmo bruožų, karo nusikaltimus ir atvirą imperializmą teisinantis kova už krikščionybę, ar neseniai buvusios Jugoslavijos griuvėsiuose rusenės karas, palikęs masines kapavietes Srebrenicoje, ar vietinių krikščionių palaikytas ir vykdytas genocidas Ruandoje.

Tai tik keli baisiausi neseni pavyzdžiai, niekaip nederantys su meilės artimui religija. Arba jau anksčiau minėtas antisemitizmas, ne kartą ir nuo seno kurstytas kunigų, pastorių ir popų ir prasiveržęs per pogromus ar etninius valymus Vakarų ir Rytų Europoje, o atgrasiausią veidą parodęs per Antrąjį pasaulinį karą Trečiajame reiche ir jo okupuotose kraštuose. Antisemitizmas, kuriam nepakantus turėtų būti kiekvienas lietuvis ir kurio ekstremaliausiai formai drąsiai priešinosi nedidelė Lietuvos visuomenės dalis, apdovanotieji Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi ir Pasaulio tautų teisuolio titulu, kai kita visuomenės dalis grobstė ištuštėjusių žydų namų turtą, būdami kunigais krikščionių žydų vaikus ir po to iškart perduodavo budeliams (nes dabar naujieji krikščionys turi viltį amžinajam gyvenimui), tylėjo iš sakyklų, kai pamiškėse buvo naikinami vietiniai, o dar kiti stojo į batalionus ir prisidėjo aktyviai. Ir didžiausioji dalis tylėjo. Kaip ir tylėjęs Dievas, ne vieno autoriaus panaudotas motyvas pohlolokaustinėje literatūroje. Nutilo ir Kristus, nes jo dar prieš du tūkstantmečius byloti žodžiai apie socialinį teisingumą tuomet neteko galios.

Skaitant Naująjį Testamentą šių laikų dvasia daugelį turėtų apimti dviprasmiški jausmai. Viena vertus, – ir tai ilgas šimtmečius krikščionybei bus rimtas kaltinimas, – Jėzaus mokyme nerasime vergijos, kaip socialinės praktikos, pasmerkimo. Arba epizodas, aprašytas Evangelijoje pagal Morkų, kur netyroms dvasioms leido be jokios prasmės pražudyti du tūkstančius protaujančių gyvūnų. Kita vertus, atsižvelgus į tų amžių socialinę sanklodą negali nestebinti, kaip smarkiai žemiškasis Kristus pralenkė laiko dvasią, dar prieš du tūkstantmečius mokydamas žvelgti gerokai plačiau nei savo kiemas ar artimiausių gentainių ir geradarių interesai. Nors gyveno pasaulyje, kuriame dažnas kovojo tik už savo ir savo genties išlikimą, o karai tarp genčių, dar žiauresni ir piktesni už *Sabaoth* dievai ir dvasios, neretai reikalavę žmonių aukų, kitur buvo norma.

Nuo tų laikų reikšmingai paaugome, tačiau Jėzaus Idėja mylėti priešą ir linkėti jam gero, nors paplitusi po pasaulį, taip ir liko įgyvendinama tik labai mažai žmonijos daliai. Net ir apaštalas Paulius, užtikrinęs, kad krikščionybė išlaikytų nepalankų požiūrį į moteris, anuomet buvo didelis inovatorius, universalizavęs Jėzaus mokymą ir taip sudaręs prielaidas jam tapti pasauline religija ir etiniu standartu, traukusiu žmoniją iš provincialumo, paraprijizmo tamsos. Vis dėlto mes ir XXI a. gyvename trumparegiškai, paprastai jausdami pareigą tik siaurai grupei – šeimai, bičiulių ratui, miestui, geresniu atveju tautai; angliškai tai vadinama *parochial loyalties* (paraprijizmu). Turėdami siaurą žvilgsnį ir trumparegiškai veikdami neprisidedame prie žmonijos ir apskritai planetos ilgesnio išlikimo. O štai krikščionybė – vienas ankstyviausių pavyzdžių, kaip tas parapinis – šeimyninis ar gentinis – šališkumas buvo griaunamas. Net jei neilgai trukus, judėjimui iš persekiojamos vienišos judaizmo sektos išaugus į autoritetinę globalią religiją, artimo meilės, gailingumo ir dvasingumo idėjos buvo imtos interpretuoti itin selektyviai ir veidmainiškai.

Matant, kokias klaidas ėmė daryti krikščionys, per vieną kartą Romos imperijoje iš taikingų ir persekiojamų atstumtųjų tapę agresyviais ir persekiojančiais atstumiančiaisiais, ir tai, kad krikščioniškajame ir pokrikščioniškajame pasaulyje išlikę tiek neapykantos kitoniškumui, ryški skirtis tarp *mes* ir *jie*, gali kilti emocinis klausimas, ar, nepaisant visų gerų ir aktualumo neprarandančių idėjų žmonijai iš Kalno pamokslo ir kitų Jėzaus žodžių ir atmetus krikščionišką soteriologiją, kurią žada krikščionybė, ši institucionalizuota religija žmonijai atnešė daugiau gero ar blogo. Deja, neturime tikros kontrolinės grupės, kuri leistų palyginti, kaip mūsų bendražmogiška civilizacija atrodytų, jei krikščionybė nebūtų išplitusi arba būtų išplitusi visai kitokia forma. Viena aišku – be jos išplitimo karų ir žiaurumų bent Europoje būtų buvę dar daugiau. Tiesa, žiaurumo ir karų buvo užtektinai, tačiau tai veikiau ne dėl, o nepaisant Jėzaus mokymo išplitimo. Tereikia prisiminti nuožmias skandinavų vikingų, lietuvių, kuršių, germanų ir kitas gentis, kurios puldinėjo kaimynus ir plėšikavo, galvodamos tik apie savo gentainių gerovę.

Kad ir kyla pagunda romantizuoti žilą praeitį, krikščionybė, ypač per pirmuosius dvylika amžių, pasinaudodama turtingu helenizmo substratu, o vėliau – ir moksliniais persų ir arabų laimėjimais, gerokai šovė į priekį socialinio išsivystymo srityje, lyginant su neapkrūtytomis žemėmis. Nors būta daug pasibjaurėtinų ekscesų, tokių kaip kryžiaus žygiai, tarpkonfesinės pjautybės bei brutalūs kitatikių persekiojimai, ir visa – tikėjimo vardu, tarp tų laikų mąstyto-

jų ir scholastų pastebimas spartus tolimas nuo tribalizmo, kol galop ne be krikščioniškojo mokymo apie socialinį teisingumą indėlio buvo paskleistos Apšvietos idėjos. Kita vertus, kad ir kokios atrodytų pagavios krikščioniškos idėjos, vis dar tiek daug neapykantos, kai turėtume pagaliau solidarai stoti vienas už kitą mūru prieš mūsų gerovei išskylančias negandas – ar tai būtų klimato kaita, žmonijos užsuktas masinis rūšių išnykimas, ligos, terorizmas, prievarta, skurdas ar karai. O kur dar rūpestis dėl ne tik savos rūšies, savo planetos, kuriai mūsų aštuoni milijardai, turintys milžiniškus poreikius, užkrovė nepakeliamą našta?

Tarpgalaktinis Kristus? O gal Geroji Idėja nepakankamai pasklido, jei vis dar priešinama meilė sau ir kitam, nors tik nuo altruizmo priklausys, kiek ilgai mūsų rūšis išliks. Žmonija gerėja ir nors Kristus dar nėra tarpgalaktinis, nebėra ir tautinis ar rasinis. Gal tiesiog Jėzus į pasaulį atėjo per anksti – esu įsitikinęs, kad, gimęs šiais laikais, jis drąsiau reikalautų socialinio teisingumo ir savo etika ir laiko dvasios pranokimu nustebintų net progresyviausius jo mokymą į šiuos laikus ekstrapolijuojančius krikščionis – kosminis Kristus. O gal kalti ir Kristaus sekėjai, jį sudievinę ir taip padarę tolimu, nepasiekiamu idealu? Kosminis Kristus, kaip ir anuomet, turėtų daugiausia laiko praleisti bergždžiai mokydamas apie artimo meilę. Įtūžtų ant įtikėjusiųjų žmogaus nebaudžiamumu dėl ekologinių nusikaltimų, mokymas jau siektų ne išrinktosios tautos, ne žmonijos, o viso pasaulio su savo biologine įvairove išganyti. Tačiau daugybės jo sekėjų ribotumas taip ir palieka Jėzų nublokštą į praeitį, kurį tenkina, kad mylime į save panašų artimą, nes taip jaučiamės palypėję moralės laipteliu aukščiau nuo egoistų. Geriausiai atveju toks Jėzus pildo jų norus, daro stebuklus, guodžia, bet dėl jo tikintysis neįgyja daugiau atjautos, atladumo, noro ir ryžto tapti geresniam, gyventi pagal Dievo karalystės idealus. Kaip interviu aiškino vienas dievobaimingumu garsėjančio Kukluksklano riteris: „Mylėti artimą – tai mylėti saviškį. Juodieji, žydai ir katalikai mums ne artimieji.“ Kas paneigs, kad galimas ir toks Kalno pamokslo interpretavimas. Tokiu atveju gali atrodyti, kad Europoje ir Šiaurės Amerikoje vėl į madą sugrįžtantys klaustrofobinis nacionalizmas ir trumparegiškumas – savaime suprantami.

Daina prezidento inauguracijai

Tuo metu, kai rašomos šios eilutės, didelė dalis žmonijos, galima sakyti, tebegyvena taip, tarytum nebūtų išgirdę Kalno pamokslo, rūpindamasi savo mažais gyvenimais. Tik šen bei ten, dažniausiai didesnių sukrėtimų akivaizdoje, viešojoje erdvėje pasklinda gerųjų memų apie būtinybę žmonijai vienyti, neapykantos, savanaudiškumo pražūtingumą. Visuotinio gėrio užkratas sklinda lėtai, nors norisi tikėti, kad, blaškymais ir žingsniai atgal, kaip matome nesenuose įvykiuose JAV ir nemažoje dalyje Europos valstybių, nebus pražūtingi žmonijos ir planetos ateičiai. Nepaisant miriado Jėzaus ir kitų prieš jį ir po jo skleistų idėjų, dariusių ir darančių žmoniją geresnę, šalia vis dar plyti daug tamsos, taip pat ir ten, kur jos jau turėtų būti mažiausia, – itin aukšto socialinio išsivystymo šalyse, kur dar nesugiję randai po skaudžių pamokų, liudijančių, į ką gali išvirsti radikalus paraprijizmas ir abejingumas, neapykanta kitam. Tamsos, uždengiančios dangų su Apšvietos idealais, besikėsiančios į liberaliosios demokratijos vaisius. Kviečiančios mus susitaikyti su cinizmu. Ir tuomet turime pasaulį kaip karuselę, iš kurios norisi išlipti. Sūpavimą, nuo kurio ima šleikštulys, kaip Jeano-Paulio Sartre'o romane „Šleikštulys“.

Maždaug tuo pat metu, kai „Spaceman“ sukaks 29 metai, JAV prezidentu ketveriems metams bus prisaikdintas Donaldas Trumpas. Pagalvojau, kad tądien ši daina puikiai tiktų oficialiame inauguracijos grojaraštyje, gal net iškart po JAV himno. Glaustos ir lengvai atliekamos pasikartojančios mizantropinės eilutės po priedainio „Aš jus visus nužudžiau“ kaip tik derėtų Trumpui ir J. D. Vance'ui. Ir didesnei daliai būsamos kibberpankinės JAV administracijos. Tikytų ir kai kuriems „Nemuno aušros“ nariams. JAV atveju – juo labiau dėl to, kad inauguracijoje neabejotinai dalyvaus ir Elonas Muskas, kuriam numatomos aukštos valstybinės pareigos ir kuris su savo astronautikos bendrove išties galįs nuskraidinti žmogų į kosmosą. O kosmose pabuvojusieji – tiek antisemitai, tiek seksistai, tiek tebeįstojantieji mažais masteliais – galėtų įsitikinti mūsų planetos nepakeičiamumu, trapumu ir geriau suvoktų, kad visi esame tos pačios Žemės gyventojai ir kad tai įpareigoja mus vieniems kitais rūpintis ir vieniems kitus atjausti.

Rita Tūtlytė: „Kūrinyje ieškau metafizinių dalykų“

Literatūrologės Ritos Tūtlytės brydė lietuvių humanistikos lauke aiškiai matoma – savita ir atskira, tačiau neužželianti, kviečianti žengti tolyn į pasaulį ir gilyn į save. Svarus jos daugiametės darbuotės kraitis: mokytojams ir besimokantiems skirta knyga „Eilėraščių skaitymas“ (1996), monografijos „Antanas Miškinis“ (1997), „Išliekanti lyrika“ (2006), parengtas A. Miškinio „Rinktinių raštų“ tritomis, sudarytos S. Nėries, J. Aisčio poezijos rinktinės, dešimtys įsimintinų straipsnių bei recenzijų. Tai viena subtiliausių mūsų lyrikos interpretatorių ir literatūros pedagogių, poetinio žodžio takais vedžijusių studentus anuometiniame Šiaulių pedagoginiame institute ir Vilniaus universitete. Į literatūrą ji žvelgia pagarbiai, supratingu žvilgsniu, pripažįstančiu kūrinio pirmumą ir drauge pasitikinčiu kūrybišku kūriniu ir suvokėjo dialogu. Rašo atsakingai ir turiningai, keldama esminius klausimus, anksčiau nepastebėtus ar iki šiol ignoruojamus dalykus, atlasdama netikėtą interpretacijos galimybių. O jos atskirumas kyla iš pačios prigimties, iš to, kas atsinešta iš tėvų namų, pirmiausia tai – taurus kuklumas ir padorumas, susitelkimas ne į savo asmenį, o į bendruosius tautos ir kultūros reikalus. Kitai nei išmanesni cecho broliai ar serys, literatūros lauko ji nelaiko kovos dėl simbolinio (ir ne tik) kapitalo arena, nesibrauna į viešumo pakylas, nesivaržo reitingų matavimosi konkursuose.

Su Rita Tūtlyte kalbamės apie literatūrologiją, poeziją ir gyvenimą.

– Pirmiausia – iš kur atsirado postūmis studijuoti lituanistiką gūdžiu sovietinės okupacijos laikotarpiu: iš šeimos, mokytojų, iš knygų?

– Gal visi postūmiai kyla iš neįsisąmonintų troškimų, nuojautų; iš noro pažinti būties gelmę, tikrumą. Ir tai vyksta anksti, dar nesuvokus aplinkos įtaką. Kuo toliau gyvenau, tuo labiau ryškėja pradžia – vaikystėje ir paauglystėje gauti impulsai skaitymui, senoms knygoms, kultūrai, idėjoms. Nuo vaikystės esu vienvėdis žmogus, stebinti, tyliai būnanti, į ką nors besigilinti.

Mūsų šeimos situacija sovietmečiu buvo dviprasmiška: tarybinė tiek, kiek reikalavo išorinis pasaulis, ir labai kito – namų sienų saugoma. Tėvai – skurdūs miestelio tarnautojai, paliesti karo ir pokario praradimų, apie kuriuos tik prabėgomis kalbėta.

Kitoje kelio pusėje ošiantys keturi seni jovarai turėjo savo paslaptį, kaip ir prie jų esanti sekli bala. Tėvelis, ją gilindamas, iš dumblo iškėlė nedidelę metalinę dėžutę, joje radom sudrėkusį pergamentą su antspaudu, rašytą lyg ir vokiškai, gotišku raštu. Aš, paauglė, bandžiau vokiškai perskaityti, džiovinau, kol pergamentas sutrupėjo į dulkes. Labai gailėjau, bet džiaugsmingai suvokiau, kad prisiliečiau prie istorijos. Iš vaikystės patirčių išliko dėmesys istorijai, istorinei vaizduotei. Reikšmingi epizodai, kai suaugusieji išsiunčia mus, vaikus, į kitą kambarį (o mes nemačiom sugrįžtam ir palendam po stalą pasiklausyti) ir kalba kažkokius baisesius dalykus apie pokarį, ko iš pradžių visai nesuprantu, o po to pamažu įsigaužia nuojautų laukus.

Panašiai „veikia“ ir mūsų namų tylioji etažerė. Knygos joje atsiranda ir pranyksta tyliai, be komentarų. Šalia Fiodoro Dostojevskio „Nusikaltimo ir bausmės“ stovi tai Lenkijoje leistas „Aušros“ žurnalo numeris, tai „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“, tai smetoninių žurnalų pluoštas. Knygos „atkeliauja“ tėvelio sename odiniame portfelyje, kartu su varžteliais, vielų ritinėliais, atsuktuvais ir cigarečių nuorūkų kalnais. Tikėtina, kad jos gaunamos iš mūsų parapijos senuko kunigo Vinco Dumčiaus (XX a. pradžioje baigusio kunigų seminariją kartu su kunigu Juozu Montvila, prazuvusiu „Titanike“), mokėjusio bent šešias kalbas ir turėjusio bažnytinių knygų biblioteką. O gal iš kieno kito (gal iš vienuolės gydytojos Genovaitės Drąsutytes, globojusios kunigą Juozą Zdebskį) – dabar jau nesužinosim. Knygos etažerėje kinta tyliai, mes tėčio nei klausiam, nei jis ką nors sako; randam naują knygą, perskaitom ir nemačiomis padedam į tą pačią vietą. Po mėnesio ar dviejų patikrinam, ar yra ko nors naujo. Nei vieni, nei kiti apie tai visai nekaltam – tarsi nieko nevyktų. Man nė į galvą neateina, kad tai draudžiama literatūra... Graudus ir komiškas epizodas: tėvelis sėdi prieš krosnį, plėšia Nepriklausomos Lietuvos žurnalo „Židinys“ viršelius, juos meta į krūvą ir žurnalus „įriša“ naujai – vielomis pritaisto rusiškų kartoninių segtuvų viršelius – kad niekam neužkliūtų... Arba kitas epizodas: ieškau namuose prašapusios bibliotekos knygos – Aleksandro Fadejevo „Jaunosios gvardijos“ – ir netikėtai randu ją pamautą ant didžiulės vinių lauko tualetė – raudu, nes... kaip beatiduosiu bibliotekai... Tai iš tėvelio išmokau nepasiduoti visokių rūšių konjunktūroms, daug skaityti ir savarankiškai galvoti. Mama ne tik laikė keturis namų kampus, bet ir rodė daug altruizmo aplinkai: pamaitindavo elgetas (jų net 1960–1970 metais eidavo nemažai); nors ir bijodama, priimdavo nakvynėn nepažįstamus pakeleivius, slaugė sergančius ir mirstančius kaimynus; turėjo gerumo ir atleidimo kitiems – begalinio. Žemai jai lenkiuosi, kalbuosi su ja mintyse – iki dabar. Tai iš jos išmokau nesureikšminti savęs, kantriai daryti darbus, visur būti antras, o ne pirmas numeris, atlikti pareigą iki galo. Namuose gautus pagrindus jaučiau nuolat – jie lėmė mano elgsenas, nuostatas, interesų lauką.

– Kas darė įtaką vadinamajai literatūrinei savivokai: kokia literatūra, kokie autoriai ar idėjos veikė?

– Paauglystėje namų palėpėje (vasaromis, nuobodžiai lyjant lietuvi) skaitydavau daug smetoninio laiko žurnalų, kitokių leidinių, Bernardo Brazdžionio poeziją. Mokykliniais metais „Židinio“ numeriuose perskaičiau viską (poeziją, prozą, filosofinius, kultūrologinius, literatūrologinius straipsnius: Stasio Šalkauskio, Prano Dovydaičio, Juozo Ambrazevičiaus, Vinco Mykolaičio-Putino ir kt.); po keleto kartų, iki galo nesupratau, kas rašoma, bet vis tiek visa tai mane traukė nepaprastai. Man tos smetoninės knygos nejučia – be jokių refleksijų – teikė kultūrinio ir intelektualinio gyvenimo kontūrus. Tai buvo kitas pasaulis, kurio už kiemo tvoros rasti negalėjau, būtent jis sukūrė tokį nuojautų, „lūkesčių“ pagrindą, kokio intuityviai ieškosiu vėliau. Oficiali miestelio biblioteka tuomet buvo gana skurdi; skaičiau įžymių žmonių – kompozitorių, dailininkų, keliautojų – biografijas; populiarėjančius Lotynų Amerikos autorius. Baigdama mokyklą jau turėjau rankose knygą „XX amžiaus Vakarų poetai“.

Pagarbiai prisimenu Veiverių vidurinės mokyklos lituanistus Akvilę ir Zigmą Puišius, dėsiusius taip įspūdingai, kad ir po skambučio klasė nuščiuvusi klausėsi paskutinių tariamų sakinių. Studijos Vilniaus universitete – nuostabi epocha, kurioje plėtėsi mano – kaimo vaiko – akiratis. Mus augino ir brandino asmenybės, turėjusios savus požiūrius, dėstomų dalykų specifika ir įtaiga (pvz., profesorius Juozo Girdzijausko estetikos kursas), bibliotekų lobiai. Universitete sutiktos asmenybės suteikė galimybę augti, susivokti, kas esu, ką galiu, ką galėčiau. Ypač skatino profesorius Donatas Sauka, diplominį darbą pasiūlęs išspausdinti mokslo žurnale „Literatūra“. Buvo labai gaila po studijų palikti Vilnių ir važiuoti į Kauno vidurinę mokyklą.

– Kaip įsitraukė į darbą tuometiniame Šiaulių pedagoginiame institute?

– Įsitraukiau po vienų metų ir mokytojos karjerą baigiau gana netikėtai. Šiaulių pedagoginiam institutui prireikus literatūros dėstytojo, šiai vietai numatyta tų metų Vilniaus universiteto absolventė nesutiko išvažiuoti iš Vilniaus, tad vieta pasiūlyta man. Ačiū tikėjusiems ir pasitikėjusiems. Pietų Lietuvos vaikui Šiaulių miestas atrodė tolimas ir svetimas, pučiamas šiaurės vėjų. Jaukinausi jį nelengvai, bet humanitarų katedrose dirbo daug puikių, draugiškų vyresniųjų kolegų, didelis būrys susidarė ir mūsų, jaunesniųjų, veiklių, entuziastingų. Tą laiką apšvietė pati mūsų jaunystė. Po pusketvirtų metų išvažiavau į Vilniaus universiteto doktorantūrą ir Lietuvos literatūros katedroje praleidau trejus darbingus, kūrybingus, labai šilto bendradarbiavimo metus. Po doktorantūros grįžus į Šiaulius užgriuvo didžiuliai dėstomų dalykų kiekiai; be to, rengiau Antano Miškinio „Raštus“, važinėjau į Vilniaus bibliotekų rankraštyvus. Po penkerių metų, 1992-ųjų rudenį, vykstant permainoms ir keičiantis dėstytojų kartoms Vilniaus universitete, buvau pakviesta į jį dėstyti. Vėl – trečią kartą – atvažiavau į Vilnių gyventi ir dirbti.

– Kodėl vis dėlto pasirinkai tyrinėti neoromantizmo literatūrą, visų pirma poeziją (Antanas Miškinis, Jonas Aistis, Salomėja Nėris, Bernardas Brazdžionis)?

– Aspirantūros tema – Antano Miškinio lyrika. Iš pateiktųjų galimų temų ji labiausiai siejosi su paauglystėje įsiskaitytu smetoninio laiko kultūrinio gyvenimu, o Jonui Aisčiui ar Bernardui Brazdžioniu tyrinėti dar nebuvo atėjęs laikas. Rašydama disertaciją apie Miškinio lyriką dar nieko nežinojau apie Sibire rašytą „Psalmių“ ciklą... Aspirantūros metus praleidau spec. fonduose nuosekliai vartydama Nepriklausomos Lietuvos spaudą, skaitydama Jurijaus Lotmano pagrindines knygas, rusų autorių poetikos tyrinėjimus, kurie savo ruožtu mokė kuo atidžiau stebėti, kaip kūrinyse „reiškiasi“. Daug vėliau, jau išleidusi monografiją apie visą Miškinio kūrybą, sustojau ir prie kitų minėtų poetų. Jonas Aistis atrodė neišsemiamas: vienąkart vienoks, kitą – kitoks. Vis rasdavau, kas mane jaudino, masino, žavėjo ar net sukrėsdavo.

– Bet romantika, ypač vokiečių romantika, kaip ne kartą esi atskleidusi, yra persunkusi ir Alfonso Nykos-Niliūno kūrybą. Ar tai ne literatūrinis įtaką, o labiau rašytojo mentaliteto žymė?

– Manau, kad tai mentaliteto žymė, pasaulio suvokimo dalykas. Galbūt poetas vokiečių romantikoje (kurios skaitė itin daug ir mėgaudamasis, kuri tikrai padarė jam didelę įtaką) atpažino dalį savęs, ieškojo joje to atpažintojo savęs, gal net kūrė tokį save; gilino, plėtojo šią pasaulėjautos dalį savyje. Tokiu būdu vokiečių romantika tikrai buvo (ar tapo) jo pasaulėjautos šerdis.

– Daug dėmesio esi skyrusi Jono Aisčio poezijai. Ar įspūdingo poetika, tas „naujas jutimiškumas“ ir dabar tebėra jo poezijos viena iš svarbiausių savybių, jo poeziją darančių gyvybingą?

– Neseniai atradau dar vieną „raktą“ Aisčio poezijai atrakinti. Tai – emociškai išsakomas dvilypis gyvenimo jausmas / vertinimas. Ekstaziškoje vaizduotėje susilieja grožis ir baisumas, tikrumas ir melas, džiaugsmas ir liūde-

sys, amžinybė ir praicinamybė, viltis ir neviltis, banalybė ir stebuklas, kelionės vizija ir netesėjimo nuojauta ir t. t. Priešingus būties sandus Aistis mato būtinais susijusius vienas su kitu, išsismelkusius vienas į kitą, vienas be kito neegzistuojančius, neįmanomus: „Liūdna ir gera, Dieve mano“ („Šv. Pranciškus“). Formuluojamu dvilypumu Aistis tarsi sugauna būties esmę, pateikia ją eilėraščiuose vis naujais variantais: „Matau karalių sielvartą, jų gėlą vosilkinę, / Ir auga džiaugsmas, raketa išvirsta“ („Čiurlionis“); „Aš visada liūdesio kupinas, / Man atrodo, kad džiaugsmą slegiu“ („Ne aš“); „Ieškoju laimės, ne malonės! / Deja, aš juokdriu tapau. // Bet nuostabi man ta kelionė rodė“ („Laimės link“); „Dažnai pasiremiu ant savo nuobodaus gyvenimo – / [...] Tai pasaka! [...] / Mane jis prislėgė ir nuplėšė, ir taip nuvargino, / O vis su tokia didele aistra aš jį nešu“ („Fuga in as moll“). Formulės išnyra kaip kaskart naujas atradimas, sukrėtimas, patiriamas pačią sakymo akimirka. Šį rudenį nustebau pamačiusi, kad eilutės su tokia formule yra iškalotos ir Rumšiškių kapinėse ant paminklo poetui: „Trupučiu-ką džiaugsmo sopuliui suteikti...“

– Esi įtvirtinusi „eilėraščių skaitymo“ sąvoką kaip kūrybiško dialogo su eilėraščiu vyksmą. Tačiau ši kvietimą į dialogą anuometinėje mokykloje daug kas perskaitė tiesiog kaip eilėraščių analizės ar interpretacijos instrukciją. Kaip manai, kodėl?

– Sunku pasakyti. Bet būtent to labiausiai ir gaila. Juk toji knyga nebuvo vadovėlis, rašytas iš „žinojimo“, – atvirkščiai, iš nežinojimo; man įdomu rodė, koku būdu galima kalbinti eilėraščių, kiek įvairių matymo projekcijų galima rasti. Nesilaikiau jokios kietos sistemos, todėl jis lyg ir neišbaigtas, o gal iš tiesų toks ir yra... Mokykloje, matyt, galioja normos, teisingi ir neteisingi atsakymai, egzaminų baimė, tikrinimo lentelės (norėčiau, kad atsakymų variantams lentelėse būtų palikta ir viena tuščia eilutė tiems, kurie turi savo matymą). Džiaugiausi, kad knygą skaitė ir šiaip smalsaujantys, besidomintys poezija.

– Knygoje „Eilėraščių skaitymas“ yra skyrius „Banalūs ir nebanalus eilėraščių“. Ar ryžtumeis brėžti raudonąsias linijas šiandien literatūroje plūstantiems kičinės banalybės, infantiliško primityvumo, nepraustaburniško slengo srautams?

– Ryžčiausi, bet labai įsiskaitydama, kad ko nors nepažįčiau.

– Viename straipsnyje 2000 metais išsamiai ir argumentuotai atskleidei, kaip Vilniaus universiteto Lietuvos literatūros katedros dėstytojai ir kiti Lietuvos literatūrologai rėmėsi XX amžiaus literatūrinės hermeneutikos pakraipa – imanentine kūrinių analize. Ar dabar ta literatūrologinė tradicija dar kas nors vadovaujasi, ar ją apmąsto? Kokį poveikį Pačiai turėjo imanentinės kūrinių analizės mokykla?

– Kai trečią kartą atsikėliau į Vilnių dirbti Vilniaus universitete, daug tyrimo impulsų davė pusės metų stažuotė Vokietijos Mюнsterio universitete, profesorius Ernsto Ribbato konsultacijos. Skaityklose prasėdėdavau iki raudonų saulėlydžių, skaitydama Emilio Staigerio analizės etudus, kitų autorių pozicijas. Norėjau suprasti vokiečių literatūrologijos raidą, dabartinį būvį, kompleksus. Studijos Mюнsterio universitete atvėrė žinojimą, kad tyrimo būdai nėra nurašomi, atmetami, kad jie tampa kultūros paveldu, klasika. Tasai patyrimas suteikė vidinės ramybės, sustiprino savivoką.

Dabar, po daug metų, galvoju, kad metodai ir teorijos egzistuoja ne tik paskirais reželiais (nors tai yra jų įsiteminimo ir egzistavimo būdas), bet turi ir bendrą dalį – kūrinių kūną. Imanentinė analizė yra ne tiek griežtas metodas (ar ji tokia kada nors buvo, abejoju). Kaip tokia, atskira, dabar vargu ar egzistuoja. Ji yra skaitytojo / tyrinėtojo susitikimo su kūriniu principas, prioritetą teikiantis kūrinių „pasirodymui“, jo dominančių pamatymui, jų sąsajoms ir jų reikšmei kūriniu visumoje. Imanentinė analizė svarbi kūrinių pagavai fiksuoti, kūrinių ir skaitytojo susitikimui įreikšminti, pradėti rutulioti analizę iš kūrinių dominančių pamatymo, stebėti, kaip kyla skaitytojo ir kūrinių susikalbėjimas. Griežtų metodologijų lauke (kultūrologinė kryptis, interteksto tyrimai, sociokultūriniai tyrimai, recepcijos teorijos ir kt.) ji vienaip ar kitaip įsilieja į konkrečių analizių procedūras, jose dalyvauja. Ji egzistuoja kaip analizės proceso savistabos dalykas. Imanentinė analizė yra, viena vertus, kūrinių viršenybės pripažinimas; kita vertus, skaitytojo susitikimo su kūriniu proceso fiksavimas: ką tyrėjas pastebi, kas leidžia vynioti analizės siūlą. Atidumas kūriniui, pagarba kūriniui – imanentinės analizės esmė. Ji neišnyksta, o įsilieja į griežtus metodus, tyrimo aspektus kaip tyrėjo santykio su kūriniu jautrioji dalis. Tas įsiklausymas į kūrinių „kalbėjimą“ yra toks pats kaip ir dviejų žmonių pokalbis, kai ne tiek pats kalbi, kiek leidi kitam atsiverti, „pasirodyti“; bandai užčiuopti svarbiausius „sakymo“ būdus, atidžiai, dėmesingai klausyti.

JOHANNA OSVÁTH

Pasaulių pabaigos pastorius

Literatūros kritikės, seniausio suomių literatūrinio žurnalo „Nuori voima“ vyr. redaktorės Johannos Osváth tekstas *Maaillmojen lopun pastori* apie bene žymiausią šiuolaikinį vengrų rašytoją László Krasznahorkai (g. 1954) suomių internetinio kultūros žurnalo „LongPlay“ svetainėje paskelbtas šių metų rugpjūtį.

Berlyno Frydrichštrasėje verda gyvenimas. Praeiviai, dviratininkai ir automobilininkai skuba savais reikalais, triukšmauja ir skimbčioja skambučiais. Neatrodė, kad kam nors rūpėtų pasaulio pabaiga. Gatvės klegesys skverbiasi į šviesią salę trečiame pastato aukšte, tačiau neužgožia kito, daug tylesnio balso – pamokslaujančio pasaulio pabaigos pastoriaus.

„Visus iki vieno, deja, palies šios civilizacijos griūtis. Kai Romos imperija žlugo, barbarai toliau sau klestėjo. Tačiau šių dienų civilizacija – globali. Ir jos laukia neišvengiama prapultis.“

Pamokslininko soste – „Artek“ dizaino kėslė – įsitaisęs rašytojas László Krasznahorkai. Savo kūryboje jis mėgsta vaizduoti įvairias pabaigas: ar tai būtų asmeninė, kolektyvinė, ar absoliuti Paskutinio teismo diena. Daugelyje Krasznahorkai knygų bandoma išvengti arba siekti žlugimo.

Tai ne bažnyčia, o Suomijos ir Vokietijos institutas Berlyne. Vengrų rašytojas Krasznahorkai didžiąją gyvenimo dalį gyvena šiame mieste, kuris tebėra viena iš trijų jo buveinių. Pasaulinio garso kūrėjas pastaruoju metu retokai dalija interviu, tad pačioje mūsų susitikimo pradžioje smalsauju, kas leido jam padaryti išimtį mano kvietimui. „Nežinau, kažkokia nuojauta. Tiesiog norėjosi. Ir dėl to, kad neatstovaujate jokiai didžiulei, pasaulinio masto žiniasklaidai.“ Vienas į kitą kreipiamės *Jūs*, nes kalbame vengrų kalba, kuri man yra antroji gimtoji. Mums skirta pusantros valandos, pokalbis užtrunka visas dvi.

Labiausiai Krasznahorkai žinomas iš 1985 m. pasirodžiusio debiutinio romano „Šėtoniškas tango“. Rašytojui tuo metu buvo 31-i, tačiau pasaulinės šlovės jis sulaukė tik šiame amžiuje. Iš Krasznahorkai knygų į suomių kalbą kol kas išverstos dvi: „Šėtoniškas tango“ [liet. 2019] ir „Priešinimosi melancholija“ [1989; liet. 2016, abiejų vert. – V. Agurkis].

Rašytojo apdovanojimų sąrašas – įspūdingas. Didžiausias jų – 2015 m. Tarptautinė Bookerio premija, kurią Krasznahorkai pelnė kartu su vertėjais Otilie Mulzet ir George'u Szirtesu už knygą „Seiobo nužengė į Žemę“ [*Seiobo járt odalent*, 2008; angl. *Seiobo There Below*]. Po ketverių metų Krasznahorkai skirta amerikiečių Nacionalinė knygos premija. Šio vengro vardas kone kasmet minimas ir tarp galimų Nobelio laureatų.

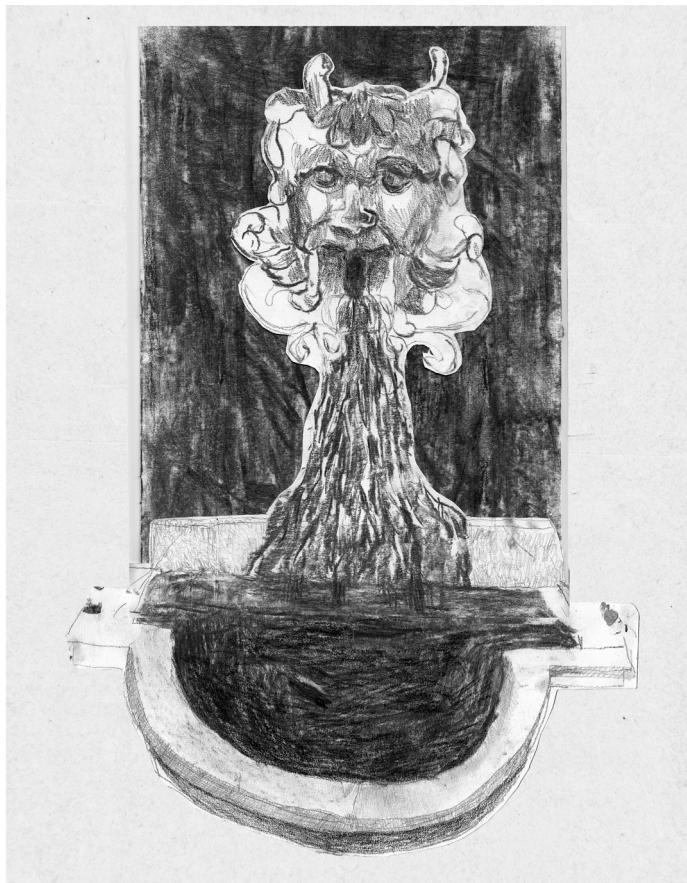
Krasznahorkai teigia savo populiarumo niekada nesupratęs. Šlovę laiko nesuipratimu. „Pripažinimas man reiškia nesėkmę.“ Krasznahorkai prisipažįsta norėjęs ir tebenorintis parašyti vieną gerą, tobulą knygą. „Nė viena mano knyga tokia nėra. Paprastai bandau įtikinti žmones, kad mano knygų skaityti neverta. Visi galvoja, jog sakau tą dėl to, kad iš tikrųjų paskatinčiau jas skaityti, tačiau tai netiesa. Tikrai netrokštu, kad mano knygos būtų skaitomos. Gal vieną dieną man pavyks pasiekti šį tikslą.“

Krasznahorkai nė neketino tapti rašytoju. Jis gimė 1954 m. vidurinės klasės šeimoje Vengrijos Diulos mieste ir subrendo komunistinėje santvarkoje. Jaunystėje studijavo muziką ir svajojo tapti profesionaliu muzikantu. Kūrė muzikines kompozicijas ir kaip pianistas pasirodydavo „mylimiausiame gimtojo miesto ansamblyje“, kuris dukart per savaitę grojo bliuzo ir džiazio klasikais. Skaitymas buvo kasdienis užsiėmimas. Rašytojas pasiūlė įsivaizduoti tokį patį pasaulį kaip šis, tik vietoj telefonų visų rankose – po knygą. „Vienoje kišenėje nešiojais Kerouaco „Kelyje“, kuri man atstojo Bibliją. Kitoje kišenėje – Dantės „Dieviškąją komediją“, – nusijuokia Krasznahorkai.

Komunistinėje Vengrijoje visi buvo įkinkyti į darbą. Krasznahorkai tai buvo galimybė pamatyti visą šalį. Jis norėjo pagyventi tarp darbininkų ir valstiečių. „Komunistinė ideologija skelbė, kad darbininkai stovi visuomenės viršūnėje, tačiau tuo pat metu žemino juos ir nutrenkė į tos pačios visuomenės dugną. Tad daug mieliau norėjau būti tarp jų, nei sėdėti elegantiškoje kavinėje ir postringauti apie literatūrą.“ Pirmą kartą į užsienį Krasznahorkai išvyko eidamas ketvirtą dešimtį. Jis keliavo į Berlyną.

Naktinio sargo darbas (kuris, anot Krasznahorkai, buvo nuostabiausias jo gyvenimo užsiėmimas) viename Vengrijos kolūkyje itin giliai įstrigo į atmintį. Po nuostabios tarp trijų šimtų karvių praleistos nakties, kai po gyvulių kanopomis šiugždėjo šienas, o karvių kvapas kone įgijo garso sunkį, užgimė „Šėtoniško tango“ idėja.

„Vieną rytą jau ketinavau eiti miegot, bet manęs paprašė dar pasilikti, nes netrukus turėjo pasirodyti paršų kastruotojas. Nuo mirties baimės žviegiančius gyvulius reikėjo išvaryti į kiemą, kur atvyko žmogus, neištaręs beveik nė žodžio.

Dovilė Bagdonaitė. Fontanas Porte. 2022

Jis buvo aukštas, apsilvilkęs kariška miline, atrodė, lyg būtų atsibastęs iš kito pasaulio galo ir kelionės metu nevalgęs niečnieko. Jam įpylė palinkos taurelę, jis išgėrė nieko netardamas. Išlenkė ir antrą. Tada žmogus atsiklaupė ant žemės, iš kišenės išsitraukė akivaizdžiai didžiausią savo turtą – į skudurą suvyniotą skalpelį. Man įsakė laikyti paršo kojas, ūkio prižiūrėtojas laikė už kitų, o tas žmogus per vidurį ėmė pjauti. Tada naujas paršas, po jo kitas... Buvo taip skaudu žiūrėti į gyvulių kančią, kad neištvėręs pakėliau žvilgsnį link stogų, virš kurių kaip tik ėmė kilti saulė. Tačiau ši saulė buvo rudos spalvos! Grįžau į savo kambarį nuo šios patirties sunkia širdimi. Ir nusprendžiau parašyti knygą.“

Vėliau „Šėtoniškame tango“ atsirado epizodas: „Irimijas nuo sunkių kaip švinas batų nusigrando purvą... atsikrenkščia... atsargiai spaudžia durų rankeną... ir vėl pila lietus, rytuose dangus švinta žaibiškai – atminties greitumu, raudonis su apyaušrio mėlyne gulasi ant siūbuojančio horizonto, kyla ir saulė – taip varganai, kad net gerklę gniaužia: nelyginant elgeta, kas rytą besikabarojantis prie atkampių šventovės laiptų [...]“¹

Knyga kaipmat tapo hitu visoje Vengrijoje ir už jos ribų. Krasznahorkai teigia vengės populiarumo, tad tiesiogine šio žodžio prasme pasislėpė kalnuose. Rašytojas prisimena tapęs apkalbų objektu: daugelis manė, kad jo vardas yra kokio nors žinomo rašytojo slapyvardis. Transilvanijos vengrai buvo įsitikinę, kad knygos autorius privalo būti iš šio regiono, nes joks pašalietis nebūtų galėjęs taip giliai išmanyti jų realybės. Kaip kūrinių apskritai praleido komunistinė cenzūra, iki šiol paslaptis. „Buvo cenzūruojamos daug nekaltesnės knygos.“

Septynias su puse valandos trunkanti 1994 m. Bėlos Tarro kultinė „Šėtoniško tango“ ekranizacija, kurią kuriant aktyviai dalyvavo pats Krasznahorkai, prisidėjo prie dar didesnio rašytojo populiarumo. Tarras perskaitė „Šėtonišką tango“ ir užsidegė sukurti filmą, tačiau Krasznahorkai daug sykių išvarė jį lauk, nes nemėgo kino režisierių. „Galiausiai pasakiau jam: tebūnie, jei tai gyvybės ir mirties klausimas.“

Krasznahorkai teigia, kad su Tarru dėl visko sprendė drauge. „Nurodžiau Bėlai, kad jis privalo suprasti – epikos jokia būdu negalima paversti drama, svarbu atrasti esmę, kuri taptų filmo ašimi. Jis suprato mano mintį. Su niekuo kitu filmų daugiau nesu kūręs.“

Rašant filmo scenarijų Krasznahorkai teko grįžti prie debiutinio romano. Ir jam nepatiko, ką perskaitė. Rašytojo nuomone, knyga buvo „pilna klaidų“. Tad jis sumanė parašyti naują. 1989 m. pasirodė „Priešinimosi melancholija“. „Tačiau tas pats nutiko ir šįkart. Bėla vėl pasišovė sukurti filmą, pradėjau rašyti scenarijų, klaidos vėrėsi viena po kitos, ėmiau ristiškus nuo kalno, o kai pasiekiau apačią, visi ėmė vadinti mane rašytoju.“

Nuo literatūrinio gyvenimo jis tebesilaiko atokiai. Nesiilgi rašytojų gretų, o mintis apie nebaigto rankraščio pasidalijimą su kitu rašytoju „kelia šurpą“. „Rašymas yra mano privatus reikalas.“

Po „Šėtoniško tango“ Krasznahorkai parašė dar 21 knygą, filmų scenarijų, pavienių novelių ir kitų tekstų. Kūryba garsėja mamutiškais sakiniais, kurie atsispirdami nuo taško sukuria savą ritmą. Būtent teksto ritmika rūpi rašytojui.

Jam svarbu, kaip tekstas skamba skaitomas balsu. Rašydamas jis iš tikrųjų neapleido muzikos, tik perkėlė ją į tekstą.

Apie rašymo procesą Krasznahorkai yra pasakojęs ankstesniuose interviu. Tekstas gimsta ir susiformuoja galvoje – dažniausiai jau 15–20 puslapių apimties, o surašytas popieriuje daugmaž yra baigtas. Rašytojas teigia rašantis nuolatos, net ir šią akimirką. Paklauskiau, koks tekstas šiuo metu užgimsta jo mintyse. Krasznahorkai pamoja į man už nugaros sustatytus Elso Salonen stiklo kūrinius, cituoja neseniai mirusio amerikiečių filosofo Danielio C. Dennetto teoriją apie gyvybės gimimą ir regi priešakų chemijos laboratoriją, kurioje visiškai atsitiktinai čia pakliuvęs žmogus tyrinėja daiktus, o jo dėmesį ypač prikausto violetinė kolba.

Krasznahorkai tikina nekuriantis istorijų, jis jose gyvena. Nuo pat vaikystės žvelgia į vyksmus, kurių metu nutinka įvairių dalykų, tačiau už pačius įvykius jam įdomesnės aplinkybės. Veikėjai nėra jo fantazijos vaisius, jie – tikri, svarsto rašytojas ir priduria, kad jam užnugary knibžda „dešimtys milijardų veikėjų, kurie visi trokšta papasakoti savo istorijas, tačiau neranda joms žodžių“. Krasznahorkai atranda žodžius, kuriais pasakoja jų istorijas. „Taigi, nesu joks rašytojas. Esu raštininkas.“ Koks nuolankumas... „Ištis, kokia prasmė tokiame amžiuje dar kurti istorijas, pokštams nebėra laiko“, – sukrižena šiais metais septyniadešimtmetį pasitikęs rašytojas.

Krasznahorkai ankstyvojoje kūryboje pasaulio pabaigos nuojauta yra abstraktesnė, o naujausiuose kūriniuose apokalipsė jau tampa kone apčiuopiama realybe. „Pasaulis neturi išeities“, – svarsto Krasznahorkai ir ima postringauti apie išlikimo strategijas, kurios pabrėžia socialinių ryšių vaidmenį prisitaikant prie ekologinės krizės.

Susikurdamas saugią erdvę žmogus pamiršo savo vaidmenį gamtoje ir estetizavo ją pagal savo paties poreikius, svarsto Krasznahorkai. „Nėra nieko juokingesnio už Martiną Heideggerį, kuris su bičiuliais užsikeberioja į kalno viršūnę vien tam, kad pasigrožėtų nuostabiomis Bavarijos Alpėmis, pasimėgautų Dievo dovanotu vaizdu. Gamta yra mirštanti teritorija, kurioje kiekviena akimirka gyvam padarui yra išlikimo klausimas. Tai, kad laikome gamtą tiesiog gražia ir lyginame ją su rojumi, yra įmanoma tik dėl to, kad sukūrėme civilizaciją, tarnaujančią žmogaus savisaugai.“

Apokalipsė reikalauja aukų, iš kurių pirmoji – kultūra. Naujausiose knygose, be kitų temų, Krasznahorkai tyrinėja radikalių dešiniųjų jėgų iškilimą, o šiemet sausį išėjusio romano „Bandutė dingo“ (*Zsömle odavan*)² tema yra vengriškas stipraus lyderio ilgesys. Apie gimtosios šalies politinę situaciją Krasznahorkai mieliau patylėtų, tačiau pripažįsta, kad žmonės tapo nepataisomai buki. Kas žino, gal dėl to paties savisaugos instinkto? „Vengrijos situacija ciliinį kartą primena, kad žmonės nesilgi pranašų. Jie parklumpa tik prieš netikrus pranašus.“

Menui sekasi ne ką geriau. Vaizduojamąjį meną taip neigiamai paveikė pinigai, kad Krasznahorkai stengiasi apie tai negalvoti, o literatūra, jo nuomone, nieko nebedomina. Žmonės, tiesa, tebeskaito, tačiau literatūra jų nebeveikia. XX a. meninės saviraiškos krizė, iš kurios literatūra stengėsi išsivaduoti, jau baigėsi ir niekas nebeklausia, kodėl Joyce'as parašė „Ulišą“ tokį, koks jis yra, kodėl Beckettas ar Poundas rašė taip, kaip rašė.

Liūdną metaforą pamėtėja laikrodžiai, kurių nebereikia prisukinėti. „Man regis, literatūros vystymasis sustojo, – apibendrina Krasznahorkai. – Grįžome prie nykaus realizmo laikų, o esminiai klausimai išnyko. Tai grynai eskapistinė padėtis. Nesuprantu, kodėl šiais laikais geriausias laikomi pasaulinio garso romanistai tyčia save apakina, nors iš tikrųjų nėra akli... Gal jie bijo?“

Ir poezija, anot Krasznahorkai, prarado savo jėgą, *kraftą*. Jei likimas bus palankus, suomiškai toliau skaitysime Bookeriu premijuotą knygą „Seiobo nužengė į Žemę“, prie kurios jau pluša vertėja Minnamari Sinisalo. Šiame novelių romane nagrinėjamas meno ir šventumo ryšys Vakarų ir Rytų meno tradicijose. Kiekvienoje novelėje pasitelkiamas vienas meno kūrinys, kūrėjas ar meno rūšis, pavyzdžiui, Botticelli, Alhambra, rumunų menininkas Ionas Grigorescu³, japonų no teatras, baroko muzika, peizažų tapyba. Vienos novelės veiksmas vyksta ant Atėnų akropolio kal-

Nukelta | p. 16 ►

¹ László Krasznahorkai, *Šėtoniškas tango*, iš vengrų k. vertė Vitas Agurkis, Vilnius: Kitos knygos, 2019 (*pastabos – vertėjos*).

² Šio satyrinio, groteskiško romano pavadinimas nurodo į šunelio vardą *Zsömle* (vengr. „bandelė“) dingimą. Pagrindinio veikėjo prototipas yra realus asmuo, pasikelbęs didžiojo kunigaikščio Arpado palikuoniu.

³ Novelės „Kažkas dega anapus“ vertimas publikuotas „Metuose“ (2012, Nr. 2).

Istorija apie Minotaurą

► Atkelta iš p. 1

Rudis atsargiai pažvelgė vidun pro sukrypusias praviras duris. Po ano atmintino vakaro man buvo neįtikėtina net pagalvoti apie dirščiojimą prietėmis, ką veikia Studentas. O kas, jei jis patamsiais dažnai kažką aprauda? Bet šįsyk Studentas iš tikrųjų rausėsi savo knygoje. Rudžiui pabeldus į durų staktą krūptelėjo, bet tuoj pat nusišypsojo. Ir, rodos, nė kiek nenustebo, kai visi šeši sugriuvom vidun.

– Neturiu kur jūs visų susodinti, – skėstelėjo rankomis, lyg būtų mūsų laukęs.

Dievaži, net Rudis trupučiuoką sutriko.

– Atsiprašome, kad taip vėlai, – prabilo jis. – Bet anksčiau tavęs... jūsų... tavęs nebuvo namie. Jeigu mes ne laiku...

– Ne laiku? – pertraukė jį Studentas. – Tada reikėjo ateiti vakar.

Rudis išraudo. Ko jau ko, o pašaipos jis nesitikėjo. Nesitikėjom nė vienas. Niekam nevalia šaipytis iš Rudžio. Niekam.

Studentas nelaukė, kol Rudis drėbtelės ką nors bjauraus ir maus laukan.

– Atleisk, – tarė. – Bet verčiau apsieikime be gražbylyščių. Ir nesikreipk į mane „jūs“. Atėjote pasikalbėti apie Minotaurą, tiesa? Daugiau neturite su kuo. Tėvai apie tai su jumis nekalba. Jie tiesiog nepastebėjo, kad jūs jau suaugę... na, beveik.

Rudis giliai įkvėpė. Vis dėlto drėbs ką nors užgaulaus ar... apsieis be gražbylyščių?

– Ačiū, – visiškai netikėtai įsiterpė Saulė. – Išgelbėjai mus nuo trypčiojimo ir mykimo. Mes iš tikrųjų atėjome pasikalbėti apie Minotaurą. Gal vis dėlto galima atsisėsti ant lovos?

Rudis prasižiojo. Apsigalvojo, užsičiaupė. Klestelėjo ant grindų, kurios nebuvo tokios purvinos, kaip galėtum pamanyti. Ir tada tiesiai tarė:

– Mes norime užmušti Minotaurą.

Studentas kilstelėjo vieną antakį.

– Štai kaip.

– Klausyk, – dabar jau prapliupo Benas, – gal pasišaipytum iš mūsų vakar? Mes norime užmušti Minotaurą, bet, užuot skuodę su lankais ir strėlėmis jo medžioti, atėjome pas tave. Pagalbos. Ar nori mums padėti?

Benas pats skaisčiai išraudo, pajutęs Rudžio žvilgsnį. Laimė, visiems mums rūpėjo svarbesni dalykai.

Studentas jau nesišypsodamas žvelgė kažkur mums virš galvų.

– Pasaulyje galbūt tėra tas vienas Minotauras... vienintelis... unikalus. Ir jūs norite jį užmušti.

– Taip, – Rudis nebeleido prasižioti niekam kitam. – Nes jis ryja žmones. O tam, kad jį įveiktume, mums reikia žinių.

Studentas atidžiai pažvelgė į jį. Ir linktelėjo.

– Gerai. Suprantu. Aš jums padėsiu. Padėsiu tiek, kiek galėsiu, aš pats žinau nedaug. Niekas nematė Minotouro. O jei kas ir matė – nebegali papasakoti. Tad apie jūsiškį žinai ne daugiau negu jūs, gal net mažiau. Aš žinau tik apie aną. Ar šitas – ano brolis dvynys, prasibrovęs per laiką iš vaizduotės pasaulio? Pats labai norėčiau sužinoti...

Kaip kažin ką, mes nė vienas nieko nesupratome. Bet nė vienas nenorėjome prisipažinti.

– Ano? – prasižiojo Rudis. – Vienintelis... unikalus... kažkieno brolis dvynys? Kokio ano?

– Anas buvo mitinė pabaisa, – pasakė Studentas. – Ir jis nemito paupio kaimų žmonėmis... bet, taip, mito žmonėmis. – Jis šypstelėjo, matyt, pats išgirdęs, ką pasakė, bet gal tik aš vienas ir pastebėjau.

Ir jis papasakojo mums apie „aną“.

Pasakojo kaip tikras mokslininkas... o gal kaip tikras studentas, minėjo begalę vardų, kurių nė vienas nesugebėjome įsiminti. Išskyrus vieną – didvyrio Tesėjo, galų gale nukovusio Minotaurą.

Minotouro tėvas buvo jautis, tad jis gimė pabaisa: žmogus su jaučio galva. Tokį reikėjo kur nors nukišti, kuo giliau, tad buvo įkalintas labirinte. Kasmet jam būdavo pristatoma duoklė, septyni vaikinai ir septynios merginos, ir Minotauras rijo juos. Nežinia, kiek būtų rijęs, bet pasirodė Tesėjas...

– Tik pamanykit... – svajingai nutęsė Benas. – Po tūkstančių metų kas nors sakys, kad mūsiškis Minotauras buvo mitinė pabaisa... bet visi prisimins mūsų vardus. Didvyrių, išvadavusių paupio kaimus nuo juos niokojančios baidyklės...

– Nutilk! – neištverė Rudis.

O taip atsitikdavo nedažnai. Paprastai mes nutildavome anksčiau, nei jis spėdavo paliepti. Aš jau beveik žiojau si mestelėti kokį dygų žodelį, pavyzdžiui: „Geras patarimas“, bet nutariau verčiau prikašti liežuvį.

Studentas nusišypsojo, bet tikėtina pašaiپیą pastabą nurijo ir jis.

– Ko būtų vertas didvyris be moters? – tarė vis dar šypsodamasis ir žiūrėdamas į Saulę. – Jei Ariadne nebūtų davusi Tesėjui siūlų kamuolio, kurį jis išvyniojo eidamas labirintu, Tesėjas niekad nebūtų radęs kelio atgal.

– O tai jau išties geras patarimas, – nejučia burbtelėjau.

Laurynas nepatenkintas pasimuistė. Kiekvienas vyras turėtų labai gerai pagalvoti, ką sako Saulei. Bent jau Laurynui girdint. Net Rudis.

– Ar mūsiškis Minotauras – irgi toks pat, su jaučio galva? – paklausė Laurynas, vis dar šiek tiek nepatenkintas.

– Nežinau, – atsakė Studentas. – Kaip jau sakiau, apie šitą aš nieko nežinau.

– O kad jis miega prisirijęs – tiesa? – paklausė Benas, matyt, nesupratęs, ką reiškia žodžiai „nieko nežinau“.

Mes visi jų, matyt, gerai nesupratome. Užvertėme Studentą klausimais. Tik naudos buvo mažą.

– Aš pats bandau suprasti, visą laiką bandau suprasti, – pasakė Studentas. – Čia visi žino, kad apylinkėse gyvena Minotauras, bet nežino, kas tai yra. Niekas nežino, kaip jis atrodo, bet kažkodėl visi žino, kad tai – Minotauras. Labai keista.

– Mūsiškis, kaip ir anas, gyvena labirinte, – tariau aš. – Urvuose. Po žeme.

– Tik duoklės jam niekas nemoka, – pridūrė Laurynas.

– Duoklę jis pasiima pats ir, rodos, nesikuklina, – patikslino Benas ir visiems pasidarė nelabai jauku.

Rudis jau senokai tylėjo ir įtemptai mąstė.

– Nepasakei, – tarė galiausiai, – kaip Tesėjui pavyko jį užmušti.

– Tesėjas nudobė Minotaurą kalaviju, – atsakė Studentas. – Minotauras nebuvo nemirtingas, o Tesėjas buvo didvyris. O štai jūs – kažin, nors Benas, rodos, mano kitaip...

– Ką nori pasakyti? – pasiūšė Benas. – Kad turėtume praskysti ir išsigąsti miegančio Minotouro?

– Jeigu jis iš tikrųjų miega...

– Mes neturime kitos išeities, – ramiai tarė Rudis. – Negalime leisti, kad išalkęs ir pabudęs Minotauras imtų pietums šlamšti mūsų vaikus ir vaikaičius. Aš eisiu užmušti Minotouro, o jūs, kiekvienas, galite eiti arba neiti kartu, kaip norit. – Jis įdėmiai pažvelgė į Studentą. – Turbūt suprantu, kad neturi teisės mūsų... manęs... mūsų sulaikyti.

Mes susižvalgėm. Studentas linktelėjo.

– Neturiu jokio svaraus kontrargumento, – pripažino.

– Tu irgi eisi su mumis... – taip ir nesupratome, ar tylūs Saulės žodžiai buvo klausimas ar bemaž įsakymas.

– Užtat tu neisi! – net pašoko Laurynas. – Ne moterų darbas medžioti Minotaurą! Tavo darbas – parūpinti siūlų kamuolį!

– Eisiu, – ramiai atrėžė Saulė – neįtikėtina, kaip viskas gali pasikeisti per vieną vakarą. – Arba neisim nė vienas.

– Tegul, – tyliai ištare Rudis. – Turėti pačią Saulę tamsiame požemyje – neįtikėtina sėkmė...

– Gera tau šnekėti, kai sesuo – ne tavo, – dar bandė šiauštis Laurynas, bet labiau dėl akių. Pats suprato, kad neverta net mėginti.

Pas Studentą užsisėdėjome iki išnaktų, mėgindami numatyti visas nenumatomas smulkmenas (bergždžias triušas). Bent jau žygio planą aptarėme – tiek, kiek sugebėjome. Rytojaus vakarą kiekvienam teks išsinešti iš namų po ginklą, kuris turės atstoti kalaviją: virtuvinį peilį, kirvį ar bent iešmą šašlykams kepti. Žvakių. Degtukų. Taip. Špokas turi elektrinį žibintuvėlį – labai gerai. Nežinia, kiek laiko užtruksim – gal nepakenktų sumuštiniai? Jei alkis užkrečiamas, lįsti į Minotouro irštva su gurgiančiais pilvais – tikrai blogas ženklas. Siūlų kamuolį teks suveikti Saulei. Net jeigu ji eina kartu, siūlas vis tiek turėtų būti duotas moters... juo labiau kad nė vienas iš mūsų, įskaitant Studentą, nesukeldami įtarimų negalėjome nė prisiartinti prie siūlų.

Špokas pasiūlė nudziauti meškerės valo, bet tuojau pat pridūrė, kad tai tektų padaryti kitiems, mat keliauti žudyti Minotouro reikia geros sportinės formos. Špoko tėvas buvo prisiekęs žvejys ir didelis mėgėjas karšti kailį, tą žinojom visi. O šviežiai iki mėlynumo nudyžtas užpakalis net didvyriui gali žygdarbį sugadinti. Benas tuojau paklausė, ar Špokas yra kada matęs susipainiojusį valą, ar yra bandęs vynioti jį tamsoje, nė nebeklausė. Be to, valas, žinia, – ne siūlas, dar ims ir nesuveiks. Špokas akimoku užsičiaupė, bet Saulė atskubėjo pagalbon: nusiraminkit, vyručiai, siūlų kamuolys bus. Taigi. Iškeliaujame rytoj, sutemus, iš Studento namų. Ką pasakyti tėvams? Geras klausimas. Palaukti, kol užmigs, išsluogti pro langą ir šiuokštu neįkliūti.

– Neskubėkit, – kilstelėjo ranką Rudis, kuris lig šiol, kaip ir Studentas, sėdėjo tylėdamas ir klausydamasis. – Juk kol kas dar net nežinome, kur ta olos anga. Pirmiausia reikia surasti ją – nuo rytdienos pradėdam ieškoti. Jokiu būdu ne po vieną – geriausia poromis. Ir tik jau nespirgėkit! – jis dirstelėjo Beno pusėn ir tas susiraukė. – Kad niekas nieko neįtartų. Kai rasim olą, tada jau nedelsim.

Kad ir kaip netvėrėme savame kailyje, teko su juo sutikti. Benas dar pasiūlė nugvelbti tėvo medžioklinį šautuvą, bet pasiūlymas buvo iškart atmestas, nes nė vienas, įskaitant ir Studentą, nemokėjom šaudyti. Be to, kvaila tikėtis, kad niekas nepastebės dingusio šautuvo... arba nepastebės šautuvo Beno rankose, jei netyčia ką susitiksims paupy...

Kalbėjomės dar ilgai ir gana karštai, protarpiais veikiau rėkavome, nei kalbėjomės – gerai, kad Studento troba stovi kiek atokiau nuo kitų. Šiaip ar taip, dabar Studentas mūsų draugė buvo vyriausias, o jo autoritetas – dar nelabai aiškus, tad kiekvienas ne tik ryžomės iškloti savo nuomonę, bet ir mėginome ją ginti. Kai kurie pasiūlymai, reikia pripažinti, buvo nelabai protingi. Bet Studentas tik šypsojosi,

tad jo pavyzdžiu pasekė ir Rudis. Ne iš karto susigaudėm, kad visiems mums valia išsilieti, bet paskutinis žodis vis tiek teks jiems.

Galų gale liko pripažinti, kad aptarėme viską. Ar bent jau viską, ką sugebėjome numatyti.

Į pirmuosius žygius ieškoti olos išsiruošėme jau kitą dieną, bet praslinko ne viena ir ne dvi, kol paieškas galiausiai vainikavo sėkmė. Kelias buvo gana tolimas, o svarbiausia – nelengvas: pakrantė pažliugusi, apaugusi tankiais brūzgynais, gervuogienojai graibsto už kojų, o protarpiais liulantis puvėsių maurynas tik sukliuksi ir praryja visą pėdą iki pat kauliuko. Iš pradžių ketinome į didį žygį iškeliauti naktį, bet teko keisti planus: tamsoje būtume tik įmirkę ir įstrigę tankumyne. Galimybės plaukti valtimi nė nesvarstėme: net jei pasiskolintume didžiausią kaimo valtį, jos būtinai pasigestų, irkluoti tektų prieš srovę, taigi, triukšmingai, o išlipti į krantą ir juo labiau pririšti valtį kur nors netoli olos – vargu ar įmanoma. Galiausiai sutarėme iš vakaro sunėsti daiktus į Studento namus, paskui numigti savo lovose ir susirinkti apyaušriu.

– Kas pramiegos, tas bus pramiegojęs, – įspėjo Rudis.

Man pramiegoti negrėsė, kebliau buvo užmigti. Vis dėlto prisiverčiau bent nusenūsti. Tik to beturko, kad kelionėje knapsėčiau.

Susirinkome vos prabrėškus, gerokai prieš saulėtekį.

– Tikiuosi, grįšiu, – ištare mūsų asmeninė, jau patekėjusi Saulė; ji darsyk atsigrėžė į kaimą, balsas virptelėjo. – Tikiuosi, grįšiu, – pakartojo, – ir padėsiu siūlus į vietą...

Niekas jai neatsakė.

Kol pasiekėme olą, išaušo, pakrantės krūmynuose plyšojo paukščiai. Rytas buvo giedras, saulė dosniai žerė spindulius, bet olos anga alsavo naktim – ten mums teks kliautis savąja Saule. Visi virpėjome – bet tik nuo rytmečio žvarbos, ar ne?

Apyaušrio pagela neskubėjo trauktis, visų kojos peršlapo nuo rasos. Benas, pakeliui visąlaik švilpavęs ir, stebuklai, niekieno netildomas, dabar nutilo pats. Valandėlė tik stoviniavome prie angos ir tiek. Delsti nebuvo ko, bet kažkodėl atrodė, kad taip reikia. Aš skersa akimi dirstelėjau į Saulę. Jos veide nevirptelėjo nė raumenėlis. Jaučiau, kad jai baisu, bet nežinia, ko labiau: lįsti į Minotouro urvą ar kad kas nors paskutinę akimirka neprisimintų, jog ji – mergaitė.

– Dar galite apsigalvoti, – negarsiai ištare Rudis ir įdėmiai nužvelgė kiekvieną pačiliu. – Eina tik savanoriai. Tikrai nepasmerksime, jei kuris apsispręstų palaukti išorėje. Niekad apie tai neužsiminsime.

Niekas jam neatsakė. Studentas susimąstęs žvelgė į upę. Galėjai pamanyti, nė nedalyvauja.

Rudis suspaudė rankoje žvakę.

– Gerai. Eime. Aš pirmas.

Studentas grįžtelėjo lyg ūmai pažadintas.

– Ne, Rudi. Neįsižeisk. Pirmas eisiu aš.

Jis paėmė iš Saulės siūlų kamuolį, tvirtai priižo siūlo galą prie kyšančios šaknies. Patikrino, ar vietoje degtukai. Špokas ištiesė jam žibintuvėlį.

– Nežinia, ar ten, giliai, žvakė norės degti...

Ar mes turėsime kuo kvėpuoti?

Studentas užžiebė žibintuvėlį ir nesigrėžiodamas nėrė į tamsią skylę. Mes neatsilikom. Laurynas dar pažvelgė į serį, ši tuoj pat nukreipė akis į šalį ir smuko į olą. Laurynas įlindo paskutinis.

– Kas ten, gale? – iš balzgano švytėjimo priekyje atsklido Studento balsas.

– Aš, – atsiliepė Laurynas.

– Siūlų kamuolį vynioti teks tau. Kitaip dar kuris nu-trauksime, klupinėdami prietemoje.

Apčiuopomis slinkome į priekį. Žvakių liepsnelės mirgėjo, bet negeso, tik apšvietė kažkodėl labai nedaug. Aiškiausiai buvo matyti žvakę gnaužiantys pirštai. Vos nukreipus žvilgsnį į šalį apraibdavo akys. Ne iš karto susipratome vengti net dirstelėti į pačią liepsnelę.

Urve buvo labai drėgna, po kojomis raizgėsi išsikerojusios šaknys, virš galvos – taip pat. Staiga pagalvojau, kad mus gali užgrūti, ir tuomet jau sveiki prapuolė. Kodėl niekas apie tai nepagalvojo? O jeigu pagalvojo – nepasakė? Kaip įmanydamas vijau tą mintį iš galvos. Ką dabar pakeisi? Griūtis palaidotų mus drauge su visu Minotauru... Kodėl staiga įsibaiminau griūties, ar nėra baisesnių dalykų? Kažkur skaidriai gurgėjo požeminis šaltinis, sutelkiausi visą dėmesį į tą gyvą garsą.

Ne iš karto pastebėjome, kad urvas protarpiais šakojasi, bet taip gudriai, kad tik eidamas atgal nežinotum, kurią atšaką rinktis. Darėsi vis šalčiau.

– Palaukit! – kirbinės uodegoje kvėptelėjo Laurynas.

– Kas?..

– Siūlas nutrūko. Nerandu galo. Pašvieskit kas nors!

Visi sustingom, rodos, sustingo ir pats laikas. Galų gale urvą užpildė Lauryno atodūsiai:

– Radau! Tuoj... Sumegsiu... Jau.

Vėl pajudėjom į priekį. Retykiais Studentas tyliai šnipstelėdavo, perspėdamas apie kokią duobę, atsikišusią šaknį ar skersai kelią virvantį šaltinį. Oras buvo slogus, bet kvėpuoti dar pakenčiamas, krūtinę slėgė tik suvokimas, koks storas žemės sluoksnius skiria mus nuo paviršiaus. Nuo mirgančios švieselės raibo akys, realybės jausmas tirpo, užtat klausia, manoji ir taip gana aštri, rodėsi, ypač paastrėjo. Ausys gaudė menkiausią krebždesį, negirdėjau tik to, ką

Puccini operų triptikas

vis laukiau išgirsia: knarkimo ar miegančio žvėries alsavimo. Jei Minotauras staiga išsoktų iš kokios nišos ar atšakos, Studentas, ko gero, nė riktelėti nespėtų.

Nežinia, kiek laiko šitaip slinkome pirmyn, galbūt jau pasiekėme pačią Žemės širdį. Staiga Studentas stabtelėjo.

– Nieko nejučiat?

– Lyg ir ne, – Rudžio balsas. – Nebent darosi šiek tiek erdviau. Bet gal ir ne.

– Man irgi taip atrodo, – sutiko Studentas. – Bet aš turėjau galvoj kvapą... dvoką. Nieko neužuodžiat?

Mes tik sugūžčiojom tytomis. Jam tai pasakius, šnerves iškart ėmė kutenti smarvė, bet tikriausiai man tik pasivaideno.

Staiga Studentas įtraukė kiek per didelį oro gurkšnį, šiek tiek per garsiai. Bet nieko nesakė. Netrukus pamatė visi: mirgančiame, siūbuojančiame šviesos rate subolavo kaulai. Sustiprėjo tvaikas. Dabar jau neabejojau: iš tikrųjų dvokia. Turbūt kažkur priekyje. Ten, kur mes ir einame. Jei smarvė dar labiau ims riesti nosį, išverti bus nelengva. Saulė akimirka stabtelėjo, užspaudė burną ranka. Bet tuojau vėl pajudėjo pirmyn. Visa Žemė slėgė mūsų svaigstančias galvas, laikiausi iš paskutiniųjų, kad nesužiauokčiau. Gana ir to, kad po kojomis vis trąksteli koks kaulas...

Studentas vėl sustojo. Atsigręžęs sukuždėjo kažką Rudžiui į ausį. Rudis prikišo lūpas Benui prie ausies, šis perdavė žinią Saulei, Saulė – man:

– Požeminė salė. Tikriausiai čia. Tylos. Laikomės visi drauge.

Mano širdis permušė jos žodžius. Išgnybau smakrą, kad nebarškėtų dantys, ir atsigręžiau pasakyti Špokui. Bet akis užkliuvo už Lauryno veido. Šis atrodė persigandęs, lyg kažkas būtų atsitikę ką tik.

– Kas yra? – kvėptelėjau tiesdamas kaklą per Špoko petį.

– Visai baigiasi siūlas... – sujudino lūpas Laurynas.

– Nebereikės... – sukuždėjau. – Atėjom.

Studentas išjungė žibintuvėlį. Žvakių užpūsti nesiryžom – būtume likę visiškai akli. Pridengę ūmai pakrypusias liepsneles delnais, žengėme dar porą žingsnių ir tuojau juste pajutome erdvę – žvakių šviesa nieko nebesiekė, už jos driekėsi vien tuštuma. Kažkuris kluptelėjo, netekęs orientacijos, bet nepargriuvo – tik todėl, kad stovėjome tokiu glaudžiu būreliu.

– Ginklai, – sušnibždėjo Rudis. – Pasiruoškite ginklus.

– Tik nepulkit strimgalviais, – Studento balsas. – Tuojau įjungsiu žibintuvėlį, jo spindulys gana stiprus. Jei... tasai... čia ir jeigu sujudės, užpučiat žvakes ir – pirmyn, visi drauge. Jeigu... tasai tikrai miega, žvakes neškitės degančias ir sėlinkit kuo tyliau.

Mes sulinksėjom. Ir tik dabar susizgribom, kad planuodami visą žygį neaptarėm, kaip elgsimės paskutinę akimirka. Kaip pulsime. Į kurią kūno vietą smeigsim.

– Mano peilio geležtė ilga, aš taikysiuos į kaklą, – atrodo, ir Rudžiui atėjo į galvą ta pati mintis. – Studentas iš mūsų stipriausias, tegul smeigia į širdį. Kiti... neskubėkit, kad nesužalotume vieni kitų.

Kad tik greičiau, pagalvojau aš. Rodos, nosis turėjo apsiprasti su dvoku. Deja, ne. Erdvioje požeminėje menėje tvaikas, užuot išsivaidėjęs, buvo toks tirštas, kad bemaž lipo prie plaučių. Dar kiek, ir imsimė dusti.

– Pasiruošę? – sukuždėjo Studentas. – Jau!

Jis užžiebė žibintuvėlį, nukreipė spindulį tiesiai pirmyn. Paskui ėmė naršyti į kairę ir į dešinę. Iš pradžių nematėme nieko, tik balzganai blyksinčius kaulus ant žemės. Galiausiai spindulys kažką užkliudė pasienyje, beveik pačiame kampe. Biformę, neaiškiai dūluojančią kauge. Tamsos gniužulą. Užgniaužę kvapą sužiurome į jį – ar nesužiuoruos krauju pasruvusios akys? Ne. Gniužulas nejudėjo, neišleido nė garso.

Ant pirštų galiukų nustypčiojome prie jo.

Nežinau, ar tik aš vienas, ar ir kiti tikėjosi, kad pabaisa paskutinę akimirka pabus. Bent atsimerks, bent spės mus pamatyti. Kad nereikėtų žudyti miegančio. Kad spėtų suvokti, jog atėjo atpildo valanda.

Bet gniužulas pasienyje nesujudėjo net mums visai priartinus.

Tai negalėjo būti niekas kita, tik jis – mūsų Minotauras. Didžiulė jaučio galva nusvirusi taip žemai, kad ragais siekė žemę. Kūnas – sakytum, žmogaus, tik visas apžėlęs šurkščiais šeriais. Keista, tik tie šeriai ir buvo likę sveiki. Kūnas po jais – toks supuvęs, kad vietomis matėme boluojančius kaulus.

Minotauras buvo negyvas ir, matyt, jau gana seniai. Ir neapsakomai dvokė.

Mes stovėjome su degančiomis žvakėmis rankose, iš tiesų, kaip prie numirėlio. Ir su paruoštais virtuviniais peiliais – it kokia garbės sargybos parodija.

Studentas užsimerkė, lyg dar negalėdamas patikėti. Lyg vildamas, kad atsimerkus visas bus pasikeitę. Atsimerks ir išvys smailius ragus, tuoj tuoj sumigsiančius į krūtinę... O aš prisiminiau, kaip jis verkė vienas pats savo kambaryje, sėdėdamas prie nugerto vyno butelio. Dabar, tiesą sakant, visiems mums trupučiuką norėjosi verkti.

– Ir ką dabar daryti? – plonu, gailiu balsu sudrumstė tylą Rudis.

Šiais metais muzikos pasauliui minint garsiojo italų kompozitoriaus Giacomo Puccini 100-ąsias mirties metines Lietuvos nacionalinis operos ir baletų teatras (LNOBT) pakvietė į operų triptiko premjerą.

Tris vienaveiksmes operas – „Skraistė“, „Sesuo Andželika“ ir „Džanis Skikis“ – Lietuvos nacionaliniame operos ir baletų teatre sukūrė amerikiečių ir lietuvių menininkai: italų kilmės amerikiečių režisierius Michaelas Capasso, savo operų, spektaklių, vaidybinių muzikinių filmų režisūra garsėjantis ne tik JAV, bet ir visame pasaulyje, patyręs scenografas Johnas Farrellas, žinomas dėl klasikinių ir novatoriškų teatro, kino bei televizijos darbų, kostiumų dailininkė Jurgita Jankutė, kuri įkvėpimo sėmėsi Italijoje ir kruopščiai atkūrė Puccini operose vaizduojamą laikmetį ir pirmojo triptiko pastatymo 1918 m. kostiumus. Premjeriniams spektakliams dirigavo LNOBT muzikos vadovas ir dirigentas Ričardas Sumila, dalyvavo didelis būrys užsienio ir Lietuvos solistų ir solisčių.

Operos, kurių premjeros įvyko 1918 m. Niujorko „Metropolitan Opera“, yra skirtingų dramaturginių žanrų: kriminalinė istorija, melodrama ir komiška opera. Šios Puccini operos ne kartą statytos atskirai ir kartu su kitomis vienaveiksmėmis operomis. Todėl pagrįstai kyla klausimas – kas gi jas sieja? Tai – meilės ir mirties temos, kurios čia analizuojamos įvairiais aspektais: meilė gali būti nuodėminga, skaisti, savanaudiška, o mirtis – tragiška, sudvasinta ar netgi juokinga.

Lietuvoje šis operų triptikas buvo pastatytas vienintelį kartą – 1933 m. Valstybės teatre (dirigavo Juozas Tallat-Kelpša, režisavo Petras Oleka). Džordžetos vaidmenį „Skraistėje“ atliko garsioji Veronika Podėnaitė.

Manoma, kad šiuo triptiku Puccini stengėsi atsiriboti nuo pasenusiu laikyto itališkojo operos stiliaus ir įkvėpimo sėmėsi iš tuo metu plintančių modernistinių muzikos tendencijų. Kompozitorius laikomas žymiausiu italų verizmo atstovu. Italų verizmas ir humorą, nežinant kultūrinio konteksto, kartais būna sunku suprasti. Bet nereikia pamiršti, kad operų triptikas buvo kuriamas tuo metu, kai Europoje ėjo į pabaigą Pirmasis pasaulinis karas. Iš užuominų galima spėti, kad šias operas Puccini skyrė savo tėvui Michelei (toks ir vienas iš paties kompozitoriaus vardų), seseriai – vienuolei, mirusiai per 1918 m. gripo epidemiją, ir... Dantei bei jo „Dieviškajai komedijai“. Operose jaučiama krikščioniškosios kultūros, italų šeimos tradicijos, senosios literatūros, modernizmo ir nemenka to meto nebyliojo kino įtaka.

„Skraistėje“, kuriai libretą sukūrė Giuseppe Adami, vaizduojamas XX a. pradžios Paryžiaus priemiesčio darbininkų gyvenimas. To meto Paryžiuje klestėjo marionečių teatras „Grand-Guignol“, kuriame tą patį vakarą būdavo rodomi keli skirtingi vaidinimai. Pasak amerikiečių muzikologo Andrew Daviso, triptikas, o ypač – „Skraistė“, yra *grand guignol* žanro įkūnijimas operoje.

Operos veiksmas vyksta viename iš Paryžiaus industrinių rajonų. Natūralistinės dekoracijos – čia ir barža, skendinti žalsvame nuo maurų Senos „vandenyje“, ir pramoniniai pastatai su kaminiais, ir veikiantys uosto keltuvai, ir laiptai su balkonu – kelia nykų įspūdį, o pačių personažų, išprastų į siaurą Senos krantinę, mizanscenos nuobodžios ir „suveltos“. Nors Džordžeta dainuoja apie besileidžiančią apelsininę saulę, džiugios nuotaikos jai tai nekelia. Tokioje aplinkoje, nepaisant visų solistų pastangų, niekaip neįmanoma patikėti Mikelės (Andrei Bondarenko), Džordžetos (Kelly Glyptis) ir Luidžio (Gregory Turay) meilės trikampiui. O Džordžetos ir Luidžio aistra dirbtinė ir vangė, nors Džordžeta ir „remiama prie sienos“. Tiesa, režisierius šioje Puccini operoje bando aktualizuoti socialines problemas: sunkų uosto krovikų darbą, alkoholizmą, „nelaimingą šeimą“ (Džordžeta yra praradusi kūdikį), kaip alternatyvą pateikdamas laimingos, gerai sutariančios Kurmio (Raimundas Juzuitis) ir jo „spalvingos žmonos“ Žebenksčios (Lisa Chavez) šeimos gyvenimą. Tačiau šie charakteriai nėra patrauklūs ir neįtikina žiūrovo, kad jų gyvenimas yra įdomus, – toks, apie kurį svajoja visi pagrindiniai šios operos personažai: Luidžis – apie išvykimą į Ruaną, Džordžeta – apie namelių užmiestyje, o Mikelė apie ankstesnę darnią šeimą. Nuobodų veiksmą kiek pagyvina baltais elegantiškais kostiumais vilkinčių Dainų pardavėjo (Rafailas Karpis) ir įsimylėlių (Edmundas Seilius ir Monika Pleškytė) pasirodymas balkone. Čia jie tarsi pratęsia Puccini „Bohemą“, pranešdami, kad atėjo pavasaris, o Mimi jau prieš kelias savaites numirė... Dainelė skamba tragikomiškai, o patys personažai tarytum perspėja apie tragišką operos baigtį.

Žiūrovui belieka nagrinėti scenografijos detales ir žavėtis jos konstrukcijomis, belaukiant, kol „mergaitė su degtukais“ – Džordžeta įžiebs tikros aistros ugnį. Bet nieko panašaus neįvyksta. Varžovų – Mikelės ir Luidžio – „dvikova“ banali, o emocijų skalė, kaip ir Džordžetos, ribota. Veikėjų išgyvenimai nepasiekia dvasinių aukštumų.

Operoje „Sesuo Andželika“ vaizduojamas XVII a. antros pusės moterų vienuolynas, o siužetui panaudoti senieji italų ir prancūzų literatūros pasakojimai, dažnai vaizduojantys šventųjų ir kankinių gyvenimus.

Žiūrovui atsiveria seno gotikinio vienuolyno kiemas su vienuolių prižiūrimais augalais ir tikru fontanu centre. Vienuolės gieda „Ave Maria“ neseniai jas palikusios sesers garbei. Čia, kaip ir „Skraistėje“, užsimenama apie metų laiką – pavasarį ir saulę. Saulė apšviečia fontaną (šviesų dailininkas Levas Kleinas) ir, pasak sesers Andželikos (Gabrielė Bukinė), vandenį paverčia aukso. Vienuolės atlieka kasdienes savo pareigas, įprastas vienuolyne. Dievo meilė ir mirtis, kaip priimta baroko kultūroje, čia visuomet greta. Sesuo Andželika, kažkada priklausiusi aukštuomenei, bet po nesantuokinio kūdikio gimimo uždaryta į vienuolyną, apie savo šeimą nieko nėra girdėjusi jau septynerius metus. Ji prižiūri sodą, augina vaistinius augalus, gydo ligonius ir yra susitakiusi su savo likimu. Ekstremalių, išradinų režisūrinių sprendimų čia nėra, mizanscenos statiškos, o solistės tradiciniais vienuolių kostiumais dažniausiai išrikuotos pusačiu. Jos kartais atrodo sumišusios, pasimetusios ir nelabai žinančios, ką joms veikti. (O gal čia premjerinių spektaklių jaudulys ir ateityje operos mizanscenos bus darnesnės ir įdomesnės?)

Ramų vienuolyno seserų gyvenimą sudrumščia pasirodžiusi Kunigaikštienė (Lisa Chavez) – aukštuomenės dama įspūdingu ir prabangiu kostiumu. Ji neįgalioje vežimėlyje. Čia, kaip ir „Džanyje Skikyje“, sprendžiamos turto paveldėjimo problemos. Teta Kunigaikštienė pareiškia, kad po tėvų mirties Andželika ir jos sesuo yra Kunigaikštienės globotinės ir kad seseriai ruošiantis ištektėi Andželika atsisakytų savo turto dalies sesers naudai. Negana to, iš Kunigaikštienės Andželika sužino apie savo sūnelio, kurį taip troško pamatyti, mirtį. Visiškai sugniuždyta, ji pasirašo dokumentą. Kunigaikštienė išvyksta. Andželika ryžtasi savivadybei, bet suvokia, kad tai mirtina nuodėmė, ir meldžia Dievo atleidimo.

Nuostabios harmonijos, šviesi, skaidri Puccini muzika padiktavo režisieriui Michaelui Capasso netradicinį šios operos finalą: iš dangaus nužengia švytinti Švenčiausioji Mergelė Marija ir gražina Andželikai sūnelį.

„Džanis Skikis“ – bene dažniausiai atskirai statoma triptiko opera (libretas, kaip ir „Sesers Andželikos“, – Giovacchino Forzano). Čia vaizduojama XIII a. Florencija. Libreto autorius idėjų sėmėsi iš Dantės „Pragaro“ XXX giesmės, kur aštuntajame pragaro rate Džanis Skikis diskutuoja su Buozu Donačiu, o kitame epizode florentiečiai klausia, kas ir vėl numirė Florencijoje, suklautojęs testamentą, ir yra laukiamas Pragare... Iš istorinių šaltinių žinoma, kad Dantės žmona Gemma buvo iš Donačių giminės. Nors operos siužetas yra klasikinis ir kupinas komiškų situacijų ir socialinės satyros, muzikoje vyrauja XX a. pradžios disonansiniai (nuo komizmo iki tragizmo) pasazai, disonansinis modernumas, kai kur (įsimylėlių scenose) įterpiant romantinio stiliaus arijas.

LNOBT pastatyme šios operos veiksmas nukeliamas į Renesanso epochą. Didelė menė apstatyta renesanso baldais, o pro didelį langą su balkonu matosi Florencijos vaizdas. Solistai aprenkti spalvingais, epochą atspindinčiais aukštuomenės kostiumais, kurių smulkiausioms detalėms sukurti nepagailėta nei laiko, nei kruopštaus siuvėjų darbo. Šioje triptiko operoje gausu ir režisūrinių sprendimų: bufonados, cirko ir *commedia dell'arte* elementų. O puiki solistų vaidyba ir plastika neleidžia žiūrovui nuobodžiauti.

Mirus turtuoliui Buozui Donačiui, giminaičių situacija keblė – savo turtus velionis paliko bažnyčiai. Apie velionio pagerbimą niekas net negalvoja, – jo kūnas yra tik kliūtis giminaičiams siekiant plėšrių ir egoistiškų tikslų. Įsiutusiai ir nusivylusiai šeimai pagelbėti gali tik apsuksruolis Džanis Skikis (Andrei Bondarenko), netrukus pasirodantis su savo dukra Laureta (Monika Pleškytė). Laureta įsimylėjusi Donačių giminės atstovą – jaunąjį Rinučį (Oreste Cosimo) ir siekia už jo ištektėi. Bet tėvas pareiškia, kad jam neturtingi giminės nereikalingi. Garsiąja arija „O mio babbino caro“ Laureta tiesiog šantažuoja tėvą ir priverčia jį ieškoti išeities iš susiklosčiusios situacijos. Džanis Skikis ryžtasi apgauti ir Doktorą Spineločį, ir Notarą, apsimesdamas miršančiu Donačiu ir padiktuodamas suklastotą testamentą, pagal kurį visas Donačio turtas Florencijoje atitenka jam – Džaniui Skikiui. Apgautieji giminaičiai išvejami, įsimylėliai Laureta ir Rinučis triumfuoja, o gyvenimas tęsiasi.

Belieka pridurti, kad, nepaisant dramaturginių, stiliaus ir režisūros skirtumų, Puccini triptikas, Capasso pastatytas LNOBT, yra etaloninės operos pavyzdys ir tikriausiai gyvuos ilgus metus.

ALEKSANDRAS BUROKAS

Inshallah,
108 eilėraščiai

Saugokis juodo šakalo

Poravimosi laikotarpiu, nuo birželio iki spalio, palestininės nektarinukės ryškiai geltoni ir oranžiniai plunksnų kuokštai po sparnais primena liepsną. Skrydžio metu ugnies liežuvėliai liejasi su metališka, turkio spalvos pakakle, kol paukštelio gerklos įkaista iki dusinančio karščio

Aš esu vertas gyvenimo!

Tai bus geriausia žiema mūsų gyvenime. Trys karaliai, nešini gaudyklėmis. Tai bus bliuzas. Tai bus tik suknisto pasaulio pabaiga

Ką sakė rabinas varnui prieš vėtrą?

*Aš pereisiu tikėjimo dykumą, inshallah,
ir aš įkursiu miestą,
ir aš įveiksiu mirtį.*

Ką varnas rabinui atsakė?

Varnas

juokėsi

Nieko naujo
po pelke.

Abejinga nendrė gražo paviršių,
abejinga gervė abejinga pasalai – –

inercija ad infinitum.

tuo tarpu kažkas bėga į tualetą
tuo tarpu kažkas išsišneka
tuo tarpu kažkas glamžo tave
kaip šiltą minkštą lydinio lakštą
tuo tarpu kažkas bučiuoja duoną

aš mačiau kaip siela išsineria iš kūno kaip
išvirškščios tuščių puslapių klostės nepalieka vietos
interpretacijai

tu buvai tuščiaviduris
ir tai buvo gražu

Brėkšta rytas
beviltiškai kūniškas.
Nieko neįtaria
suodinas ir gelsvas
mano senas kimono

Dvidešimt trečiais tai tik smėlis,
tik pilys ir brutalizmo šventovės
tarpupirščiuos.
Dvidešimt trečių vasarą
iš Liepojos
parsivežiau skilusią pusiau kriauklytę,
kurią dėsiu prie ausies
dvidešimt ketvirtais
ir jai rėksiu
atgal

Darius Misiūnas. Vitrina. 2024

Trys karaliai,
nešini gaudyklėmis.
Ir aš vėjas,
paukštis,
ir dabar esu smėlio
malonėje

Mama įkalė į galvą kaip mantrą. Niekada. Nerodyk. Pirštu

Tiesa yra mažoji mirtis. Tiesa yra poezijos žudikė. Aš nebijosiu savo tiesos, aš leisiu tiesai persmelkti mane ir bujoti mano mele. Ten, kur pasibaigs kraujomaiša ir prasidės mano siela, aš paleisiu žodį liepsnom. Neliks nieko. Liks tik poezija

Stiklo karoliukų partija su Greimu

I.

Beveidis neturėjo nieko,
tik Žodį.
Žodis neturėjo nieko –
Alf Layla wa-Layla wa-Layla –
vyras,
vyras, gal moteris smenga
į savo gražiausią violetinį chalata,
masturbuojasi,
Beveidžio nuostabai

II.

Sekmadienis.
Beveidis skėlė Žodį
į žodį Aš.
Du nusidėjėliai niurkėsi,
du asfodeliai pynėsi, pynėsi –
Beveidis
nejautė nieko

Du veidrodiniai veidrodžių atspindžiai. Du nušvitimo spazmų tampomi veidai. Jaučiu jos širdies aritmiją, kai suleidžiu nagus, jaučiu, kaip jis išstrykšta. Orgazmas, la petite mort, mažoji mirtis, mirtelė. Jie pakaitom įkanda vienas kitam į liežuvį, apatinę lūpą, kaklą, ausies spenelį ir tada tyliai tyliai kaip mantrą į savo sielos tuštumą kitame – aš tave myliu

Pilies gatvė 9 ¾

Tu netiki pranašystėm,
tavo pagiežai nereikia metaforos –
visi kelkrašty pūvantys lapai
tau tik kelkrašty pūvantys lapai.

Saugokis juodo šakalo.

Tai bus geriausia žiema mūsų gyvenime,
be spurgų ir isterijų,
be šūbų
ir meninės raiškos priemonių

Vitražai meta dviprasmiškus žvilgsnius,
altorius atsilošia, koja ant kojos –
dimitte nobis debita nostra –
baltus marškinius merkia saulės ir mėnulio šviesa,
seilių skonis,
atlapos klausyklos –

hineni, hineni –
aš pasiruošęs, mano valdove

Išpylęs vandens likučius ant laužo, Khanas įsikniaubė
į šaltą jos krūtinės plieną – tuštybė, tuštybė ir
vėjo gaudymas. Jų buitinė pieta labiau priminė
autokarikatūrą. Gyvatiškai šnypstė žarijos. Stepės
gilumoj griaudė Vidinės Mongolijos kriokliai

Žvirblis lesioja
iš akiduobės pasaulį,
kuris nuvylė.
Pats žydėjimas
ir aš neturiu kuo skūstis

Bevaisė žemė.
Gervė galanda snapą
į skardinę,
iš skardinės žvilgteli varlė –
netrukus ištrykš Saulė

Upės laike atsispindi veidai,
šypsosi –
Om mani padme hum –
krūpteli –
vaga visada suranda savo upę.

Jėgos apleido girtą keltininką,
ir aš nežinau, ką daryti,
ir aš net nežinau, ką tau pasakysiu,
mano mielas Siddhartha

Jaunatis,
šypteli auksiniai dantys –
tai bus slėnis ir kalnai,
tai mano kūnas.

Žiotyse, iš Pirmykštės Tamsos,
pasipila srutos –
tai bus upė ir derlius,
tai mano kraujas.

Kai gyvatė, susiraičius į klaustuką,
rodės, imsis Šventojo Rašto,
vyras prarado susidomėjimą,
nusižiovavo ir užsičiaupė

DUNYA MIKHAIL

Dunya Mikhail (g. 1965) – jau beveik tris dešimtis metų Jungtinėse Valstijose gyvenanti Irako asirų poetė, po priverstinės emigracijos rašanti ne tik arabiškai, bet ir angliškai. Eilėraščių rinktinės „Karas pluša“ (*The War Works Hard*, 2005), rinkinių „Irakietiškos naktys“ (*The Iraqi Nights*, 2014), „Moteriško ženklų“ (*In Her Feminine Sign*, 2019), atsiminimų knygos „Užjūrinės bangos dienoraštis“ (*Diary of a Wave Outside the Sea*, 2009) ir kt. knygų autorė. Prieš dešimt metų spaudoje pradėjo skelbti tęstinį šumerų dantiraščio lentelių įkvėptą ciklą „Lentelės“. Ciklas iš dešimties lentelių, kurių kiekvieną sudaro 24 eilėraščiai, šiame rugsėjį išleistas atskira knyga „Lentelės: molio paslaptys“ (*Tablets: Secrets of the Clay*). Šiuose elegiškuose „irakietiškuose haiku“ žymu karo, tremties, praradimų, netekties temos.

(Arabiškai rašytą pirmąją „Lentelių“ dalį į anglų kalbą vertė Kareemas Jamesas Abu-Zeidas.)

Lentelės

1	16
Prispaudusi ausį prie kriauklės, norėjo išgirsti viską, ko jis niekada jai nesakė.	Nekreipk dėmesio į šitą paukštį: kasdien atleikia ir nutūpęs ant šakelės čiulba valandą ar dvi. Tik čiulba, ir nieko daugiau: nėra jam džiugesnio užsiėmimo.
2	17
Vienas colis teskiria judviejų kūnus vienas prieš kitą nuotraukoje: įrėmintą šypsena, palaidota po griuvėsiais.	Namų raktai, asmens tapatybės kortelės, išblukusios nuotraukos tarp kaulų... Visa tai išbarstyta vienoje masinėje kapavietėje.
3	18
Kaskart, kai mėtai akmenukus į jūrą, jos raibuliai suvirpina mane.	Arabų kalba mėgsta ilgus sakinius ir ilgus karus. Jai patinka nesibaigiančios dainos, gilios naktys ir raudos prie griuvėsių. Jai patinka plušti dėl ilgo gyvenimo ir ilgos mirties.
4	23
Mano širdis gana maža, tai dėl to taip greit prisipildo.	Lengvai kertame sienas, lyg debesys. Niekas mūsų neneša, bet slinkdami tolyn tempiamės lietu, kitonišką tartį ir atmintį kitos vietos.
6	
Medis neklausia, kodėl nesikelia į kitą mišką, nei kitų beprasmių klausimų.	
7	
Jis žiūri televizorių, o ji rankoje laiko romaną. Romano viršelyje vyras žiūri televizorių, o moteris laiko rankoj romaną.	
8	
Pirmąjį naujųjų metų rytą visi pažvelgsim į tą pačią saulę.	
12	
Aukšta pasimatymų kaugė šalikelėj: šitai mane bučiuoji.	5
	Visi mes rudeniniai lapai, galintys bet kada nukristi.
14	8
Ant sienos palikti kalinių šešėliai supo kalėjimo sargą ir nušvietė jo vieatvę.	Aš – ne balandė, kuri žino kelią atgalios.
	10
	Žinoma, kad nematai žodžio „meilė“. Jis užrašytas ant vandens.

11

Mėnulio pilnatis
panaši į nulį.
Gyvenimo pabaiga –
apskritimas.

12

Senelis išvyko iš šalies su vienu lagaminu.
Tėvas – tuščiomis rankomis.
Sūnus išvyko be rankų.

14

Ji nupiešė savo skausmą:
spalvotą akmenį,
nugrimzdusį giliai jūroje.
Žuvys plaukia pro jį,
negalėdamos paliesti.

15

Ji buvo saugi
motinos pilve.

17

Tos margaspalvės
masinių kapų gėlės –
tai paskutiniai mirusiųjų žodžiai.

21

Ta saldi akimirka.
Prisimindama ją
mintiju visą valandą.

24

Ta moteris, stovinti miesto aikštėje,
iš vario.
Ji neparduodama.

Lentelės, IV

1

Norėjau parašyti epą apie kančią,
bet savo epą atradau
molinės jos trobelės
griuvėsiuose drauge
su jos garbana.

2

Vakar naktį nemiegojau.
Tarsi naktis
būtų slėpusis rytinėje kavoje.

11

Nosinės – jų,
bet ašaros – mūsų.

12

Bėga moterys, basos.
Už jų iš dangaus krinta žvaigždės.

13

Kaip keista,
sapne apie mus
tu buvai sapnas.

14

Jis tarė: „Tu stovi mano akyse.“
Vadinasi, kai miega,
apgobia mane akių vokais.

15

Gilgamešas paliovė trokšti
nemirtingumo,
nes tik mirtimi galėjo užsitikrint,
kad vėl pamatys savo draugą Enkidu.

18

Lietus ir vėjas
pliekdami
neaplenkia ir mūsų.
Audrai mes
visi lygūs.

20

Stipdami kalnuose
iš šalčio ir alkio
jie tegirdėjo:
„Gera žinia, kad nėra žinių.“

21

Jų istorijos manęs nepribaigė,
bet būčiau mirus, jei nebūčiau jų
papasakojusi jums.

22

Prieš nužudant
surinko jų asmeninius daiktus.
Dabar jų mobilieji telefonai
skamba toje dėžėje.

Lentelės, VII

1

Jie išraižė savo gyvenimus molyje
ir pasitraukė.
Jų aidą girdžiu kraujo tvinksnuos.

5

Voras statulos delne
nusimezgė tinklą.
Vorui delnas – namai,
ne namų metafora.

12

Jie vis brėžė apskritimus žemėje,
tarsi jų abėcėlė būtų jausmas be pabaigos.

13

Retkarčiais paišinėju,
nes neturiu žodžių.

19

Liūdna tylą išverčiama į visas kalbas.

20

Pirmoji karo akimirka:
slidi žuvis iš upės.

22

Ar laikrodys žino,
kad iš jo tikėjimo
susideda amžinybė?

24

Tegu meilė būna
naujoji pasaulio tvarka.

Apie Jėzaus ir tinderio kančias

Tomas Šinkariukas. Apokrifas. Romanas.
V.: Kitos knygos, 2024. 187 p.

Tomo Šinkariuko romaną „Apokrifas“ vienareikšmiškai traukiu į savo 2024 m. geriausių lietuvių autorių knygų sąrašą. Apokrifas graikiškai reiškia „slaptą dalyką“: tai nekanoninis tekstas apie Jėzaus gyvenimą, kuris dėl savo abejotinos autorystės ir / ar šventvagiškumo neįtraukiamas į Šventąjį Raštą. Kitaip tariant, naujausioje T. Šinkariuko knygoje pasakojama alternatyvi istorija apie Jėzaus Nazariečio gyvenimą. Istorija pradeda ne nuo Jėzaus vaikystės, o nuo kelionių su mokiniais po miestus ir dykumas. Pasakojimas baigiasi pasiekus alyvų giraitę.

Jėzus kalba palyginimais, taigi ir aš, bandydama nusakyti „Apokrifą“ esmę, pasitelksiu palyginimą. Ingmaro Bergmano filme „Pro tamsų stiklą“ (1961) pagrindinė veikėja Karin išgyvena nervinę krizę. Užsidariusi palėpėje ji meldžiasi tikėdamasi Dievo pasirodymo. Karin atrodo, kad jos maldos išgirstos, Jis vis artėja. Tačiau pamačiusi Dievo pavidalą moteris pasibaisi, nes Dievas jai pasirodo kaip gigantiškas gašlus voras. Labai panašus ir T. Šinkariuko „Apokrifą“ piktaakis Jėzus: „Jėzus suprato, kad norėjo būti aptiktas. Jis norėjo papjauti parankinį. Nes tik tada, tik po to būtų galėjęs pabėgti į tamsius laukus visiems laikams. Ten, kur tik žvaigždės ir vėjai“ (p. 167).

Romano struktūra organizuojama pagal „tekstas tekste“ principą. T. Šinkariuko knygą sudaro vienas kitą apgaubiantys tekstai ar, tiksliau, pasakojimai, kurie, kaip ir Šventraštis, yra vėčiami, interpretuojami, kurių autorystė neaiški. Pasakotojas tėra vertėjas ir transkribuotojas, užrašantis savo draugo Daktaro, dirbančio mediciniame kalėjime „vienoje Rytų Europos šalyje“, įrašytus paciento pasakojimus. Būtent šis bevardis už žiaurų nusikaltimą nuteistas pacientas ir pasakoja Jėzaus ir jo mokinių klajonių istoriją. Romano pabaigoje pasakojimas patiria dar vieną lūžį, išgirstame balsą paties Daktaro, kuris šį tą atskleidžia apie savo pacientą ir siek tiek apie patį save.

Pagrindinis pasakotojas yra nusikaltėlis, todėl ir jo Jėzus bei mokiniai labai primena gaują, žiaurius, bet linksmus *bachūriukus*. Nusikaltėlius, sukčius. Tokius, kuriuos gali sutikti geriančius ir diskutuojančius prie *lariokų* šalia Vilniaus geležinkelio stoties. Arba apšnerkštoje gėrykloje Naujininkuose. Šie personažai tuo pat metu ir juokingi, ir baugūs. Jie žiaurūs „kaip vaikai“: akivaizdi nuoroda į to paties pavadinimo T. Šinkariuko knygą. Jėzus mėgsta plaukioti ir gerti vyną, myli gyvūnus, bet jo žvilgsnis negeras, juokas šiek tiek pamišėliškas. Kodėl Jėzų taip traukia valkatos, visuomenės atmatos?

T. Šinkariuko dialogai juokingi, bet savaip gilūs, puikiai parašyti. Scenos vaizdingos, komiškos ir kartu alegoriškos: „Judas pribėgo prie krašto ir pažvelgė į prarają, lyg galėtų ten ką nors įžiūrėti. Jis norėjo šokti žemyn pasiimti žiedo, bet Jėzus neleido. Jie patraukė toliau. Beeinant Jėzus žaisdamas užmetė savo skarą Judui ant galvos. Judas ėmė vaidinti neregį ir ėjo ištiesęs rankas į priekį. Užkliuvo už akmens ir vos nepargriuvo, bet Jėzus spėjo jį sulaukyti. Taip kvailiodami jie nuėjo temstančiu keliu“ (p. 164). Romanas labai kinematografiškas ir dramaturgiškas: skaitydama, atrodo, viską ir matai, ir girdi.

„Apokrifas“, be abejo, yra filosofinis romanas. Akivaizdi prancūziškojo egzistencializmo, ypač Jeano-Paulio Sartre'o ir Albert'o Camus, įtaka. Pagrindiniu klausimu tampa laisvė. Laisvė T. Šinkariuko pasaulyje neatsiejama nuo žiaurumo ir vienatvės, todėl simbolinėje plotmėje laisvės tematika svarstoma pasitelkiant žmogžudystės alegoriją. Jėzus moko: „Bet žudyk kitą taip, kaip patį save“ (p. 102). Tai reiškia, kad, nužudęs kitą, žmogžudystės nužudo ir savo paties žmogiškumą. Nužudo savo vidinį žmogų. Taip žmogus pagaliau tampa laisvas, nes kaip teigė J.-P. Sartre'as pjesėje „Už uždarytų durų“: „Pragaras – tai kiti.“

Tačiau laisvas žmogus yra radikaliai vienas, vienišas. Kitų nebelieka, tik jis pats. Tai žmogus be meilės. Laisvės, kuri pačia savo esme yra nusikaltimas, trauka paradoksaliai koreliuoja su nekaltybės trauka. Ar įmanoma žudyti su meile, „kaip vaikai“ (p. 162)?

Laisvė kaip nusikaltimas, radikalus žiaurumas ir laisvė kaip nekaltybė, žiaurus vaiko grožis yra pamatinės visos T. Šinkariuko kūrybos temos. „Apokrifas“ šią tematiką atskleidžia geriausiai: tvirtas romano karkasas, nugludintos frazės, humoras, puikūs dialogai, jokio balasto. Atvira, smūginė pabaiga. Graži, žiauri ir vieniša knyga: „Apokrifas“ iki šiol nesulaukė didesnio kritikų ar skaitytojų dėmesio. Dėl skaitytojų viskas kaip ir aišku. T. Šinkariuko romanai nėra gerai nuteikiantį ar atpalaiduojanti literatūra. O kritikams derėtų kartais išeiti iš savo burbulų, siauro „savų“ autorių rato.

Mykolas Sauka. Kambarys. Romanas.
V.: Odilė, 2024. 267 p.

Kambarys

Mykolas Sauka

Visos ir visi, parašę daugiau nei vieną knygą, žino, kad sunkiausiai rašoma būtent antroji. Pirmoji dažnai kurpiama intuityviai, tarsi žaidžiant. Iš pirmosios knygos arba visai nieko nesitikima, arba naiviai tikima savo autentiškumu bei išskirtinumu. Debiutuojant pasikliaujama tarsi iš niekur užplūstančiu įkvėpimu, kurio intensyvumas su kiekviena vėlesne knyga turi būti tikslingai auginamas. Nesvarbu, ar pirmoji knyga sulaukia dėmesio, ar nesulaukia, rašant antrą nuolat kamuoja dvejonės. Sėkmės sulaukusiems autoriams baisu, kad antroji knyga bus prastesnė, kad pirmosios sėkmė tebuvo atsitiktinumas, bijomasi nuvilti skaitytojus ir kritikus, o sėkmės nesulaukę autoriai baiminasi galutinai įsitikinti, kad rašymas ne jų nosiai. Be to, rašant antrą knygą rašytojiškas sąmoningumas ir kalbos, teksto struktūros suvokimas jau būna pakankamai išlavėję, todėl entuziazmą keičia savikritika. Pakylėtumą – pašaipus vidinis cenzorius.

Skulptorius ir rašytojas Mykolas Sauka debiutavo 2015 m. apsakymų rinkiniu „Grubiai“. Debiutinis rinkinys nebuvo nei ypač geras, nei blogas, kritika ir skaitytojai knygą pabėgė, bet pernelyg neliaupsino. Prieš pradėdama rašyti šią apžvalgą pabandžiau prisiminti bent vieną „Grubiai“ apsakymą. Pavyko prisiminti vieną epizodą iš akivaizdžiai autobiografiško apsakymo, kuriame pasakotojas ir jo mergina lankosi Paryžiuje. Jiems vienu metu labai pririekia į tualetą. Laimė, kad viešuosiuose vienviečiuose tualetuose Paryžiuje yra ne tik klozetas, bet ir kriauklė. Juokinga situacija, pačiai teko kažką panašaus patirti. Tikriausiai dėl to būtent šį epizodą ir prisiminiau.

Tikriausiai neatsitiktinai antroji M. Saukos knyga – šikart romanai – taip pat autobiografiška. Akivaizdu, prozininko stiprybė yra gebėjimas analizuoti ir meniškai transformuoti, apdirbti bei prasmingai panaudoti autentišką patirtį. „Kambarys“ yra ne autobiografija, o autofikcija. Tai pirmojo asmens pasakojimas. „Kambario“ pasakotojas yra skulptorius Mykolas. Mykolas yra vienišas jaunas vyras, jis gyvena lofte prie „Lofto“ ir visą laisvą laiką, kuomet nekuria skulptūrų, skiria tinderio ir panašių programėlių pasimatymams.

Taigi, „Kambarys“ yra labai šiuolaikiškas, visiškai šiandienis romanai. Rašyti apie „čia ir dabar“, apie aktualias patirtis nemenkas iššūkis. Negali pasitelkti jau susiformavusių kalbinių registrų, literatūrinių vaizdinių kompleksų. Šiandienybės reprezentacijos dar nenusistovėjusios, neaiškios. M. Sauka su šia problema susitvarko. Jo personažai kalba, mąsto ir elgiasi taip, kaip ir turėtų elgtis XXI a. jauni žmonės. Kitaip tariant, „Kambario“ veikėjai ir veikėjos yra atpažįstami, neprimena iškarpu iš senų albumų ar lyrinės prozos relikto.

Romano struktūra elementari, galima sakyti, tradicinė. Pasakojimą sudaro pasimatymų su skirtingomis moterimis

epizodai. Ši struktūra itin primena Charleso Bukowskio romaną „Moterys“, lietuvių prozoje panašią strategiją taikė Sigitas Parulskis romano „Trys sekundės dangaus“ fragmentuose „Iš Katalogo“. Tiesą sakant, pamačiusi, kad M. Sauka renkasi tokią chrestomatinę vyriško pasakojimo apie moteris strategiją, pajutau įtarumą. Tačiau patetikos ir primityvaus seksizmo, kurio kupinas S. Parulskio katalogas, kuriame moterys regimos kaip radikalus Kitas („Moterys yra tokie sutvėrimai, kurie labiau tamsos nei šviesos“, „Trys sekundės dangaus“, p. 159), M. Saukos kūrinys (beveik) nėra. Ir tai teikia viltį, reabilituoja lietuvių vyrų literatūrą. Kitaip tariant, parodo, kad kai nori, vyrai irgi sugeba sukurti adekvačių moterų veikėjų.

Mykolas ir jo sutinkamos moterys savo psichologija, elgesiu yra daug labiau panašūs, nei skirtingi. „Kambario“ pasakotojas infantilus, juokingas, keistas. Infantiliai keistos ir jo sutinkamos moterys. Logiška: panašus traukia panašų. Su infantilumu sieju ir Mykolo pasirinkimą susitikinėti su jaunesnėmis moterimis, nes jaunesnės atliepia paties vidinį vaiką. Kita vertus, ir pasakotojas Mykolas, ir jo sutinkamos moterys yra individualizuoti. Dauguma moterų turi savo veiklą, lūkesčius, gyvenimus, į kuriuos Mykolas dažnai tiesiog „neįsirašo“. Prozininkas geras portretistas, sugeba užfiksuoti išorinio ir vidinio pasaulių ypatumus.

Ko Mykolas tikisi iš tinderio pasimatymų, ko jis ieško? Geras klausimas. Galbūt įkvėpimo: „tikras menas gimsta iš seksualinės įtampos“ (p. 12). O gal pramogos, galimybės pabėgti nuo savęs, pasijusti ne tik skulptoriumi, bet ir žmogumi: „Tai – mano meninis tyrimas. Tai – mano būdas patirti gyvenimą, šiaip jau palaidotą akmens, medžio ir putoplasto dulkėse“ (p. 14). Vienas dalykas tikrai aiškus: Mykolas tuo pat metu ir siekia artumo, ir bėga nuo jo. Nori atsiverti ir pažinti kitą, tačiau ir dangstosi, saugosi. Labai šiuolaikiškos įtampos, dauguma trisdešimtmečių tarp „Kambario“ veikėjų atpažins save.

Nauja, šviežia lietuvių literatūroje tai, kad nors M. Saukos personažas jaunos merginoms mėgsta cituoti literatūros klasikus ir rodyti XX a. kino aukso fondo kūrinius, aukštosios kultūros tekstai jo nepadaro pranašesnio. Akivaizdu, realybėje klasikinių kūrinių siūlomi santykių ar apskritai jausmų modeliai neveikia. Daug geriau už savo pasimatymų partneres apsiskaitęs, pats meną kuriantis Mykolas romantiniame pasaulyje yra ne donžuanas ir ne humbertas humbertas, ir net ne dvasingas kenčiantis S. Parulskio desantininkas, o sutrikęs, pasimetęs ir tuo visai nesimėgaujantis vyras. Menas neišgelbsti ir nepakylėja. Menininkas nėra išrinktas, išskirtinis. M. Sauka, pats būdamas menininkas, šią idėją suformuluoja nuoširdžiai, o ne flirtuodamas.

Didžiausias „Kambario“ trūkumas atsiskleidžia, jei vertiname kūrinį kaip romaną, t. y. jei vertiname romano žanro kontekste. „Kambarys“ nėra itin pavykęs romanai, nes trūksta intrigos, siužetinės įtampos. Ir bent vienos šalutinės linijos, kuri taptų atsvara, suteiktų galimybę į pasimatymų liniją pažvelgti kitaip, naujai. „Kambario“ siužetas nušaunamas anksčiau, nei užsimezga. Įpusėjus skaityti romaną veidai, vardai, situacijos pradeda kartotis, painiotis. Apima nuobodulys. Labai tinderiška patirtis, tačiau romanui mažai ką gero duoda. Didžiausias „Kambario“ privalumas: akivaizdi ir nuoširdi pastanga apie jausmus bei vyrų ir moterų santykius kalbėti be vyrų literatūrai būdingo lėkšto patoso, susireikšminimo ir seksistinių šampų. Ir dar humoro jausmas, smagūs palyginimai, atpažįstamos mikrosituacijos: „Filmas dar nepasibaigęs, kai pajuntu, kad kažkas įlipo į lovą ir mes gulime jau trise. Nedidelis luošas sutvėrimas, jaučiu jo šilumą ir svorį. Karbunkulas. [...] Atsimerkiu ir matau jos katiną, seną, šašuotą katiną išvarvėjusia akimi ir pagiežingu snukiu, jis, kriokdamas garsiai kaip garinis puodas, nagais purena antklodę kojūgalyje“ (p. 69).

– VIRGINIJA KULVINSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

KĄ DARYTI SU POPIERINIAIS „ŠIAURĖS ATĖNAIS“?

Su Cesiule – with love

Su AGNE CESIULE – aktyvia literatūrinio lauko dalyve ir Maironio lietuvių literatūros muziejaus kultūrinės veiklos organizatore – kalbasi Eglė Frank

– *Kalbamės, praėjus kelioms dienoms po Maironio muziejuje tavo organizuoto „Literačių vakaro“. Tai prieškarinio istoriją siekiantis tradicinis renginys, kurį tu atgaivinai. Sakyki, kokia buvo pirmoji paskata tai padaryti, ta žiežirbėlė?*

– Pagavai mane puikybės akimirkoje! Vis dėlto šį renginį Maironio muziejuje atgaivinau ne aš, tik jį tęsiau savaip gilindama ir augindama. Tiesą sakant, dar tik tris suorganizavau, o vyksta jie beveik trisdešimtmetį. Moterų kūrybos vakarai pavadinimu „...kad pakiltų ampirusi siela...“ muziejuje pradėjo vykti nuo 1995 m. tuometinės muziejaus direktorės Aldonos Ruseckaitės iniciatyva. Nuo tada kasmet gruodį buvo rengiami šventiniai vakarai, kuriuose savo kūrybą skaitydavo išskirtinai Kauno rašytojos ir poetės. Buvo kviečiamos ir kitos menininkės bei aktorės, kurios perskaitydavo jau išėjusių poečių eilėraščius. Tiesa, kartais tarp dalyvių ar renginio vedėjų pasitaikydavo ir vyrų.

Pasikeitus muziejaus vadovybei buvo nuspręsta moterų kūrybos vakarus tęsti, tačiau nebeapsiriboti vien Kauno autorėmis, tad 2019 m. gruodį į moterų kūrybos vakarą atvyko ir būrelis vilniečių. Paskui pandemija ir karantinas šiuos renginius pristabdė, nors bandyta rengti nuotoliu. Aš į muziejų atėjau dirbti 2022 m. vasarą. Sužinojusi, kad jame atgaivinta ši puiki tradicija, entuziastingai pasirašiau rankoves. Mat studijuodama tyrinėjau prieškarinio lietuvių literatūros lauką, kuriame neproporcingai gausiai dominavo vyrai. Nervą kirbino ir akivaizdi moterų mažuma dabartinėje literatūros premijavimo statistikoje bei mokykliniame kanone.

Po pirmo suorganizuoto moterų kūrybos vakaro sulaukiau ne tik teigiamų atsiliepimų, bet ir kai kurių feminisčių kritikos: ką šiuo renginiu norima pasakyti? Tai buvo geras postūmis pergaltoti, kaip šią tradiciją turėtume tęsti šiuolaikybėje. Visų pirma klievo dviprasmiška, sakyčiau, problemiška sąvoka „moterų literatūra“, kuri tarsi nurodo ne rašytojų, o skaitytojų lytį (panašiai kaip vaikų literatūra yra skirta vaikams). Būtent dėl to pernai renginio pavadinime atsirado prieškarinio taip pat gausiai vartotas žodis „literatės“, po kuriu kaip po stogu telpa įvairiausių žanrų kūrėjos ir kuriu akcentuojama literatūra, o ne lytis.

Mėgstu tikslumą ir negaliu pakęsti sustabarėjusių įsitikinimų ar laikymosi įsikibus tradicijos dėl tradicijos, dažnai net nesigilinant į jos esmę. Todėl ėmiau išsamiai tyrinėti 1930, 1935 ir 1938 m. vykusius moterų rašytojų susibūrimus, analizavau tarpukario šaltinius, taikiau literatūros sociologijos metodus, galiausiai apie šiuos prieškarinio renginio parengiamą mokslinį straipsnį, jį publikavo literatūros mokslo žurnalas „Colloquia“. Tyrimas atskleidė anuometinių vakarų organizavimo strategiją ir detales, o svarbiausia, esminę idėją – solidarumo akciją. Taigi man, čia ir dabar organizuojančiai šiuos renginius, atlikto tyrimo rezultatai tapo didele atspirtimi ir konceptuali „Literačių vakaro“ pagrindu. Be to, sužinojau vieną svarbų dalyką. Pasirodo, po antrojo 1935 m. vykusio „Moterų literatūros ir muzikos vakaro“ jo organizatorės (katalikių inteligencijų žurnalo „Naujoji vaidilutė“ redakcijos darbuotojos) sulaukė šurkščios kairiųjų pažiūrų moterų kritikos dėl renginio krypties ir vienpusės ideologijos. Tačiau ta kritika suveikė konstruktyviai – po trejų metų rengiamame trečiajame „Moterų literatūros vakare“ kartu dalyvavo ir savo tekstus skaitė įvairių politinių pažiūrų moterys – ir katalikės, ir tautininkės, ir kairiosios, ir netgi radikaliai kairiosios. Va čia tai solidarumas, pagalvojau, nes šiaip prieškariniu skirtingų ideologijų atstovų susivienijimas bendram tikslui buvo sunkiai įsivaizduojamas, veik neįmanomas dalykas. Tai tų moterų jėga man buvo jau ne žiežirbėlė, o grynas žibalas į šiuolaikinių literačių jėgos ugnį.

– *„Literačių vakaras“ šiemet vyko jau penktą (šeštą?) kartą. Kaskart pildosi dalyvių ratas, atsiranda naujų veidų. Kaip renki, ką kviešti į renginį?*

– Prisipažinsiu, kad renkuosi ne vien racionaliai, tiesiog stebiu literatūros lauką ir intuityviai pajuntu, kad štai tą ar aną turiu būtinai pakviesti. Be abejo, bandau laikytis to paties prieškarinių „Moterų literatūros vakarų“ principo – kuo įvairesni žanrai, rašymo stiliai, temos, literatūrinė patirtis. Solidarumas ir reiškia tai, kad vienoje scenoje turi atsirasti ir literatūrinę brandą pasiekusios rašytojos, ir sparčiai bresnančios, ir tik pradėjusios rašyti, ir tos, kurių knygos ką tik pasirodė, ir tos, kurios jau kurį laiką neišleidžia naujų. Man atrodo, kad autorėms svarbu pajusti tarpusavio palaikymą, ne tik pasirodyti scenoje, bet ir klausytis kitų skaitomų tekstų.

Be abejo, mano subjektyvios atrankos kriterijus visų pirma yra tekstų literatūriškumas, estetiška minties raiška. Todėl kviečiu autorės, kurias esu mačiusi dalyvaujant literatūros lauke, skaičius ar klausiusi jų tekstų ir jais vienaip ar kitaip praturėjusi. Paisu ir jų rekomendacijų. Tiesą sakant, norėčiau sukviesti daug daugiau, tik tuomet skaitymai virstų į kelias dienas trunkantį festivalį. Yra kelios autorės,

Gruodžio 7 d. vykusio „Literačių vakaro“ dalyvės. Arvydo Čiukšio nuotrauka

kurias jau kelintus metus kviečiu, bet jos dėl vienos ar kitos priežasties vis atsisako atvykti. Ir prisiekiu, kasmet apgalvestaudama pagalvoju, kodėl va tos ar anos nepakviečiau, o reikėjo.

– *Visos kviestos esame tau dėkingos ir be galo jaukiau jaučiamės muziejuje, kur apgalvota kiekviena detalė. Esi literatūros lauko fenomenas, ta darbščioji bitelė – Morta, kuri tarsi vis dar šalia rašytojų – Marijų. Ir vis dėlto – kada išeis tavo pačios knyga? Galbūt net gali išduoti, apie ką ji bus?*

– Keletą metų rašiau „į stalčių“. Iš pradžių tas fantazijas skelbiau feisbuke, tačiau feisbuko skaitytojais ėmė jas painioti su realiais mano gyvenimo įvykiais, o man atsirado noras slėpti, ką rašau ir kad rašau. Neseniai supratau, kad turiu aiškią siužeto pradžią ir pabaigą, žinau, kas nutiks personažams, o nauji tekstai apie juos nebesirašo. Sukėlusi visus užrašus į vieną failą, pamačiau, kad turiu 300 lapų medžiagos, kurioje pati nebeatskiriu, kas nutiko iš tikrųjų, o kas išgalvota. Suprantama, dalį reikia išmesti, dalį pakeisti, papildyti, sujungti, žodžiu, laukia konstrukciniai darbai. Apie ką tie mano tekstai, dar neišduosiu (tai žinoma, kad apie meilę, – čia juokiuosi). Tiesą sakant, dar net nežinau, koks žanras išeis. Tarsi norėtusi romano, bet mano arklukas esė. Taigi, jeigu turėsiu laiko ir viskas vyks sėkmingai, gal už metų kitą knyga ir pasirodys. Taip, suprantu, kad ir tada bus žmonių, kurie knygos įvykius ir veikėjus priims kaip dalykus iš mano asmeninio gyvenimo (kuris gi rašytojas to išvengė?). Tai, manau, knygos anotacijoje iškart prisiduosiu, kad visa, ką čia užrašiau, yra gryną grynaiusia tiesa, nė žodžio nepraleidau ir nė žodžio nepridėjau.

– *Su Giedre Kazlauskaitė turim posakį: jei mane myli, neklausk manęs, ar rašau knygą. Kadangi vis dėlto paklausiau, užduodu daug rizikingesnę – tikrą „nemeilės“ klausimą. Kaipgi tavo diseris?*

– Pagal reikalaujamą apimtį diseriu teksto pakanka, tačiau tema neišbaigta, tiksliau, išbaigtumo dalis dar juodraštinė. Bet doktorantūros studijas pabaigiau, įvykdžiau visus įsipareigojimus, tik nesigyniau, kas pasitaiko doktorantų praktikoje. Iš esmės, niekam nesu skolinga ir niekas neskolingas man. Praėjusį pavasarį, kai turėjau apsispręsti, ką su savo akademiniais reikalais darysiu toliau, svarsčiau apie resursus ir prioritetus: ką rinktis – laipsnį ar gyvenimą? Tai yra ar man taip svarbu užbaigti šitą reikalą ir apsiginti, bet aukoti sveikatą ir rėkiantį poreikį pailsėti, ar man užtenka laimingai gyventi, priimant tai, kad iš doktorantūros jau gavau tai, ko norėjau, – žinias ir pasitenkinimą studijavimo procesu? Pasirinkau, aišku, gyvenimą, todėl likau be laipsnio – tokia neriboto galiojimo doktorantė. Taigi diseris išaldytas. Bet žinau, kad visada galiu jį atšildyti, užbaigti ir gintis eksternu. Tik tam, kad ožkiškai, kaip man būdinga, užsispirčiau, reikia didelio noro. Šiuo momentu jo neturiu, o kaip bus, pamatysim.

– *Prisipažinsiu, galvoju tau klausimus, kad nereikėtų rašyti kito prisižadėto teksto. Taigi, prokrastinuodama. Kiek tau pačiai pažįstama prokrastinacija ir ar dažnai ji tave pasiglemžia į savo gnaužtus?*

– Va ir galvoju, dėl prokrastinacijos ar dėl gabumų trūkumo dar neturiu nei apginto diserio, nei parašyto romano. Visgi dažniausiai į savo gnaužtus mane pasiglemžia prokrastinacijos rūšis, vadinama nuovargiu. Normaliomis sąlygomis man malonu laikytis disciplinos ir dėl kokio nors darbo kylantį nerimą įveikti to darbo darymu. Tik gal esu šiek tiek flegmatiška ir svarstymams, detalių apgalvojimui man reikia daugiau laiko. Turbūt iš šalies tai atrodo kaip darbų vilkinimas ar nieko neveikimas. O kartais man išties reikia laiko ramiam nieko neveikimui. Tik nesutinku, kad šie dalykai yra prokrastinavimas, veikiau tai visiškai įprastas poreikių tenkinimas. Man daug beviltiškiau atrodo, kai, bandydama susipėti su visuotiniu „šaunuolišku“ ritmu, imu prokrastinuoti atidėliodama poilsį.

– *„Šiaurės Atėnams“ vasarį sukaks 35-eri, o tu jiems pirmą tekstą parašei prieš dešimt metų. Apie ką jis buvo?*

– Apie rašytoją Bronių Radzevičių ir žaltį. Tiksliau, ne žaltį, o Vyžuonų miestelio, kuriame augo ir gyvenė rašytojas (taip pat ir aš), prieigose pastatytą medinę žalčio skulptūrą, simbolizuojančią pagonišką vietos kunigaikštį. Tame tekste rašiau, kaip lankausi Vyžuonų apylinkėse ir svečiuojusi pas Broniaus Radzevičiaus seserį, tikėdamasi išgirsti jos atsiminimus apie brolių, tačiau veikiau patiriu nykstančio kaimo paveikslą. Egzistencine teksto kulminacija tampa nuversta ir į mokyklos katilinę sudeginti išvežta keliasdešimt metų stovėjusi žalčio skulptūra bei viename vienkiemyje besimėtanti nuo ugnies išgelbėta medinė žalčio galva. Tiesa, dabar prie Vyžuonų įvažiavimo stovi atnaujintas žalčio simbolis, gal kiek mizernokas, bet yra. Ir pats miestelis atrodo prižiūrėtas, negali skūstis nykimu.

– *Jei reikėtų iš atminties įvardinti tavo tekstus „Š. A.“, labiausiai įstrigęs turbūt būtų apie tavo nomadinį žygi Neringos pajūriu ir stovyklavimą siaučiant audrai. Kodėl tau būtina eiti? Ir kodėl renki jūrą?*

– Į pirmąjį savo žygi per Neringą išėjau iš pavydo. Tuomet mano vaikai su savo šokių studija išvažiavo į dešimties dienų stovyklą Nidoje. Esu iš tų žmonių, kurie į jūrą žiūri kaip į mylimą ir niekada neatsižiūri. O čia dar Nida! Bet prisiplakti prie vaikų bendruomenės būtų buvę keista, o išsinuomoti atskirą nakvynę pajūryje neturėjau finansinių galimybių. Taigi, paskatinta vienos draugės, beveik slapta leidausi į tokią bastūnišką avantiūrą. Maniau, eisiu tiek, kiek pajėgsiu, o paskui suksiu atgal. Bet per porą dienų pasiekiau Nidą. Pamačiau, kad viskas daug lengviau, nei iš pradžių atrodė, ir pajutau, koks gėris yra eiti tokį didelį atstumą, – suveikė kaip išsivalymas, išsilaisvinimas, nusulinimas. Tada ir įsimylėjau tuos tuščius laukinius paplūdimius. Tiesa, tuokart nakvojančią kopose mane ir užklupo audra, bet po jos jaučiausi dar drąsesnė ir ryžtingesnė.

O vėliau radau seną savo feisbuko įrašą, kuriame svaičiau, kaip reikia man tų dykynių ir kad vienąsyk į jas išeisiu, nesvarbu, kad ir per audrą ar lietų. Turbūt į tokią puslankinę terapiją užsinerėjau dar kiek anksčiau, vaikščiodama pajūriu Liepojoje, o tas pavydas dėl Nidos buvo tik paskutinis impulsas. Dabar dažnai juokauju, kad jei neišeisiu į žygi, išeisiu iš proto. Bet iš dalies tai tiesa. Kai einu, dalykai galvoje kažkaip persidėlioja, kažkas paaiškėja, kažkas nusisvarbina. Išties man tai pats maloniausias būdas pabūti vienumoje, pailsėti nuo žmonių darbų, pareigų ir galvoje prisikaupusio chaoso. Keliauju viena ir iš savanaudiškų paskatų, kad nereikėtų su kuo nors derinti maršruto, tempo, kalbėtis, reaguoti į emocijas ar kažin kaip atrodyti. Užtenka to, kad reikia derintis prie gamtos sąlygų. Bet Neringoje išties puikus pakrantės reljefas, o ir pasiklysti neįmanoma – nereikia jokių žemėlapių, internetų, nuorodų, tiesiog eini jūros pakraščiu ir viskas.

– *Nemėgsti savęs apibūdinimo kaip „šaunuolė“. Tau suteikiu progą dar kartą pasakyti, kodėl.*

– Žodis „šaunuolė“ kaip ir visos kitos „uolės“ („sveikuolė“, „darbštuolė“, „gražuolė“, „keistuolė“) ar vyriškosios giminės „šaunuolis“ yra apibendrinantis vertinimas, itin ryškiai pabrėžiantis vieną asmeninę savybę. Taigi, vertinama ne veikla, o pats žmogus, kuris tikrai nėra ir negali visada būti šaunus ar šauni. Kažkada seniai pozityvios tėvystės seminare sužinojau, kad vaiko pagyrimas žodžiu „šaunuolis“ ar „šaunuolė“ yra ydingas, nes nieko nepasako apie tai, už ką jis yra giriamas, tik sukuria tobulumo iliuziją. Paskui stebimės, iš kur tas perfekcionizmas. Vietoj to tėvai ar kiti suaugusieji turėtų nepatingėti įsigilinti ir įvardinti, ką konkrečiai vaiko veikloje norėtų pagirti. Daug geriau būtų sakyti, kaip šauniai jis ar ji tą ar aną padarė. Tada vaikas išgirstų apie savo gebėjimus ir pasiekimus ir pajautų nuširdų dėmesį, o ne atsiūbulinimą. Taigi, mano išlepusioms ašims žodis „šaunuolė“ yra neaiški abstrakcija, kurią išgirdusi nesuprantu, už ką čia mane pagyrė.

– *Esi literatūrologijos doktorantė, Maironio muziejaus kultūrinės veiklos organizatorė, dviejų sūnų mama. Kiek tave pažįstu, degi idėjom ir noru neformaliai daryti dalykus. Taigi, kokie bus 2025-ieji pagal Cesiulę?*

– Dar nežinau, visgi norėčiau mažiau dirbti ir daugiau uždirbti, daugiau judėti ir mažiau eiti iš proto ir turėti laiko bei noro prisėsti rašyti, kad ir ką rašyčiau: romaną, diseri ar tekstus „Šatėnams“. Bet metai yra labai daug, mažai kas per juos gali nutikti. Be to, būna, kad tai, ką parašau, paskui ima ir nutinka, tik nebūtinai taip, kaip įsivaizdavau. Tai tikiuosi, kad labai neprisikalbėjau. Dažnai galvoju, kad muziejuje, universitete ar kur kitur vis dėlto nesu nepakeičiamas, ir dėl to jaučiuosi visai gerai. Bet yra viena vieta, kur nebūtų kuo mane pakeisti. Ir tavo klausime mano akis labiausiai traukia žodžiai „dviejų sūnų mama“. Jie jau baigia užaugti, vyresniajam kitą vasarą sueis aštuoniolika, bet tai nereiškia, kad atsakomybės mažiau, tiesiog ji kinta. Todėl tikrai žinau, kad, be viso kito numatomo ir nenumatomo, ateinantys metai, kaip ir bet kurie kiti metai, bus dar ir mažiški – svarbiausių santykių vadybinimo metai.

Laiškai iš Raudondvario

Šiame straipsnyje nagrinėjamas Raudondvario (Kauno r.) grafo Benedikto Emanuelio Tiškevičiaus (1801–1866) vyriausiojo dvarų valdytojo, sekretoriaus, archyvaro Konstantino Ralcevičiaus (apie 1825 – po 1870) susirašinėjimas su tėvu Motiejumi Ralcevičiumi (m. 1863), grafo namų Vilniuje, Trakų gatvėje, valdytoju ir prižiūrėtoju. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remiamasi straipsnyje, – Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomi laiškai (LVIA, f. 716, ap. 1, b. 88), parašyti lenkų kalba ir siųsti į Vilnių iš pagrindinės grafo rezidencijos – Raudondvario bei dab. Baltarusijos teritorijoje buvusios rezidencijos Vialos, taip pat – Žiežmarių, Nemėžio, Peršajų (kur irgi buvo grafo B. E. Tiškevičiaus valdos). Tyrinėjant laiškus, kaip biografinių duomenų šaltiniai pasitelktos Raudondvario ir Babtų katalikų bažnyčių metrikų knygos, LVIA, f. 716 (Tiškevičiai) medžiaga (išlaidų ir pajamų knygos, darbuotojų knygelės ir kt.). K. Ralcevičiaus laiškai tėvui nagrinėjami naudojantis mikroistorine prieiga, daug dėmesio skiriama buičiai, tarpasmeniniams santykiams.

Biografiniai duomenys: Ralcevičiai, Šulcai, Zavadzkiai

Raudondvario grafo B. E. Tiškevičiaus dvare tarnavo ne tik nemaža dalis vietinių miestelio ir aplinkinių kaimų žmonių, bet ir atvykėliai iš tolimesnių kraštų, pavyzdžiui, Dresdeno (orkestro muzikantai), tuometinės Minsko gubernijos. Vienas tokių buvo K. Ralcevičius, kilęs iš Naugarduko apskrities Palanečkos parapijos, kilmingas, katalikas. Kaip rašoma jo priešsantuokinėje apklausoje, Raudondvario apylinkėse apsigyveno apie 1847 m., K. Ralcevičiaus tėvai – Motiejus ir Karolina iš Mertensų Ralcevičiai. 1857 m. Raudondvario dvaro tabelio lentelėje K. Ralcevičius priskirtas padaliniui, administravusiam daugelį grafo valdų. Per 1862–1863 m. sukilimą apkaltintas, kad nepranešė caro valdžiai apie sukilėlius, besislapančius miškuose, sumtas, ištremtas, jo dvaras konfiskuotas.

Kalbant apie K. Ralcevičiaus šeimynę padėtį, 1855 m. Raudondvario bažnyčioje jis vedė 1852 m. mirusio įtakinčio grafo ūkvedžio (*szafarz*), bajoro Stepono Zavadzko dukterį Mikaliną (1833–1906). Santuoka, atrodo, buvo laiminga, tai liudija užuominos vyro laiškuose tėvui. Pora susilaukė ne vienos atžalos, deja, ne visi vaikai išgyveno. 1856 m. rugsėjo 13 d. datuotame laiške tėvui iš Raudondvario K. Ralcevičius praneša apie sūnaus gimimą: „Praeitą pirmadienį, tai yra rugsėjo 10 d., penkios minutės po aštuonių ryto, mano Misiutka po dešimties valandų skausmų ir kančių laimingai pagimdė man sūnų, kuris tik ir laukia savo Senelio ir Močiutės palaiminimo, kad išaugtų, Dievui panorėjus, padoriu žmogumi.“ Deja, šioms viltims nebuvo lemta išsipildyti – Benedikto (matyt, grafo garbei) vardu pakrikštytas kūdikis nuo 1859 m. laiškuose nebeminimas. 1857 m. rugpjūčio 19 d. datuotame laiške tėvui iš Raudondvario K. Ralcevičius rašo apie sūnaus Stanislovo gimimą: Mikalina „padidėjusi kaip laivas, dar vaikšto, bet jau labai pūškuoja [...]“. 1858 m. gegužės 13 d. datuotame laiške iš Raudondvario dar minimi abu K. Ralcevičiaus sūnūs: „Mano Mikalina taip pat sveika, kaip ir Benedisius. Stasekas betgi, vargšelis, labai kentėjo, nes kažkur susigavo galvos ir veido rožę, bet dabar jau geriau jaučiasi.“ 1858 m. liepos 14 d. laiškas iš Raudondvario atskleidžia, kad ligos vis kamuoja Ralcevičių šeimą: „Mikalina mano ne visai sveika, ir berniukai negaluoja. Benedisius karščiuoja, o tai greičiausiai yra padarinys karštilgės (*febry*) ar dantų dygimo, o Stasius kenčia po skiepo nuo raupų.“ 1860 m. balandžio 10 d. laiške iš Raudondvario užsimenama apie Mikalinos nėštumą, taip pat ir gegužės 17 d. laiške. O štai lapkričio 16 d. laiške iš Raudondvario jau minimi „mano Misia ir berniukai mano“, vadinasi, vaikas jau buvo gimęs. 1862 m. krikštijamas tų metų rugpjūčio 25 d. Raudondvario dvare gimęs Konstantino ir Mikalinos Ralcevičių sūnus Bronislovas Motiejus, krikštynose dalyvavo vaiko senelis Motiejus Ralcevičius, Felicija ir Albertas Šulcai, Marija Zavadzka (Mikalinos sesuo).

K. Ralcevičiaus tėvas Motiejus gyveno Vilniuje ir prižiūrėjo grafo B. E. Tiškevičiaus namus, taip pat vykdė įvairius pavedimus (ką nors nupirkti, atsiųsti, priimti svečius ir kt.), apie tai dažnai užsimenama laiškuose. Motina Karolina su kitais šeimos nariais gyveno Vareikonų dvare prie Babtų. Ten pat gyveno ir K. Ralcevičiaus svainis Albertas Šulcas, vedęs Konstantino seserį Feliciją (apie 1827–1885).

Panagrinęs Babtų katalikų bažnyčios metrikų knygas paaiškėjo, kad Šulcų šeima Vareikonų dvare gyveno, kaip galima spėti, nuo maždaug 1854 m. (ten persikraustė iš Vaidžiuliškių, Bagaslaviškio parapijos), tuomet minimos dviejų šeimos vaikų (septynmečio Vitoldo ir šešiamėčio Karolio) mirtys. 1854 m. liepos 29 d. datuotame laiške tėvui iš Raudondvario K. Ralcevičius rašo: „Brangiausias mano Tėti! Išsipildė tavo nuojauta – Vitoldas užvakar 10-ą vakaro atidavė Dievui sielą. Karolis taip pat blogai jaučiasi ir Johasė susirgo. [...] į Vareikonius tuoj važiuosiu kelioms

valandoms, žinau, kad nepaguosiu, bet bent jau kartu pavoksime [...]“. Iš užuominų ankstesniame laiške galima numanyti, kad vaikai mirė per choleros epidemiją.

Vareikonų dvare gyveno ir K. Ralcevičiaus brolis Stanislovas, sirgęs džiova. Laiškuose dažnai išsakomi nuogastavimai dėl jo sveikatos, aprašoma gydymo eiga, tačiau, nepaisant visų pastangų ir konsultacijų su gydytojais, 26 metų sulaukęs S. Ralcevičius 1856 m. mirė ir buvo palaidotas Babtų parapijos kapinėse. Džiova 1859 m. Vareikonų palivarke pakirto ir Julijoną Šulcą, 18 metų jaunuolį, galima spėti, Alberto Šulco sūnų, brolių ar kitą giminaitį.

Alberto ir Felicijos Šulcų šeima buvusi gausi. 1855 m. rugsėjo 13 d. datuotame laiške iš Raudondvario K. Ralcevičius tėvui praneša apie anūkės Sofijos, tikriausiai Felicijos dukters, kuri yra „labai panaši į motiną“, krikštą. 1856 m. Babtų bažnyčioje pakrikštyta Vareikonų palivarke gimusi dukra Elena Juzefa (jos krikštynose, be kitų, dalyvavo senelis Motiejus Ralcevičius ir grafo patikėtinis Kaune Feliksas Pobojevskis), 1862 m. ten pat gimė dukra Jadvyga Eleonora (Pacevičienė, m. 1910 Kaune), o 1863 m. jau Babtyne minimi gimę Jonas Motiejus Ignotas ir Jadvyga. Babtyne 1865 m. gimė ir sūnus Konstantinas Stanislovas Kazimieras (m. 1909). Berniuko krikštynose, be kitų, taip pat dalyvavo F. Pobojevskis.

1869 m. Babtų parapijoje, Babtyne, nuo karštinės mirė K. Ralcevičiaus svainis A. Šulcas (64 metų), palikdamas našle Feliciją ir našlaičiais vaikus: sūnus Joną ir Konstantiną, dukras Sofiją, Stefaniją (m. 1932 Kaune) ir Jadvygą. Palaidotas Babtų parapijos kapinėse. Tais pačiais metais neilgai trukus nuo karštinės mirė ir A. Šulco uošvė, K. Ralcevičiaus motina Karolina (74 metų), paliko sūnų Konstantiną ir dukrą Feliciją. Ji taip pat buvo palaidota Babtų parapijos kapinėse, o jos vyras Motiejus mirė dar 1863 m. ir buvo palaidotas Vilniuje, Bernardinų kapinėse.

Iš K. Ralcevičiaus laiškų tėvui galima numanyti, kad Ralcevičių šeimos santykiai buvo nuoširdūs ir artimi, nors M. Ralcevičius ir gyveno Vilniuje, atskirai nuo žmonos ir vaikų. Tarnybinės pareigos reikalavo nuolat gyventi mieste, o Vareikoniai kaip gyvenamoji vieta šeimai, matyt, pasirinkta ne tik dėl nedidelio atstumo iki Raudondvario, bet ir dėl sveikatos sumetimų.

Amžininkai: nuo gėlių daigų iki neištikimybės

K. Ralcevičiaus laiškai tėvui Motiejui, parašyti smulkiu, kaligrafišku braižu, dažnai – ant laiškinių popieriaus su išpaustu laivo vandenzenkliu, suteikia daug įvairios informacijos apie grafo B. E. Tiškevičiaus dvaruose vykusių gyvenimą. Kadangi laiškų adresatą ir adresantą siejo, kaip galima numanyti, besąlygiškas pasitikėjimas ir tėvo ir sūnaus meilė, kalbama labai atvirai ir su visomis detalėmis. Būtų galima išskirti keletą svarbiausių laiškuose figūruojančių temų. Tai – ūkiniai, finansiniai klausimai, susiję su grafo turtu; artimųjų sveikata, ligos, gydymasis, gimimai ir mirtys. Įdomios užuominos apie K. Ralcevičiaus amžininkus – gimines, pažįstamus, žmones, su kuriais kartu tarnavo ir kt. Tai suteikia galimybę giliau pažvelgti į dvaro kasdienį gyvenimą ir žmonių ryšius.

Greta žinių apie šeimos narius ir gimines dažnai minimi Raudondvario dvaro ir kitų B. E. Tiškevičiaus valdų tarnautojai. Andrzejus Beuermannas, Raudondvario dvaro sodininkas, minimas 1857 m. rugpjūčio 12 d. laiške iš Raudondvario, kur K. Ralcevičius tėvo prašo dvaro tarnautojui Leonardui perduoti, jog „Beuermannas šiuo metu atsiųsti jo pageidautų ananasų negali, bet truputį luktelėjus, kai daugiau bus prinokusių, su kaupu jo norą išpildys“. Matyt, kalbama apie vaisius iš Raudondvario dvare įrengtos ananasinės. Taigi, Raudondvario dvare sunokinti ananasai buvo ne tik naudojami rūmų virtuvės reikmėms, bet ir supakuoti keliaudavo į Vilnių bei kitur. A. Beuermanno sritis buvo ne tik vaisiai, uogos, bet ir gėlės. 1860 m. kovo 17 d. laiške iš Raudondvario rašoma, kad ponas Beuermannas daigų dar negali atsiųsti, nes „piliarožės ir braškės dar po sniegu, ir galbūt už dviejų ar trijų savaitių galės atsiųsti“. Taip pat augalų pageidavusiam ponui Rimšai perduodama, kad „hiacintų sodinimo laikas yra rugpjūtis“, o „dėl siunčiamų gvazdikų, jeigu kuri veislė nepatinka, tai Beuermannas mielai atsiųs pamainą, nes turi gvazdikų labai gražią kolekciją, tik daigai dar turi paūgėti“.

K. Ralcevičiaus laiškuose minimas ir ilgametis Raudondvario dvaro kuchmistras Ignacy Szychas. 1858 m. gegužės 13 d. laiške iš Raudondvario rašoma, kad I. Szychas kartu su K. Ralcevičiumi ir S. Matańskiu lydėjo grafą ir poniją grafiene¹ savaitės trukmės išvykoje į Prūsiją, Karaliaučius. 1859 m. kovo 5 d. laiške minima I. Szycho atsiųsta statinė briedienos pekenfleišo², skirta gabenti į Žiežmarių; Konstantinas prašo tėvo liepti statinę padėti šaltoje vietoje, pavyzdžiui, vazaunėje³, ir kasdien ją apversti, kad mėsa nuolat būtų apsemta mirkalo. Taigi, dvaro kuchmistras ruošdavo maisto atsargas iš grafo medžioklės laimikių. Kalbant apie dvaro virtuvę, 1857 m. liepos 27 d. laiške iš Vialos užsimenama ir apie virėją Adamą Kaczanowską, kuriam „ir vėl sti-

priai suskaudo kojas, tai jį jau seniai kamuoja, tad, paliepus grafui, dabar jis grįžta į Raudondvarį [...]“.

Svarbus buvo dvaro ekonomas Janas Michałowski. 1861 m. kovo 3 d. laiške iš Raudondvario rašoma: „Michałowskis davė man sąrašą pirkinjų, reikalingų šiems metams vaistinėlei, pažymėtos kainos, kokiomis galima tuos produktus nupirkti Aleksote.“ M. Ralcevičiaus prašoma palyginti jas su kainomis Vilniuje, nes grafas liepęs pirkti ten, kur pigiau. J. Michałowski buvo atsakingas už tai, kad maisto atsargos nedingtų: „Vakar po pietų brika buvo atgabenti pirkiniai vaistinėlei, kuriuos pagal sąrašą patikrino Michałowski ir rado viską vietoje“ (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1858 m. gegužės 31 d., Raudondvaris).

Laiškuose netrūksta ir labai asmeniškų detalių. Mikalinos sesuo Ludgarda Zavadzka buvo taip pat ištėkėjusi už Raudondvario dvaro tarnautojo, muzikanto, taip pat ir arklidžių prievaizdo, bajoro Juozapo Makarevičiaus. 1856 m. pora susilaukė dukters, 1857 m. gimė sūnus Mykolas, 1862 m. lapkritį – dukra Sofija Juzefa. Tačiau 1861 m. vasario 7 d. K. Ralcevičiaus laiške tėvui iš Peršajų – liūdno žinios: „Pirma, vargšelis Anichinis⁴ sausio 31 d. 4 val. ryto persikėlė į amžinybę, o antra, kad nelaimingas Juozapas Makarevičius, atskleidęs savo žmonos romaną ir įsitikinęs, kad yra išduotas, puolė į tokią neviltį, kad jam vos nepasimaisė protas.“ 1861 m. vasario 14 d. laiške iš Peršajų – papildymas: „Dar nežinau, kuo pasibaigė Makarevičių reikalas, kaip bebūtų, liūdna ir nelaiminga yra jo padėtis, kaip vyro.“

Iš B. E. Tiškevičiaus tarnautojų K. Ralcevičiaus laiškuose minimi (bent epizodiškai) gydytojai Janas Zmaczyńskis, Vladislovas Chmielevskis, Janas Gąsowski, orkestro kapelmeisteris Florianas Miładowskis, kamerdineris Karolis Žukovskis, rachmistras Jonas Pudokas, orkestro muzikas Vincentas Kučinskis, dailininkai Aleksandras Sleńdzinskis ir Mykolas Hrebačas ir kiti.

Žinoma, K. Ralcevičiaus laiškuose tėvui Motiejui dažnai iki menkiausių smulkmenų atsispindi grafo B. E. Tiškevičiaus paliepimai, pageidavimai ir grafų šeimos gyvenimas. 1855 m. rugpjūčio 10 d. laiške iš Žiežmarių prašoma tėvo nupirkti alyvos grafo naktinei lempelei, nes jau „visai pasibaigė atsargos“. 1856 m. balandžio 3 d. laiške iš Raudondvario užsimenama apie grafo, jau nesyk patyrusio artimųjų netekties skausmą, nuogastavimus: „Visi mes sveiki, bet vargšas mūsų Grafas labai liūdi ir jaudinasi dėl kunigaikštienės Jabłonowskos⁵, iš kurios jau keletą savaičių nesulaukia žinių. Pripratęs prie nelaimių, Dievas žino, kokios mintys jam lenda į galvą [...]“. Tame pačiame laiške K. Ralcevičius dėkoja tėvui už atsiųstą teleskopą (*lunetę*), kurį vardadienio proga (kovo 21 d. – Benedikto vardadienis) padovanojo grafui. 1856 m. rugpjūčio 19 d. laiške iš Peršajų rašoma apie planuojamą grafo vilkų medžioklę Nemėžyje. Grafas B. E. Tiškevičius K. Ralcevičiaus laiškuose tėvui atsiskleidžia kaip labai racionalus, ūkiškas žmogus, kruopščiai tvarkantis savo finansus, kartu – ir dosnus, labdarys, bet visuomet pasitikrinantis, ar žmonėms, kurie prašo paramos, ji iš tiesų yra reikalinga.

Iš Raudondvario dvaro kasos išlaidų ir įplaukų knygų paaiškėjo, kad K. Ralcevičius, padedamas grafo, globojo našlaičiais likusius Zavadzkių vaikus, savo žmonos brolius ir seseris. 1861 m. kovo 17 d. laiške iš Raudondvario jis labai išsamiai aptaria tuomet trylikametės Marijos Zavadzkos padėtį: „[...] pats jau nebežinau, ką reikia daryti su Moška Zavadzka, kuri čia visiškai tinginiauja ir geriausią laiką mokslams tuščiai gaišta. Dėl to [...] kai tik nulsūs vandenys ir keliai pasitaisys, nutaikęs gerą progą atsiųsiu ją Mielojo Tėčio malonei, su prašymu įtaisyti ją kokiame nors vienuolyne mokyti. Žinau, kad iš jos mokslininkės niekas nepadarys, bet bent jau, atiduota griežtai dorovinei vienuolių priežiūrai, [...] išmoks būtinus dalykus, pavyzdžiui, gerai skaityti, rašyti, truputį aritmetikos ir moteriškų darbų, o galiausiai priprasis prie disciplinos. Paskui jau, manau, reikės ją atiduoti į kurią padoresnę krautuvę (*magazyn*) ir nukreipti jos vyresnių seserų pavyzdžiu.“ Laiške minima, kad merginai šie įgūdžiai reikalingi ateityje užsidirbti „duonos gabalėlių“ ir kad tėvai jai kaip pasogą paliko kelis šimtus rublių. Atrodo, kad K. Ralcevičiaus pastangos nenuėjo veltui. 1870 m. Raudondvario bažnyčioje 22 metų Marija Zavadzka iš Bajoriškių palivarke ištėkėjo už bajoro Antano Slivinskio, 33 metų našlio iš Panemunės parapijos.

„Bučiuoju šimtąsyk Jo rankas ir kojas“

Gyvendamas Vilniuje ir prižiūradamas grafo namus, M. Ralcevičius ne tik sulaukdavo daugybės grafo pavedimų, bet ir įvairių sūnaus bei kitų artimųjų ir pažįstamų pageidavimų ir prašymų. Kartais tebina tų pavedimų pobūdis. Pavyzdžiui, 1856 m. gegužės 21 d. laiške iš Raudondvario prašoma tėvo nupirkti marčiai Mikalini „vieną porą juodų paryžietiškių pirštinaičių pas Fiorentinį arba pas Helbingą, N 6 ¼ dydžio“. 1856 m. birželio 6 d. laiške iš Raudondvario rašoma: „Už atsiųstas per Karolį [...] pirštinaites Misiui labai dėkoju Brangiam Tėčiui. [...] Per išsiblaškytą vietoj N 6 ¼ parašiau N 6 ¼, todėl jos

per mažos ir parsiončiu jas atgal, Mikalina maloniausiai prašo pakeisti jas į didesnes, N 6 ¾ ar net 7.“ O štai 1856 m. kovo 16 d. datuotame laiške iš Raudondvario tėvo prašoma nupirkti „mažytes moteriškas žirkutes aštriais galais pas Tomaševičių mano Mikalinai“, greičiausiai manikiūri darytis. 1861 m. vasario 7 d. laiške iš Peršajų K. Ralcevičius prašo tėvo nupirkti vaikišką knygėlę su gražiais piešiniais (ne per brangią) ir pas Fiorentinį skardinę šviežios paryžietiškos pomados „mano Mikalinai“, maloniai kvepiančios, pavyzdžiui, našlaičių, jazminų aromato.

1855 m. sausio 29 d. laiške K. Ralcevičius prašo tėvo nupirkti jam pas Cymermaną cigarų: du pakelius „Regalia Flora“ ir vieną „Woadville“. 1855 m. gruodžio 14 d. laiške iš Raudondvario K. Ralcevičius rašo: „Keletą dienų kenčiu siaubingą danties skausmą, jį jau netrukus išraus. Girdėjau, kad pas Fiorentinį esama Pono Boto [Eau de Botot] vandens, stebuklingai malšinančio dantų skausmą. Jei tai tiesa, prašyčiau nupirkti mažą buteliuką tokio vandens.“ 1857 m. liepos 14 d. laiške iš Raudondvario K. Ralcevičius rašo tėvui: „Tėtuk mano mieliausias! Užvakar čia atvyko p. Fiedorovičius ir atvežė man liūdną naujieną, kad mano brangus Tėtis labai kenčia nuo nepakeliamo kojų skausmo. Negaliu sau dovanoti, kad savo menkaverčiais reikalais, gali būti, nemažai prisidėjau prie Tėčio kančių, nes ne dėl vienos smulkmenos turėjo Tėtis brangiausias bėgioti ir varginti savo skaudamas kojas.“

Be abejonės, tų „smulkmenų“ buvo itin daug. Koks dvaro gyvenimo, buities paveikslas atsiveria laiškų puslapiuose? Grafas B. E. Tiškevičius rūpinasi Raudondvario bažnyčios užbaigimu, koplytėlės (*kapliczki*) Vialoje įrengimu (perkamas smilktytuvas) (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1855 m. liepos 3 d., Viala). Kyla bėdų dėl Raudondvario bažnyčios varpų: „Varpai Raudondvario bažnyčios bokšte, nepaisant visų Anichino pastangų, taip netikusiai įrengti, kad, nors lengvai įsisupa, vis dėlto skambėti nenori [...]“ (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1855 m. rugsėjo 13 d., Raudondvaris). K. Ralcevičius prašo tėvą surasti kokį nors mechaniką išmanantį žmogų ir atsiųsti jį į Raudondvarį. 1856 m. gegužės 9 d. laiške prašoma nupirkti reikmenų Raudondvario bažnyčios presbiterijoje esančioms kolonėlėms (*balasek*) paaukuoti, taip pat – miltelių, suteikiančių bronzos spalvą. 1859 m. vasario 23 d. laiške iš Peršajų rašoma, kad grafas noris paaukoti Peršajų bažnyčiai komunistinę, ir K. Ralcevičius prašo tėvą kreiptis į geriausią Vilniaus auksakalį pasitarti dėl kainos ir gamybos detalių.

Rūpintasi ne tik bažnyčių įrengimu, bet ir savo buities gerinimu. 1857 m. rugpjūčio 28 d. laiške iš Raudondvario minimi paryžietiški krėslai, atgabenti į Fiorentinio krautuve, skirti Raudondvariui. 1858 m. birželio 8 d. laiške minimas puodžius (*garncarz*), atvežtas į Raudondvarį mūryti krosnių (*piece stawić*). Krosnys mūrijamos ir name Vialoje: „Keturioms krosnims, dviem paprastoms ir dviem kampinėms (*katowe*), [...] reikalingi tokie pat balti kokliai, kokius ėmėme Raudondvariui [...]“ (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1860 m. vasario 7 d., Peršajai). Gyvenamosios patalpos puoštos naujais meno kūriniais: „Iš paliktų įrėminti peizažų kai kurie yra skirti Raudondvariui, o kiti – Peršajams, [...] jei peizažai, skirti Raudondvariui, jau yra paruošti, tai ponas Grafas prašo iškart, progai pasitaikius, juos atsiųsti“ (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1860 m. gegužės 6 d., Raudondvaris).

Iš laiškų galima sužinoti, kad Peršajuose sumedžioti šernai buvo skirti Raudondvario dvaro podėliui (*spizarnia*) (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1855 m. sausio 29 d.); taip pat apie grafo paliepiamą, kad kiekvienos savaitės pirmadienį iš Raudondvario į Žiežmarių ir Vilnių ir atitinkamai iš Peršajų būtų išsiųsti pasiuntiniai atvežti laikraščių ir laiškų ir abu tie pasiuntiniai turi antradienį vakare susitikti Vilniuje, jei kuris atvyks anksčiau, turi kito palaukti (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1855 m. birželio 26 d., Viala). Taip pat iš laiškų sužinome apie neabejotiną grafo B. E. Tiškevičiaus palankumą K. Ralcevičiui: „Ponas Grafas, tegul jam Dievas duoda sveikatos ir ilgą gyvenimą, toks maloningas ir toks geras, kad man labai geromis sąlygomis suteikia paskolą ir ragina, kad įsigyčiau kokį gerą palivarkėlį“ (K. Ralcevičiaus laiškas tėvui, 1857 m. rugpjūčio 28 d., Raudondvaris).

Apibendrinant, K. Ralcevičiaus laišakai tėvui yra įdomus šaltinis tyrinėti dvaro gyvenimą „iš vidaus“, dokumentuose atsiskleidžia sudėtingi tarpusavyje giminytės bei tarnybos ryšiais susijusių žmonių santykiai. Skaitant šį susirašinėjimą, galima geriau suvokti XIX a. vidurio bajorų pasaulėžiūrą. Viena vertus, vaikai jau skiepyti nuo raupų, buvo prieinamos geriausios to meto gydymo priemonės ir gydytojų konsultacijos. Kita vertus, nesugebėta įveikti tuberkuliozės (džiovos), siautė cholera ir kitos ligos. Žmogaus gyvybė atrodė labai trapi, ir daug kas buvo pavedama Dievo valiai.

– UGNĖ RAŽINSKAITĖ –

¹ T. y. vieną iš grafo dukterų, nes žmona Vanda jau buvo mirusi.

² Pekenfleišas – raugta jautiena, dar vėlų rudenį pasūdyta ir iki pat pavasario rauginama specialiose statinėse.

³ Vazaunė – patalpa vežimams, rogėms, ūkio padargams, pakinkams ir pan. laikyti, ratinė.

⁴ Cesarė Lorenzo Anichini (1787–1861) – italų kilmės Lietuvos statybininkas, architektas.

⁵ B. E. Tiškevičiaus dukra, kunigaikštienė Ludgarda Jabłonowska (1826–1904).

Rita Tūtlytė: „Kūrinyje ieškau metafizinių dalykų“

► Atkelta iš p. 4

– *Reikšmingas atrodo Pačios domėjimasis gyvenimo filosofija, gyvenimo filosofijos ir literatūros santykių problematika. Ar gyvenimo filosofija dar gali būti aktuali lietuvių literatūrologijai, ar gali padėti „atrakinti“ idėjas, problemas lietuvių rašytojų kūryboje?*

– Gyvenimo filosofija domėjaisi turėdama viltį pati sau išsiryškinti mūsų tik punktyriškai aptartą reiškinį, norėjau jį susieti su literatūros srovėmis – jugendu (impresionizmu, simbolizmu ir kt.), parodyti jį kaip palietusį lietuvių literatūrą. Juk mūsų kultūra negalėjo to išvengti, nejausti to lauko. Svajojau ir apie platesnę gyvenimo filosofijos sklaidos mūsų kultūroje studiją. Dėl tyrinėjimo aktualumo dabartiniu metu – abejoju. Tam reikėtų naujo požiūrio, kitų priėgų. Gyvenimo filosofija kaip tokia XX amžiaus tėkmėje „išsiskaidė“ į sociokultūrinius tyrimus, kultūrinę antropologiją ir t. t.; gana greitai gravitavo link egzistencializmo. Tyrinėjimai (ir atradimai) dabar sutelkti būtent šiuose taškuose. Bet ir vieni, ir kiti konceptai vis tiek lieka svarbūs galvojant apie giliausių gyvenimo šerdį.

– *Esi turbūt išsamiausiai aptarusi katastrofizmo sampratą lietuvių literatūroje nacių okupacijos metais. Ir kartu daugiausia tyrusi katastrofizmą sovietinės okupacijos laikotarpiu, kai vyko partizaninis pasipriešinimas. Kodėl tie laikotarpiai netiriama kartu kaip bendras okupacijų katastrofizmas? Kodėl partizanų (pavyzdžiui, Broniaus Krivicko, Mamerto Indriliūno, Benedikto Labėno, Dianos Glemžaitės) vardai tik paminimi šiuolaikiniuose sovietmečio lietuvių literatūros tyrinėjimuose?*

– Hm, labai įdomią mintį iškelei, Gediminai. Paskirų tyrimų yra, bet trūksta conceptualaus žvilgsnio, kuris susietų istoriškai skirtingus, o ir meniniu požiūriu netolygius reiškinius. Visų pirma veikia skirtingi kontekstai: nacmečiu katastrofizmo refleksija vyksta filosofų ir jaunų, pajėgių studentų rašytojų rate, knygų ir aktualios filosofinės minties lauke. Kitaip yra sovietinės okupacijos pradžioje: netenkame filosofinės minties – jos vietą užima stalininė politinė propaganda, o rašantieji partizanai atsiduria ne bibliotekoje, o bunkeriuose, lietuvi ir šaltyje. Dauguma jų – ne humanitarai (buhalteriai, tarnautojai, mokytojai ir mokiniai). Jų kūryboje pagrindinis gyvenimo / asmens laikysenos klausimas keliamas ne tiek filosofiniu, kiek patirtiniu lygmeniu ir pasislenska link gyvybės aukojimo / asmens likimo, atminimo klausimo. Partizanų kūrybos kontekstiniais šaltiniais tampa ne tiek filosofinė mintis, kiek žodžiu sklindanti kūryba (daina, neoromantinė poezija). Partizanų poezijoje katastrofizmas reiškiasi kitais nei nacmečio laiko pavidalais. Partizanų kūryba, negausi, įvairaus lygio, mažai skaitoma ir tiriama, todėl ją tinkamai integruoti į katastrofizmo kontekstus reikia įdirbio. Į katastrofizmo lauką, kaip trečia dalis, įrašytina Balio Sruogos knyga „Dievų miškas“, dar kitaip parodanti ir apmąstanti patirtą katastrofą.

– *Partizanų kūryboje plačiausiai atskleidei religijos reikšmę pasipriešinimo kovai. Kokias krikščioniško tikėjimo nuostatas, egzistencializmo*

filosofijos idėjas lietuvių literatūroje iškeltumei dartinai kartai Rusijos grėsmės akivaizdoje?

– Tas pačias, tuomet kilusias ir formuluotas iš asmeninės individo karo patirties ir iš filosofijos tekstų, apimančių nuo Soreno Kierkegaard'o iki pokarinio egzistencializmo: nelygstamą gyvenimo vertę, asmens sąmoningumą, atsakomybę už savo pasirinkimus, apsisprendimus. Man atrodo, kad dabar tokio idėjų tankio nėra, tokios asmens laikysenų ir filosofijos tekstų sąšaukos nėra arba jie neskamba taip visuotinai, kaip imperatyvas pačiam sau – kiekvienam. Dabar labiau veikia žmogiškos atjautos gestai (ukrainiečių poezijos vertimai ir kt., reportažai) ir konkrečios pagalbos akcijos; o vienijančio diskurso pasigendu.

– *Kokios vertybės Pačiai yra svarbios skaitant rašytojų kūrinius? Ar jos lemia perskaitymo, interpretacijos pobūdį? Ką galvoji kaip „Išliekančios lyrikos“ autorė apie mūsų išlikimo perspektyvas, kai kyla egzistencinis pavojus pasauliui ir žmogui?*

– Kūrinyje – kaip spindulio, kaip šaltinio, kaip gilios žaizdos – ieškau metafizinių dalykų, sakomos ir iki galo neišsakomos gyvenimo paslapties, vos praverptos, todėl ir traukiančios. Esu įsitikinusi, kad mūsų pačių dvasios vertybės didžiausia dalimi lemia ir kūrinio perskaitymo galimybes.

Dabarties grėsmių akivaizdoje jaučiuosi nerami; pasakysiu Brazdžionio ištarme: „Prieš artėjantį ir juodą debesį regiu, / Priešais dangų, plieskiantį ugnim, / Aš regiu balandį baltą ir verkiu, – / Ir pasaulis visas verkia su manim“ („Balto balandžio mįslė“). Galvoju, kad mums vidinio stiprumo reikia daug daugiau, nei atrodo, kad dabar jo turime. Reikia apsisprendimų, reikia susitelkimo ir veiksmų. Nežinodama, ko imtis, nuėjau į Raudonojo Kryžiaus organizuojamus pirmosios pagalbos kursus – jie pasirodė labai kokybiški, naudingi. Dabar bent jau žinau, ką galėčiau veikti nelaimių atveju. Bet norėčiau daugiau – žinoti, kur konkrečiai mano veiksmo vieta.

– *Apie kokius rašytojus, temas, idėjas dar planuotumei / norėtumei parašyti?*

– Bijau prisitarti, pa(si)žadėti, netgi svajoti. Yra užmestų darbų, norėčiau sugrįžti prie jų, bet jau žinau, kad vargu ar begrįšiu. Tam reikia impulso, daug skaitymo ir gilinimosi, rašymo transo ir – ištvėrmės bei laiko perspektyvos. Galbūt tą pakeliui jau išbarsčiau. O labiausiai esu tebenežinanti, kaip gyventi.

Advento didžiojo virsmo išvakarėse ir gražios sukakties proga džiaugiamės Tavo, Rita, gebėjimu jausti pamatinį literatūros ir gyvenimo ryšį, liudyti ramias ir tvirtas būties formas, skleisti viltingą kūrimo šviesą. Ir toliau dalinkis tuo, kas pasakoma žodžiais, ir tuo, kas jais nepasakoma – bet yra ir išlieka.

Ad multos annos, išliekančių prasmų pašauktine!

Parengė Gediminas Mikelaitis ir Marijus Šidlauskas

BRIAN BILSTON

Bespyglė

Aš
parašiau
eilėraštį apie
kalėdinę eglutę bet
pamiršau palaistyti todėl po
keleto
dienų
ant
kilimo
pa
biro
žodžiais
visur

VILLY SØRENSEN

Kareivio Kūčios

Villy Sørensenas (1929–2001) – įtakingas danų rašytojas modernistas, filosofas ir literatūros kritikas. Apsakymų rinkinių „Keistos istorijos“ (*Sære historier*, 1953), „Nepavojingos istorijos“ (*Ufarlige historier*, 1955; iš šio paimtas čia publikuojamas *Soldatens Juleaften*), „Sergintys pasakojimai“ (*Formynderfortællinger*, 1964), esė rinkinių ir filosofinių studijų autorius.

Grožiniuose Sørenseno kūrinuose dažnai perrašomi įvairūs mitologiniai pasakojimai, savaip interpretuojama simbolių Hanso Christiano Anderseno pasakų tradicija. Su tariamu naivumu rašytojas nagrinėja pamatinius žmogaus būties klausimus, modernaus pasaulio, kalbos ir tikrovės ryšio problematiką. Savitą vidinę logiką kuria ironiška stilistika, kalambūrai, tautologijos ir kiti žaidimai sustabarėjusia, formalizuota kalba.

Prireikus numesti svarbią bombą, paprastai tai daroma per Kūčias, kadangi tą vakarą priešlėktuvinės gynybos postuose budintys jauni kareiviai nesunkiai įsileidžia pašalines mintis ir visai nepastebi skrendančių bombonešių, kad ir kokie dideli bei puikūs šie būtų. Vienas būtent toks bombonešis skrido aukštai virš užšalusios jūros per dangaus naujagimį sniegą prieš šalies link. Orlaivio gale sėdėjo jaunas kareivis ir laikė ant kelių bombą, kuri buvo tiek pripildyta, kad pasiekusi tikslą akimirksniu būtų sunaikinusi visą prieš valstybę. Bet vėjas, kuris pučia kur nori, net ir sunkiausią bombą gali nukreipti nuo kurso, tad pačiam geriausiam parašutininkui buvo duotas įsakymas išsokti su bomba rankose, ir jis, žinoma, šoko.

Laiko paskutiniam žodžiui jis turėjo užtektinai, nes laukė ilgą kelias žemyn. Vyriškai išurgztą lėktuvo atsisveikinimą iškart užgožė it persigandusi moteris užkaukęs vėjas, nerimastingai sumirkčiojo žibančios žvaigždžių akys. Kareivis pamėgino įsikvėpti ryžto prisimindamas gražiausią praėjusio gyvenimo akimirką, bet staiga nebiję atminti, ar tai jis, ar kažkas kitas ją patyrė. Be to, buvo išblaškytas – jo dėmesį nukreipė graži vienbalsė giesmė, kuri vis artėjo ir augo, ir apsižvalgęs kareivis išvydo atsklendžiantį baltų angelų pulką. Įpykęs įsispyrį į švytinčius jų veidus ir, pamatęs, kad visų veidai vienodi, smalsiai apžvelgė kiekvieną iš eilės, ir apstulbo suvokęs, jog kiekvienas vis dėlto, be abejonės, buvo jis pats ir tikrai ne kuris kitas. Atsargiai nusišypsojo, tačiau, nė vienas neatsakius šypsena, liovėsi. Tik raudonos jų lūpos vos matomai, lyg susigėdusios sutrukčiojo. Baltuose veiduose šešėliai aplink akis juoduliavo aiškiai tarsi akinių rėmeliai. Matyt, būdami geri, kokie ir turi būti angelai, jie apgedėjo artėjančią kareivio žūtį – baigę giesmę pritilę žvelgė į jį didelėmis mėlynomis ir sielvartingomis akimis.

Jis norėjo paaiškinti, kad būdamas kareivis mirti visai nebijojo, o kadangi jiems, šiaip ar taip, buvo pakeliui, pamėgino užmegzti kasdienišką pokalbį, tiesa, tvirtai nusiteikęs neaptarinėti konfidencialių karinių klausimų.

– Bet kaip žvaigždės mirga šįvakar, – pasakė, rodydamas laisva ranka – krentant bomba tapo lengvesnė, ir jis drąsiai galėjo patikėti ją vienai rankai.

Angelai kurį laiką toliau lėkė greta, paskui susižvalgė prieš atsakydami chorū arčiausiai esančio angelo lūpomis:

– Viešpatie, ar iš tiesų yra taip, kaip mes tikime: kad šviesa, kurią neši žemei, yra stipresnė ir už žvaigždžių šviesą?

– Iš tiesų taip ir yra, – niūriai atsakė kareivis, nes jam pasirodė, kad angelai mėgina iš jo kažin ką išgauti, – jam net šovė mintis, kad tai galėtų būti užsimaskavęs prieš oro pajėgų būrys.

Tad jis dar labiau apstulbo, išgirdęs darnią šlovinimo giesmę, kurią giedoti pratrūko angelai, ir išvydęs, kaip, pakrutinę sparnus, jie išskleidžia juos nežemiškai plačiu kampu. Vis dėlto pamatęs, kaip užvertę kojas į viršų jie ima sklęsti žemyn galva, jis, įgudęs parašutininkas, jautė turįs įsikišti.

– Nesveika skristi žemyn galva! – sušuko ir kone persigando supratęs, kad vėjas buvo taip pagarbiai nutilęs, jog visai neberekėjo šaukti. – Kraujas subėga į galvą ir tada nebeišlaikiai kurso.

Angelai staigiai apsvirtė, galvas gražindami aukštyn, o kojas žemyn. Toliau jie dailiai sklendė greta, tačiau skruostai užsiplieskė iš gėdos.

– Mes tavęs iš taip ilgai laukėme, – pasiteisino jie. – Tavęs, kuris iš dangaus nužengsi žemėn išganyti žmonių.

Kareivis gudriai pamirksėjo.

– Mane siuntė iš aukščiau sunaikinti didelės valstybės, – atsakė jis tvirtai. – Ir atlikti kario pareigos man niekas nesukliudys.

– Mes tai jau žinome, – giedodami atsakė angelai. – Piktoto kunigaikščio viešpatijai atėjo galas. Aleliuja! Aleliuja!

– Hm, – atsiliepė kareivis, – nejau jūs mūsų pusėje?

– Taip, viešpatie! – nuoširdžiai stebėdamiesi šūktelėjo angelai.

– Hm, – vėl numykė kareivis. – Tai kodėl jūs kalbate apie piktąjį kunigaikštį, kai prieš valstybę juk yra respublika?

Daivos Kairevičiūtės nuotraukos fragmentas

– Tavo išmintis neišsemama, viešpatie, – atsakė angelai. – Ir mes tokių sudėtingų žodžių nesuprantame, bet tikime, kad viskas, ką darai, visuomet yra gera.

– Ar ne? – tarė kareivis. – Tai tikrai džiugina. Tiesą sakant, niekad negalvoju, gera tai ar bloga, juk tiesiog privailau atlikti kareivio pareigą. Bet jei mirštu darydamas gerą darbą, tai net ir numirti galiu ramus.

– Taip, viešpatie, – atsargiai atsakė angelai. – Mes žinome, jog tu turi mirti kartu su plėšikais, kad išgelbėtum žmoniją, kaip vieną kartą jau turėjai mirti prieš žengdamas į dangų.

– Turėjau mirti? – pakartoto kareivis susierzinęs, mat vis dar buvo gyvas ir negalėjo galvoti kitaip, tik kad angelai ironizuodami pašiepia oro desantininkus.

Ir tada karštas jo kraujas vienoje rankoje užvirė taip, kad ši skambiai plojo artimiausiam angelui per žandą. Kai angelas akimirksniu atsuko kitą skruostą, ranka trenkė dar stipriau.

– Oro desantininkai yra gyvi jauni žmonės, – pamokančiai pasakė kareivis.

Bet žaibus svaidantis jo žvilgsnis išvydo, kaip angelo, kuriam trenkė, skruostai tindami virsta dviem didžiulėmis kraujo pūslėmis, o kareivis noriai teikdavo pirmąją pagalbą, tad laisvą ranką iš kišenės jis greitai išsitraukė tūbelę tepalo žaizdoms, įgudusiai ištepė juo angelo skruostus ir šie vėl tapo balti kaip sniegas bei paraudo iš džiaugsmo. Ir angelas priskrido artyn ir pabučiavo kareivį į skruostą, ir privertė šį ūmiu rankos judesiu nusišluostyti veidą. Tuo metu kiti angelai chorū užtraukė pergalingą padėkos giesmę:

– Garbė, amžina garbė tam, kuris daro stebuklus!

Kareivio burna prisipildė kraupių kareiviškų keiksmų, bet ten jie ir pasiliko, draskydami burną. Kaipgi jis galėjo ištarti smerkiantį žodį? Argi jų mėlynos akys nežvelgė taip nekaltai, argi jų balsai nebuvo kupini tokio vaikiško džiugesio, kad niekaip nebūtų galėję pasakyti ko nors iš piktos valios? „Tai tikriausiai toks angelų žargonas, – pagalvojo kareivis. – Lygiai kaip mes oro pajėgose turime savo žargoną. Dažnai tenka išgirsti, kad jiems galvoje košės ne per daugiausiai, betgi angeli ir nenorėtų tapti joks sveiko proto žmogus.“

– Susidraugaukim, – pasiūlė jis. – Ginčai nieko gero neduos, o juk sakoma, kad Dievas žvelgia ne į protą, bet į širdį!

Bet, užuot paspaudę ištiestą jo ranką kaip draugystės visam likusiam gyvenimui ženklą, jie nuleidę galvas nuo jo nusigręžė, ir nors jiems ant nugarų pūpsėjo nuostabieji angeliški sparnai, kareiviui vis vien pasirodė, kad pasielgta buvo nelabai mandagiai. Jis sugniaužė ištiestą delną į kumštį, pagrūmojo ir sušuko:

– Kareivis jums, matyt, per prastas, jūs, taikos angelai, kuriuos atmetų bet kuri medicinos ekspertizės komisija!

Angelai nieko neatsakė, tik garsiai ir pasišniurkščiodami pravirko. Kareiviui vėl teko gailėtis pasakytų šurkščių žodžių, nors išsyk sušvelninti balso ir nepavyko:

– Na taip, suprantama, šią akimirką šiek tiek nervinuosi, bet prašau jūsų, atleiskit, atleiskit!

– O viešpatie, atleisk mums mūsų kaltes, mes žvelgiame į tave, ir mūsų akys turėtų švytėti tarsi saulės. Bet pasakyk, ar jau visai atšalo mūsų širdys, mums taip ilgai visokiausiu oru beskraidant tarp dangaus ir žemės? Kodėl Dievas mūsų nebepažįsta? Kodėl jis užrakino savo dangaus vartus, kodėl nebeleidžia žmonėms nešti gerosios naujienos? Ar jis tave, savo sūnų, į žemę siunčia todėl, kad mūsų jam neberekia?

Išgirdus juos šitaip kalbant kareiviui taip apsisuko galva, kad jei tik būtų buvę įmanoma, būtų parkritęs. Kuriam laikui jis nugrimzdė į skaudžią tylą. Pamėgino į angelus nukreipti dėmesio ir danguje atrasti pažįstamą žvaigždžių, bet žvaigždės vis dar taip nervingai mirkčiojo, kad jam nepavyko sutelkti žvilgsnio, o ir angelai skrido labai arti, maldingai žvelgdami jam į akis. Ir tada jo širdis ėmė plakti gerokai švelniau, nei iš tiesų turėtų plakti vyriška širdis,

akyse susikaupė erzulį keliančios ašaros – tai įvyko būtent tuomet, kai oras, nors vis dar šaltas, ėmė šiltėti, taip pranešdamas jam, kad artėja žemė ir reikia susiorientuoti aplinkoje.

– Atstokit! – suriko jis.

– Atleisk mums už nepaklusnumą, viešpatie, bet meldžiamė, meldžiamė: nepalik mūsų nedavęs ženklų, kurį galėtume perduoti tavo Tėvui. Galbūt tada jis vėl grąžins mus savo malonėn!

– Paleiskit mane! – suklykė jis, nes šitaip isterijos apimti angelai jau nebeleido jam kristi savo paties nuožiūra, bet tvirtai suėmę rankas ir kojas skraidino gulsčią lygiagrečiai visai priartėjusiai žemei.

– Paleiskit mane, aš pamesiu kursą!

– Viešpatie, išgirk, kaip raudame dėl savo nuodėmių. Betgi, viešpatie, šikart žemėn ateini jau suaugęs, ir šito nemažo kamuolio, kurį turi rankoje, tau tikrai nereikia – argi negalėtume jo nunešti Dievui kaip pasveikinimo nuo jo vaiko?

– Aš kraustausi iš proto, – šaltai ir dalykiškai tarė kareivis, stengdamasis išlaikyti protą skaidrų, bet staiga ten, kur nebuvo surakintas ir galėjo pasijudinti, jo kūnas ėmė muistytis. Kad nepasiduotų kūno judesiams, kareivis pratrūko juoktis.

Jis kvatojo ir kvatojo, o angelai, kurie nieko neišmanė apie juoką, spoksojo savo didžiulėmis susirūpinusiomis akimis, kol pro juokus jis šiaip ne taip išspaudė atsakymą:

– O jūs, taikos angelai, jūs, graudūs padarai, taip, paimkite šį didelį kamuolį ir nuneškite mano tėvui aukštybėse, pasakykite, kad priimtų jį kaip kalėdinę dovaną ir kad su ja gali daryti ką panorėjęs, tik svarbu, kad netyčia neišmestų. Ir pakeliui nežaiskite, bet į jo buveinę aukštybėse neškite taip, tarsi čia miegotų kūdikis, kurio nevalia prižadinti!

Dangiškos angelų akys sušvito spindinčiomis saulėmis, o jų lūpos pabučiavo tuščias kareivio rankas. Nesiginčiję jie pasidalijo į du pulkus: vieni nuskraidino snaudžiančią bombą Dievui Tėvui, kiti nuleido drebančią kareivį ant žemės.

– Sniegas šaltas ir slidus, juk galėtum nukristi ir sunkiai susižeisti, – pasakė jie, akivaizdžiai ne itin pasitikėdami kareiviui prie nugaros pritvirtintu parašutu.

Angelai švelniai pastatė jį apsnigtame lauke, patys sniego nesiliesdami – juk buvo basi, o kareivis avėjo sunkius kareiviškus batus.

– Sudie, sudie – ir aiū! – džiūgaujant sušuko jie ir įnirtingai nuplasnojo, mėgindami pasivyti savo kolegas, kurie jau buvo pakeliui pas Dievą.

Kareivis klausėsi jų giesmės, kol ši nutilo, tada pasilenkęs prie kaktos prisidėjo šaldančio sniego. Kai ir tai nepadėjo, visu ūgiu krito į sniegą, ir šis tuoj virto prakaitu.

– Ir ką aš padariau? – sudejavo jis. – Vienintelę mūsų ABC bombą atidaviau pirmam pasitaikiusiam Dievui – mirties baimė pakurstė gražius regėjimus, o aš, kvailys, jais patikėjau... Dabar juk vėl nusileidau ant žemės, bet kur prapuolė bomba – bomba juk buvo tikra, ji nebuvo vaizdinys... O gal, jei aš dar gyvas, bomba buvo tik vaizdinys?

Norėdamas apsižvalgyti jis atsistojo ant kojų, kadangi stovint matyti daugiau nei sėdint. Išvydo į dangų nukreiptus prieš ginklus ir nors švenčių proga jie buvo papuošti eglišakėmis bei kalėdiniais žaisliukais, kareivis vis vien išsigando ir leidosi bėgti. Bet štai priešais jį jau stovėjo siluetas. Iš pažiūros ši nerami figūra atrodė kaip žmogus, tačiau nebuvo matyti jokių žmogiškų bruožų – visą jį dengė tai tamsus rūkas, tai virpanti šviesa. Į jauną kareivio sielą užklydo viltis, kad jis bus išgelbėtas, mat nepažįstamasis nepriminė kareivio – galbūt tai būta taikingai nusiteikusių seno ūkininko, kuris suteiktų jam prieglobstį? Kareivis prieš kalbos nemokėjo, todėl norėdamas, kad jį suprastų, ėmė gestikuluoti rankomis ir kojomis, tačiau staiga nepažįstamasis prabilo jo paties kalba, žinoma, ne tobulai, bet atsargiai ir užsikirsdamas, su jaudinančiu švelniu akcentu:

– Linksmų Kalėdų, kareivi!

– Ar padėsi man? – džiugiai šūktelėjo kareivis ir puolė bėgti nepažįstamojo link, bet užkliuvęs už ledo gabalo parkrito ir liko gulėti ant žemės, pajėgdamas pakelti tik galvą.

Tada jis išvydo, kaip senojo žmogaus akys sužimba tokia šiluma, kad net išsiplėtusi jo paties širdis praplėšė uniformą ten, kur ši dengė krūtinę, tik jokio šalčio kareivis nepajuto. Tuomet tas žmogus į jį kreipėsi svetima kalba, – o gal tai buvo jo gimtoji, tik tariama visiškai klaidingai? – mat žodžiai, skambantys taip intymiai ir pažįstamai, užkabino jo vaikiškos sielos gilumą, bet liko nesuprasti.

– Aš ne baisiai talentingas kalboms, – pasakė kareivis. – Nesuprantu.

– O kadaise šią kalbą jūs supratote, – pasigirdo liūdnas atsakymas, ir kareivis šįsyk suprato, ir staiga jam pasirodė, kad iš tiesų suprato daugiau ir tada, kai liko nieko nesupratęs.

Apie nenorą Kalėdoms namo

Šiomet, kaip ir kasmet, dideliu noru grįžti pas tėvus šventėms netrykštu. Yra ne viena frazė pasakyti, kodėl, pavyzdžiui, „nes klaus, kada vestuvės“, „nes priekaištaus, kad nevalgau mėsos“, „nes jie už šeimų maršą“ ir t. t. Tačiau tokie paaiškinimai – vieni išsisukinėjimai nuo tiesos. O tiesa tokia: mano šeima psichinė.

Mama augo auklėjama pagal konkretų principą: „jei duoda, tai imk sau ir sau“. Nenuostabu, kad po penkiasdešimties metų, jau sukūrusi savo šeimą, ji pirma sėda prie Kūčių stalo, čiumpa puodą salotų ir kraunasi – sau ir sau. Dubenį padėjusi į vietą, šalia sėdinčius nuramina, sakydama, kad ji jau įsidėjo, dabar jūs galite. Negatyvų vaizdelį nupiešiau, tarsi mama būtų kokia savanaudė. Juk ne taip yra. Vakara ateina momentas, kai mama užsineri „pasakyti ką nors prasmingo“. Ji kelia taurę ir dėkoja visiems susirinkusiems, sako, kaip gražu, jog galime dalintis – salotomis, pašnekeisiais. Pabaigusi kalbą, ji išmaukia sustingusį kompotą (mano šeima vyną geria nebent tada, kai nusiperka „Lidle“ su akcija) ir visus pasveikina „su šventom Velykom“.

Svečiams šnekučiuojantis, mama paprastai ištaiko progą prie manęs priėti ir atskirai pakalbinti, taip sakant, skirti dėmesio. Šiomet prieš Kalėdas mes susipykusios – aš ją užblokavau feisbuke. Lapkritį po dėdės laidotuvių mama parašė žinutę, kad viena yra gedėti mirusio giminių, kita – kęsti skausmą, kai jos pačios gyva dukterė širdį kalėdiniais varvekliais varsto. Metafora man pasirodė niekam tikusi, todėl manes turinį atprenumeravau. Įsivaizduoju, kaip šiomet, svečiams išsiskirsčius, ji mane apkabins ir sakys, kad susipykom, turbūt, smarkiausiai per visą gyvenimą. Kad ir kaip, ji vis tiek mane mylinti. Manau, atsakyčiau, kad ją irgi myliu, bet dėl pirmo punkto pasiginčyčiau. Nemaloniau nutiko prieš porą metų, kai gruodžio 23 d. tvarkėmės namus. Aš prasitariau, kad *galbūt* nenoriu kitą rytą į bažnyčią. Tas Kalėdas buvau ekskomunikuota iš namų. Turbūt nesu ramiau šventusi Kristaus gimimo – viena, barake.

Svečiams išsiskirsčius ir su mama pasikalbėjus, mūsų šeimoje įprasta žiūrėti kalėdinį filmą. Nepasakoma garsiai, tačiau šis filmas turi būti apie Jėzų, meilę ir pan. Kadai se pasiūliau žiūrėti „Kristaus kančią“, galiausiai žiūrėjome „Vienas namuose“. Kitais metais – „Vienas namuose: pasiklydęs Niujorke“ ir t. t. Kartais pratestuoju klausimą: „O gal žiūrime „Harį Poterį“?“ Nesu sulaukusi teigiamo atsakymo. „Poteris“ šeimos sutarimu yra ne tik ne kalėdinis filmas (kaip mano likęs pasaulis), bet netgi antikalėdinis. „Tai filmas apie burtininkus, o burtai – iš velnio.“ Turiu paminti, kad mano tėvai „Hario Poterio“ apskritai nėra matę, kur ten skaitę. Kartais pafantazuuju, kad įvyksta stebuklas ir šeimyna nuomonę pakeičia: tėvas žegnojasi, mama taria „atleisk jiems, jie nežino, ką daro“, o po mirties vis tiek abu eina į dangų.

Mano tėvo vaikystė nebuvo tokia gera kaip maniškė. Močiutė jį versdavo ravėti daržus, senelis mušdavo iki kraujų. Kitaip nei seneliai, tėvas stengėsi, kad augčiau mylima, aprūpinta. Pavyzdžiui, man pasisekė, kad tėvas mušdavo tik esant rimtam reikalui – pamelavus ar pakėlus toną ant mamos, ne dėl kokių nors piktžolių. Padėjęs diržą atgal į spintą, pasisodindavo rimtam, atviram pokalbiui. Jis man tiksliai paaiškino, kas teisinga, o kas ne, aš ilgai ir įdėmiai klausydavau, pabaigoje atsiprašydavau. Per Kalėdas tarp mudviejų viskas vyksta panašiai. Jis klausia, kas mano širdyje, nutuokdamas, kad gyvenu ne santuokoje, prašydamas, netgi maldaudamas, kad jam parodyčiau visur, kur skauda. Kaip Dievui.

Gal nekorektiška šitaip burnoti ant tėvo už vaikystės traumas, mintyse mokyti, kadgi nereikėjo apsimitinėti, jog žino, kas tiesa, kas ne. Kai per Kalėdas mane užklumpa tas atvirauti meldžiantis tėvo žvilgsnis, aš, jo didžiam nusivylimui, tyliu ir galvoju, kad mes paprasčiausiai neturim apie ką šnekėtis. Pavargau aš ant tėvo pykti, nebeneriu savęs už tą pyktį graužti, nenoriu jam nieko aiškinti, o ir tu, tėti, pripažink, tau per baisu būtų mane suprasti. Kodėl neuž-

tenka džiaugtis balta mišraine, plautis nuo rankų šiurkštų mandarinų kvapą ir klausytis įkyrios kalėdinės muzikos? Ar Kūčių metų panašiai nusivilia ir Dievas – kad su juo nesikalbu, neatsiveriu?

Šeimoje yra viena išimtis – brolis. Jam šešiolika ir jam nuoširdžiai nerūpi, ar Kalėdoms valgysim plačiakaktį, ar vištą. Dėl brolio, šventinį vakarą galėtume žiūrėti *anime*. Jis turi paną ir su ja susirašinėja; išpakuoja visų dovanas ir džiaugiasi gavęs apgailėtinos medžiagos chalata; kartais trumpam pradingsta – tualete nieks neprikaišioja dėl žaidimų telefonu. Sykį jo paklausiau, kaip jam taip pavyksta neimti pasaulio į galvą. Nei jį mama iš proto veda, nei tėvas užknisa, kokia paslaptis? Jis nusijuokė, patylėjo ir atsakė: *you know...* Vos jo nepritrėškiau už tą „you know“. Nekenčiu šešiolikmečių, jie „Merry Christmas“ rašo su raide *x* priekyje. Kai rašo „thanx“ – dar galima pakęsti, tačiau „Christmas“ su *x* perskaitai *iksmas* ir burnoje palieka kartu. Kai brolis paaugęs ir bus normalus, Kalėdoms skrisime į Italiją ir čilinsime.

Autobusu važiuodama iš tėvų atgal į Vilnių, sulaukiu draugų žinučių, kad jų šeimos irgi psichuoja, ypač šventiniu laikotarpiu. Pamanau, visi dėl ko nors nerimaujame, o Kalėdos – tai per metus sukaupto nerimo kulminacija. Tiesa, ji įvyksta skirtingai: kas perdėtai susirūpina savimi, kas savo buvimu verčia gūžtis artimą, o kas viską geria į save ir kaupiasi lyg ant čiaupo užmautas vandens balionėlis. Prisimenu filmų scenas, kuriose veikėjai turi tiek ir tiek sekundžių, kad suspėtų neutralizuoti sprogmenis, fone groja dramatiška muzika. Atsirakinusi barako duris įbėgu į kambarį, vėl užsirakinu ir metu dovanų krepšius ant žemės: grįžau pačiu laiku prieš įvykstant katastrofai. Kai balionėlis sprogs ir ištrykšti ant lubų, sienų ir žemės, o paskui viską turi kuopti likusį tarpušventį.

– DOROTĖJA KUNČINAITĖ –

Pasaulių pabaigos pastorius

► Atkelta iš p. 5

vos. Šis statinys laikomas klasikinio periodo Atėnų architektūros ir meno viršūne. Krasznahorkai pasakoja pirmąsyk išvydęs akropolį per didžiausią vidurdienio kaitrą. Saulė plieskė taip akinamai, kad jis buvo priverstas užmerkti ašarojančias akis. Tačiau užsimerkęs jis nebegalėjo matyti akropolio. Novelėje Krasznahorkai rašo: „...jis dar pagalvojo: galbūt reikėtų apsisverti, kad yra čia, bet vis dėlto nėra čia, apsisverti, nes išsipildė jo svajonė ir vis dėlto neišsipildė...“⁴

Šią novelę pati suprantu kaip aliuziją į aukštąjį meną. Kūryba apima lygmenį, kurį meno suvokėjui, žmogui, yra sunku perprasti ar įžodinti. Atsakymas slypi mums prieš akis, tačiau niekada negalime iš tikrųjų jo užčiuopti. Krasznahorkai pritaria mano minčiai, tačiau savo teoriją jis išplėtojo gerokai labiau. „Menas, aukštasis menas, sukuria savą pasaulį – ne savą realybę, o pasaulį, kuriame mums nėra vietos. Egzistuoja trapi riba, kurios negalime peržengti, mat ji sutverta iš tokios medžiagos, pro kurią savo kūniškumu, dvasingumu, jausmingumu negalime prasiskverbti. Tačiau meno pasaulis egzistuoja. Ir jis yra labai arti šventumo. Meno link neveda joks kelias. Galiu klausytis „Pasijos pagal Matą“, bet negaliu su ja susiliėti. Japonų no teatre riba tarp mūsų ir meno pasaulio yra drugio sparnelio plonumo, tačiau ir ši siena neįveikiama. Kai menas įgyja tobulą išraišką piešinio, paveikslų, skulptūros, muzikos ar no teatro pavidalu, jis suteikia ir seną, ir šiuolaikinę reikšmę tam, ką vadiname šventu – šventu ne religine prasme.“ Toks aukštasis menas, anot Krasznahorkai, pasitaiko „itin itin itin retai“, tačiau suteikia jam vilties.

Ar menas ir jo kuriamas pasaulis yra ta tarpurvatė, kurioje susitinka žmogiška ir svetima jėga? Šią mintį Krasznahorkai tuoj pat atmeta. „Nėra jokio svetimo, – nesudvejojęs atsako jis. – Tėra viena realybė, tačiau aš neturiu nė menkiausio supratimo, kokia ji.“

Dėl vieno dalyko jis vis dėlto tikras. „Ši realybė iš esmės yra nepaaiškinama pati savaime, – taria Krasznahorkai, pakartoja mintį ir tęsia: – O mums neverta daryti skirties tarp scenos ir anapus scenos. Tas pats pasakytina apie pragaro, skastyklos ir rojus įvaizdžius. Jie yra čia. Ir šią akimirką pasaulyje yra nesuskaičiuojama daugybė vietų, kurios yra pragaro šukės. Ir yra vietų, priklausančių dangaus karalystei.“

Pats Krasznahorkai rojus nėra regėjęs, tačiau jo buvimu nė kiek neabejoja. Rojus jis vis dėlto neieško. Nepaisant visą gyvenimą trukusių klajonių, jis nebeieško nieko. Krasznahorkai savo kūryba mažiausiai siekia vieno: atimti iš skaitytojo viltį.

„Negalėčiau tarti, kad vilties esama, tačiau negaliu nerašyti apie žmogų, kuriame rusena viltis. Vaizduoti žmoguje plazdančią viltį yra mano išeitis.“

Taigi, priežasčių vilčiai nėra, bet vilties yra.

www.longplay.fi
Vertė Rūta Marija Viljamaa

⁴ Citata versta iš skaitmeninės vengrų literatūros bazės *dia.hu*.

Kareivio Kūčios

► Atkelta iš p. 15

– Tad klausykis savo paties kalba, kareivi. Atsiųsdamas angelus su kalėdine dovana tu palietei mano širdį.

– O Dieve, – sušnabždėjo lyg iš dangaus iškritęs kareivis.

Kad dar žemiau atsiklaupytų, jis spaudė kelius dar giliau į aštrų ledą, šitaip juos prasikruvindamas. Užmiršęs esąs kareivis, praverko kaip vaikas ir daugiau nieko nebeįstengė išarti.

– Nuo senų laikų laikau jums dovaną, kurios niekad nenorėjote iki galo priimti, nes mieliau dovanas ne priimate, o perkate. Apsimainykime, žmogau: tu atiduok man savo puikniąją bombą, o tau aš duosiu amžinąją tiesą, kurią laikau paslėptą savo dešinėje.

Iš tamsiosios šviesos pasirodė seno žmogaus ranka, kuri laikė kažin ką švelniai suspaudusi. Neatrodė, kad tai būtų kas reikšminga, bet kareivis tikėjo, tikėjo, kad Dievas sakė tiesą.

– Amžinąją tiesą, – nusizėminęs sumikčiojo. – Bet to juk tikrai per daug – ką daviau tau, nebuvo labai jau daug verta. Ir jei visiškai nuoširdžiai, tai sugalvojau ne aš, o tavo paties angelai, aš pats visiškai jos nenusipelniau.

– Prašau tavęs, mylimas sūnau, neatstumk jos, parnešk tiesą mano išsiilgtiems žmonėms, ir jie vėl mane pripažins!

Kareivis apstulbęs žvelgė į virpančią ranką, kuri, nors jis klūpojo ant kelių, jam buvo ištiesta iš apačios – tarsi ir nepažįstamasis būtų parklupęs, nors tai buvo pats Dievas Tėvas.

– Tėve, – pasakė kareivis, – ačiū už tokią didelę malonę, bet... ar nepasilaikytum tiesos dar kurį laiką sau, ar nepasirūpintum pirmiau mano saugumu? Juk esu prieš žemėje, ko tik nenutiktų, jei tiesa pakliūtų priešui į rankas!

– Amžinas žmogau, – pasigirdo meilus Dievo balsas, tačiau kai kareivis šypsodamas pakėlė galvą, Dievo jau nebebuvo.

Ant sniego priešais jį gulėjo sunki ir vieniša bomba, spurdanti kaip didelė spurdanti širdis.

Vertė Rasa Alė Petronytė